67

ПРЕПИС ОТ ПЪРВИТЕ СЪДЕБНО-СЛЕДСТВЕНИ РАЗПИТИ НА ОБИРАЧИТЕ НА ХАЗНАТА И НА ЛИЦАТА ОТ КОМИТЕТА, ОБРАЗУВАН ЗА БУНТУВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, ПРОИЗВЕДЕНИ ОТ НАРОЧНАТА КОМИСИЯ

ОТ СТР. 1 ДО СТР. 58

[1] СЪКРАТЕНИ СЛЕДСТВИЯ НА ЛИЦАТА ОТ БУНТОВНИЧЕСКИЯ КОМИТЕТ И ОБИРАЧИТЕ НА ХАЗНАТА [ПРОИЗВЕДЕНИ] ОТ НАРОЧНАТА КОМИСИЯ

9 ДЕКЕМВРИ 1872 (21 ШЕВВАЛ 1289)

Разпит на Божила, земеделец от Орхание

9 декември 1872

— Как стана твоето постъпване в комитета, образуван с цел да бунтува населението в България, чрез кого, с каква цел и каква ти беше там службата?

— Преди девет месеца дойде при мене Велчо касапинът, намери ме [и ми каза]: „Да влезем в комитета за народното дело!“ И аз влязох чрез него в комитета. Каза ми: „Ние не можем накара падишаха да чуе за народните мъки. Да направим една такава работа, за да бъдат чути.“ Ето, тая беше целта. От влязлите в комитета събирали пари, но понеже аз съм беден, вместо пари, служех, като ме използуваха за пощенски куриер.

— Защо вземаха тия пари?

— За да купуват оръжия за комитета.

— Какво щяхте да правите с оръжията?

— Да се борим, та в данъчно отношение да сме наравно с мюсюлманите. Ако те не направят това, да воюваме.

— С кого щяхте да воювате?

— С кого другиго, ако не с падишаха.

— „Служех като куриер“, казваш, колко време беше пощенски куриер и где и колко писма занесе?

— Служа от месец март и занесох в три села три писма.

— Значи ти изпълняваше всякаква служба в комитета?

— Да, господине, вършех всичко, каквото ми заповядваха.

— Защо и как бе убит от Димитра осъденият на смърт дякон на ловчанския владика и кога и как ти взема Димитровия кон от хана на Гавриила и го предаде на Димитра?

— Бях на полето; дойдох в Гавриилловия хан, дадоха ми петдесет драма ракия, изпих я. Казаха ми: „Димитър ще убие дякона, вземи коня, закарай го и чакай в градината, след като изгърми пушката, Димитър ще дойде и ще вземе коня, а ти бягай оттам. Никой освен тебе не може да свърши тая работа.“ Аз бях пил множко, взех коня [и] отидох в градината; пукна пушката, сетне дойде Димитър, взе коня и ми каза: „Бягай!“ Аз не останах там, отидох си в къщи. Причината, за да бъде дяконът убит, е: понеже комитетът е таен, а дяконът имаше връзки с орханийския мюдюр, той бе убит, за да не издаде тая работа.

— Защо и с каква цел беше нападната къщата на Николчо Арнаудов в Етрополе? Употребено ли беше там оръжие срещу някого и кой беше главатарят на тая група?

— Той беше обещал пари на комитета, но не ги даде, и затова бе нападнат. Целта на нашето нападение беше да го сплашим и вземем парите. Не беше употребено никакво оръжие. Бяхме дванадесет души, главатар ни беше Димитър.

— Кои са имената на хората, с които беше и ти?

— Главатар ни беше Димитър. От нашето Орхание освен мене бяха: Велчо касапинът и Мито бояджията. Останалите бяха от други села, не мога да зная техните имена.

[2] — Какво направихте?

— Почукахме на дворската врата, момчето отвори, влязохме в двора, почукахме на вътрешната врата, не отвориха, видяха и започнаха да пищят и ние ги оставихме и избягахме.

— Денем или нощем стана това?

— През нощта, в два часа.

— Всички ли бяха въоръжени?

— У всички ни имаше оръжие. Също и на мене дадоха оръжие. Аз имах дълга пушка и пищов. У някои пък имаше по една пушка и един нож. Такова беше оръжието.

— Като се върнахте, къде отидохте?

— Отидохме на Цветковия хан в Правец. Аз бях взел оръжието оттам, оставих го. И всеки си отиде вкъщи.

— Събирали ли сте се и други път в Цветковия хан?

— Аз не съм ходил. Аз само разнасях писма. Цветко знае.

— Занесе ли при събирането на обирачите на хазната, освен хляб и ястие, други някакви припаси, сиреч барут и куршуми? Откъде имаше ти предварително сведения за мястото на засадата в прохода, от Васила или от Марина научи първо за тръгването на хазната?

— Освен хляб, сирене, праз и ракия, друго нищо не занесох. Те са имали от по-рано оръжие и барут. Понеже бях овчар по тия места, обикалял съм ги и [ги] зная. Предадох хляба на разбойниците [и] отидох да сека шума. За тръгването на хазната им съобщил Велчо, обаче аз знаех от по-рано, че хазната ще бъде нападната.

— Защо нападнахте хазната?

— Някои от другарите казваха — за да се купи оръжие за комитета, а други казваха — за да чуе падишахът, та да изпрати чиновници, за да им опишем положението си.

— Кое от тях е вярното?

— Вярното е — за да се купи оръжие.

— Купиха ли се пушки и оръжие и взеха ли от тебе пари за комитета?

— Не ми е известно да е купено оръжие и не дадох пари.

— Дадоха ли ти дял от парите на обраната хазна и колко души бяха ония, които нападнаха хазната?

— Не ми дадоха нито пара и нападателите бяха четиринадесет души.

— Кои са имената им?

— Аз познавах само Димитра, Вълка, Стоян пандура и Тодора, имената на останалите научих тук.

[Подп.] Божил Генчев

Зададените пред нас въпроси и получени отговори, както и показанията на Божила са, според както са записани по-горе. 21 шеввал [12]89 или 9 декември [12]88 [1872] година. Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Мехмед Салим, Садуллах Сърръ, Пешо Тодоров, Мито, Ес-сеид Махмуд Мазхари.

[3] Разпит на Велчо касапина, от Орхание
10 декември 1872

— Ти влизаше в комитета, образуван за бунтуване на българите, по какъв начин и чрез кого постъпи, какво беше вашето намерение и каква служба изпълняваше там?

— Къщата ми в Орхание е в съседство с Гаврииловия хан, поради което ходех постоянно в неговия хан. Един ден Гавриил ми рече: „Ще ти кажа нещо, обаче никому да не обаждаш, ако обадиш, има закон, ще те убият.“ Аз му рекох: „Няма да обаждам.“ След малко аз си тръгнах за вкъщи. Гавриил дойде след мене и ми съобщи това, което искаше да ми каже. Рече ми: „Ние ще се оплачем от положението си, затова съставихме и комитет, ще искаме права, от всекиго събираме пари, ти нямаш пари, ще работиш физически.“ И аз се съгласих и влязох в комитета от месец март.

— Като каква физическа работа изпълняваше в комитета?

— Понякога пишеха писма, занасях ги, понякога ме пращаха да викам хора.

— Кои са правата, които искате от държавата?

— Учените, които влизаха в комитета, не говореха толкова много. Чух само, че ще се събират пари и че ще се купува оръжие.

— Колко бяха събраните пари и какво ставаше с тях?

— Колко бяха, аз не зная; секретар беше Гавриил, той знае. Даваха се на главатаря ни Димитър, той знае где отиваха и какво се правеше с тях.

— Ти къде носеше писма?

— Занасях ги в Цветковия хан в Правец.

— Ти ли влезе първо в комитета, или Божил?

— Първо влязох аз и на Божила казах аз.

— Как и защо беше убит от Димитра осъдения на смърт дякон на ловчанския владика и как ти съобщи на Димитра?

— Косях трева на полето. Васил Наков ми прати известие да дойда. Нея вечер не можах да дойда, дойдох на следния ден. Намерих Димитра и той ми каза: „Ще убием дякона, изведи го на полето!" Аз не се познавах с него. Сетне [Димитър] нагласи [работата с] един шивач. Шивачът после съобщи, че дяконът е неразположен и не можел да излезе на полето, обаче привечер ще го заведе в хана. След това аз и Васил Наков вземахме Димитра и го заведохме на мястото на засадата [и] го оставихме там; дойдох в хана и питах Гавриила, даскал Васила и Васил Наков за дякона. Те ми казаха, че е в хана на Стоян Брънчев. Изпратихме шивача да научи. После той дойде и съобщи, че дяконът щял да се върне в къщи към три часа вечерта. Това известие аз съобщих на Димитра и оттам [4] си отидох в къщи.

— Къде беше засадата, дето се криеше Димитър?

— Настаних [го] зад един стар плет, обърнат към моста, на сто крачки разстояние срещу къщата, дето живееше дяконът, та като мине [той] през моста да бъде ударен лесно.

— Защо премахнахте тоя дякон?

— Щеше да обади на властта и да предаде комитета и Димитра, затова бе убит.

— Защо и с каква цел нападнахте къщата на Николчо Арнаудов в Етрополе? Употребихте ли оръжие срещу някого, кой ви беше главатар и колко души бяхте?

— Поискаха му се пари, той не даде исканото количество и затова отидохме да го сплашим. Бяхме дванадесет души и главатар беше Димитър. Някои от нас имахме пушки, някои пищови, някои ножове, а аз имах един малък пищов, това беше пищовът на Васил Наков. Почукахме на вратата, момчето отвори вратата, Димитър влезе вътре с момчето, жените затвориха горната врата, не ни отвориха и завикаха, ние се върнахме назад и всички вкупом дойдохме в Цветковия хан. Там оставихме оръжията. Аз си дойдох вкъщи.

— Преди да занесеш хляб и ядене на събралите се обирачи на хазната, вършил ли си някоя друга работа и кой им съобщи, че хазната ще тръгне?

— В Тетевен бяха събрали петдесет хиляди гроша от данъци и бяха изпратени на път за Орхание, като и нашият другар Васил бояджията дойде заедно [с тях] в Цветковия хан в Правец. Нея вечер Васил остана там, а парите бяха предадени в Орхание чрез селския мухтар. На следния ден Васил дойде с кобилата на ханджията, намери ме и ми каза: „Вземи тая кобила и я закарай обратно в Цветковия хан, там има един човек, ще изпълниш онова, каквото ти каже." Аз взех кобилата и повторно отидох в хана и я предадох на Цветко. Там намерих Стоян пандура. Той ми каза: „Ще излезем на Каменна стръга, да ни намериш там и да ни донесеш хляб. Пари за хляб да вземеш от Васила." Върнах се пак в Орхание, намерих Васила [и] взех от него три гроша. Купих от две фурни хляб по за шестдесет пари, триста драма ракия и праз; взех със себе си Божила и отидохме заедно. На уреченото място намерих около дванадесет души, предадох хляба и понеже мястото, гдето бяха, е открито, нея нощ останахме заедно там. Сутринта казах на Божила: „Ти си овчар, знаеш мястото на засадата, вземи ги и ги отведи по-нататък!" Те отидоха с Божила, а аз се върнах в Орхание.

— Когато в Цветковия хан Стоян пандурът ти каза: „Занеси хляб!", не ти ли каза, [5] че са се събрали?

— Каза ми, че хазната ще тръгне от Орхание, и че са се събрали да я нападнат, пък и аз знаех за това.

— Занесе [ли] им повторно хляб?

— Когато занесохме първи път хляб, беше сряда. На следния ден, четвъртък, занесохме пак и Васил им беше казал да чакат, понеже хазната се стяга и ще мине оттам. До сред път вървяхме заедно с Божила. Един човек от техните хора идваше да чака хляба и ни срещна. Казах му, че Васил ни съобщи за тръгването на хазната. Оставих Божила да го придружава, изпратих ги и се върнах обратно.

— След това, кой съобщи за тръгването на хазната?

— На следния ден седяхме в кафенето на Гавриила заедно с касиера Марин и Васил бояджията. Дойде финансовият началник и повика касиера. Ставайки, Марин даде знак с око на Васила, че хазната ще тръгне, и Васил ми каза: „Хайде, върви бърже и съобщи, че хазната ще тръгне." Аз отидох, но не можах да ги намеря на мястото, дето предния ден бях занесъл хляб. Те бяха заели засадата. Оттам се върнах вкъщи.

— Не дойде ли да съобщиш на Васила, че не си могъл да ги намериш?

— Дойдох, потърсих Васила да му съобщя, но не можах да го намеря. След това си отидох вкъщи.

— Сетне какво стана?

— Докато се завърна вкъщи, дошло известие, че хазната била нападната.

— Колко ти дадоха от парите на нападнатата хазна?

— Не ми дадоха ни една пара.

— Защо бе нападната хазната?

— Нападната беше, за да се купи оръжие.

— Как попаднаха в ръцете ти комитетските книжа и къде се дянаха после тия книжа?

— Тия книжа, поставени в една тенекия, ми бяха предадени от Гавриила, който ми каза: „Скрий ги!" И аз ги скрих. След един-два дни Гавриил дойде при мене и поиска тия книжа. Понеже бях болнав, казах му, че не мога да стана да ги намеря. След един-два дни ме запряха по работата на хазната. Когато брат ми дойде в конака да ме види, аз му казах: „Вкъщи има една тенекия, вземи я и я предай на Гавриила!" И му я дали.

Подписал: касапинът Велчо

Зададените пред нас въпроси и отговори, както и признанията на споменатия Велчо, са според както са записани по-горе.

22 шеввал [12]89 или 10 декември [12]88 [1872] година.

[Подп.] Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Пешо Тодоров, хаджи Мано Стоянов, Мито.

6] Разпит на Димитра, главатар на бунта
9 декември 1872

— Отде си, где си роден, какъв ти беше занаятът?

— От Дяково съм, Македония, там съм роден. Излязох оттам дванадесет-тринадесет годищен; нямах никакъв занаят.

— Когато за първи път излезе от родното си място, къде и по каква работа замина?

— Заминах първоначално за Сръбско, за да работя.

— Колко години стоя в Сръбско?

— От [18]48 до [18]56 година—престоях в Сръбско осем години.

— Какво работи в Сръбско през тия осем години?

— Слугувах при големи хора и прекарвах, както можех.

— Оттам къде отиде?

— Оттам заминах за Влашко.

— Пак да слугуваш ли отиде там и колко години престоя?

— Отидох през [18]56 година пак да слугувам и останах до 18]62 година.

— Може би знаете при кого сте слугували във Влашко?

— Да, зная. Живях в Букурещ и в Гюргево, на други места не съм живял. В Букурещ слугувах в гостилницата на Ганескувите синове, а в Гюргево се занимавах с гостилничарство.

— Къде отидохте след [18]62 година?

— Отидох пак в Сърбия и там стоях една година — до [18]63 год.

— Там какво прави?

— Бях в сръбския башибозук по време на белградските събития.

— А оттам?

— От [18]63 до [18]65 година бях пак гостилничар в Гюргево — Влашко.

— Къде отидохте в [18]65 година?

— Заминах за Италия, за да се запиша пак доброволец във войската на Гарибалди.

— Колко време останахте във войската на Гарибалди?

— Останах до [18]66 година.

— Къде отидохте в [18]66 година?

— През [18]66 година дойдохме заедно с осемдесет и двама души от Италия в Атина. Записах се доброволец. Отидохме в Крит, където заминахме с един параход на име „Панелини“ с триста и шестдесет души другари [и] слязохме на едно място близо до Кастел.

— В чия войска се причислихте там?

— Причислихме се към войската на Фронисос.

— Участвувахте ли в сражения?

— В сраженията участвувах три години и два месеца, до свършването на войната. След като свърши, предадох се на Сава паша в Свакия.

— Къде ви изпрати Сава паша?

— Изпратиха ни с френски параход в Шира, там останах около един месец. Платиха ни месечно по петстотин драхми, заплатиха и пътните ми по парахода, и през Цариград отидох в Браила.

— Колко време престоя там?

— Обикалях около три месеца в Браила и оттам се завърнах пак в Белград.

[7] — Колко стоя в Белград?

— В Белград останах четири месеца, обикалях без работа и не се залових за никаква работа.

— По коя година беше това?

— Беше към [18]70 година.

— Къде отиде пак от Сръбско?

— Отидох пак във Влашко — в Браила.

— Какво правихте в Браила, с кого се срещахте и каква работа заловихте?

— От Белградския български комитет ми бяха дали писмо до българския комитет в Браила. Занесох го в Браила и го предадох на председателя на Браилския български комитет, Войников. В занесеното от мене писмо беше писано: „Изпратете го на отсрещния комитет, за да му служи, ако е съгласен.“ Попитаха ме: „От отсрещния комитет искат хора, би ли отишъл там?“ И аз приех. Не минах веднага. Отидох първо в Турно Магурели, срещу Никопол. Имаше писмо за тамошния комитет, предадох го и поговорихме.

— Кой е председател на тамошния комитет?

— Данаил от Плевен, брат му Анастас е затворен тук.

— Колко се бавихте там?

— Бавих се два-три месеца; и те ме питаха същото, аз приех. Дадоха ми едно писмо, отправено до Ловчанския комитет. Аз взех писмото. Минах в Никопол. Там оставих паспорта си, връчиха ми едно пътно тезкере. Документ за носене на оръжие взех от Никопол. Тръгнах оттам, дойдох в Плевен в комитетския хан на Дочо Мръвков. Там показах писмото на Дочовия брат. Оттам двамата братя взеха една пътнишка кола. Дойдох в Ловеч. В Ловеч отседнах в хана на Меджидика, където не знаеха що за човек съм. Там останах дванадесет дни. На третия ден отидох в комитетското кафене на Марин, поповия син, и му предадох писмо. Аз обаче исках да се срещна с Дякон Левски. Казаха ми: „Той сега не е тук, в Пловдивско е, ще дойде по-късно, дотогава, за да не разбере някой, намери си работа.“ И аз закупих постепенно около три оки пашкули. Когато бях зает с купуването на пашкули, дойде мюфетишът и ми каза: „Търсят те от конака.“ И ме заведе при каймакама. Отидох и се явих при каймакама. Той ме запита: „Защо си дошъл?“ След като му казах, че съм дошъл да събирам пашкули, и че след няколко дни ще си вървя, заверих пътното си тезкере. На втория или третия ден минах за Турно Магурели. Там, отсреща, се бавих две седмици; дадоха ми едно писмо и един пиринчен печат с издълбан върху него образ на лъв. Минах пак в Никопол и оттам в Плевен, а после дойдох в Ловеч. Отседнах пак в същия хан и пак предадох писмото и печата, предназначени за Ловчанския комитет. Там [в Турно Магурели] Данаил ми беше поръчал: „Докато не намериш Дякона, да не се връщаш! Ловчанският комитет [8] ще ти го посочи“, ми каза той. В Ловеч останах още три дни. От Ловчанския комитет ми дадоха писмо, дадоха ми и печата, който бях донесъл, и ми казаха: „Ще намериш Дякон Левски или в Карлово, или в Сопот.“ Наеха ми едно добиче, заверих наново тезкерето си, качих се на добичето и отидох в

Сопот. Отседнах в един хан. От Ловчанския комитет ми бяха поръчали: „В Сопот има един Иван шекерджията, намери го, но печата не давай, дай му само писмото. Той ще ти посочи Дякона. Във всяко село, във всеки град, понеже комитетът е таен, и Дяконът се намира в тайни къщи. Затова именно не ще можеш да го намериш; Иван шекерджията ще ви срещне.“ Аз съобщих на шекерджията. Той дойде, намери ме в хана, аз му предадох писмото. Той ми рече: „Сега денем не може, ще дойда да те взема половин час след като се мръкне и ще те заведа при него.“ Половин час след като се мръкна, той дойде. Срещнахме се с Дякона на едно място близо до лозята, на четвърт час извън града. Дадох му печата и си поговорихме. Дяконът ми каза: „Утре сутринта ти ще се дигнеш оттука и ще отидеш в Карлово.“ Каза ми един хан, не си спомням името му. „Там ще дойда и аз, ще доведа един друг човек, и ще се срещнем с тебе.“ Станах сутринта, отидох в Карлово и отседнах в хана. В хана престоях три дена пак в качеството на търговец. На третия ден дойде пак човек на Дякона и ме заведе на едно място близо до лозята извън града. Там намерих Дякона заедно с пет души от Карловския комитет и се разговорихме.

— Знаеш ли имената на тия пет души?

— Понеже тогава бях още нов, не ми казваха, не ми съобщаваха имената, обаче, ако ги видя, ще ги позная.

22 шеввал 1289 [10 декември 1872] година.

— Какво разговаряхте там, за какво приказвахте?

— Изпратиха ме на Карловските бани, отстоящи на час и половина разстояние от Карлово и ми казаха: „Ние пак ще те повикаме.“ Дигнах се оттам и отидох на баните. Пари за разноски ми дадоха. В баните стоях самичък дванадесет дни. После дойде един човек и ме извика в Карлово. Отидох в Карлово и отседнах пак в същия хан. Там дойдоха двама души, намериха ме и ми казаха: „Иди на Хисарските бани, защото ако стоиш тук много, ще се разбере. Остани около един месец и в Хисарските бани, ние пак ще ти пратим известие“. Дигнах се и заминах. Там престоях четиридесет и четири дни. Разноските ми дадоха пак те. На четиредесет и петия ден там дойде Дяконът и ми каза: „Оттук ще отидем в Пловдив.“ Понеже Дяконът дойде пеша, наехме от ханджията добичета, защото аз се бях представил като търговец на масло. Оттам отидохме [9] в Пловдив; мене ме изпрати в хана, а той отиде в тайната къща. Там стоях дванадесет дни, обаче никак не видях Дякона. На дванадесетия ден дойде един човек и ми каза, че ще заминем за Карлово. Аз отидох в консулството и заверих паспорта си. Консулът не знаеше какъв човек съм. Заверих в конака и пътното си тезкере.

— Консулът на коя държава е консул?

— Той е консулът на гръцката държава.

— После заминахте ли?

— Тръгнах от Пловдив; на края на града намерих Дякона. Отидохме в село Царацово, на два часа от Пловдив. Там отседнахме в една къща. Стояхме два дни. Направиха едно събрание от дванадесет души, но мене още не ме допущаха на събрание.

— Ще познаеш ли селяните, ако ги видиш?

— Зная имената на един-двама души, на другите не зная, обаче, ако ги видя, ще ги позная.

— Кои са имената на лицата-селяни, които знаеш?

— Единият селянин е Иван арабаджията, а другият е Божил, стопанин на тайната къща.

— На къде заминахте оттам?

— На третия ден в зори се дигнахме оттам и отидохме в село Черноземен. И там отседнахме също в една тайна къща.

— Правихте ли там събрание?

— Да, правиха, но го устроиха в една друга къща и мене не ме заведоха. Сутринта станахме оттам и отидохме в Карлово. Аз пак отидох в същия хан, Дяконът отиде в тайната къща. В Карлово престоях осем-десет дни. После той ми изпрати пак известие. Станахме оттам с човека, който ме повика, и отидохме в едно село, на половин час разстояние. Дяконът беше отишъл там преди нас със шест души. Там също отидохме в една къща. Те пак направиха събрание. Там не пренощувахме. До Карлово вървяхме заедно, другите се отделиха и заминаха по друг път, а ние с човека, който ме заведе в селото, отидохме в хана. В хана престоях два дни. После дойде един човек, донесе ми пари за разноски и ми каза: „Иди в Хисаря, после ще те повикат и ще тръгнете на дълъг път.“ Сетне ми дадоха пари за разноски и отидох в Хисаря. В Хисаря останах около четири-пет дни. После ме повикаха и аз отидох в Карлово. От Ловеч дойде писмо: „Тебе и Дякона ви търсят от Ловеч. Ангел Кънчев дошъл от Букурещ.“ След това ние заминахме, аз по един път, а Дяконът по друг. В Ловеч отидох в хана. След четири дни дошъл Дяконът. Повикаха ме. Отидохме в лозята. В лозята дойдоха Дяконът, ловчанският поп и осем души от Ловчанския комитет. Заедно с тях беше Ангел Кънчев.

— Знаеш ли името на попа?

— Не зная, обаче той е нисък на ръст и с черна брада, а другите ни другари: Марин, поповият син и Димитър Пъшков са затворени тук; Ваньо терзията е избягал, също и Христо бояджията. [10] Имената на останалите не зная, ако ги видя, ще ги позная.

— В лозята стана ли дума по каква работа беше дошъл Ангел Кънчев, и какво направихте после?

— Ангел Кънчев ме дръпна настрана към края на лозето и ме попита: „Как са работите на Дякона, добре ли вървят?“ Аз му съобщих местата, които обиколихме, и че той не иска да ми казва нищо. Ангел Кънчев ми рече: „Сега тук ще направим едно събрание и ще узнаем как ще работим.“

— Направихте ли събранието?

— Направихме. Извадиха едно ръкописно упътване и го прочетоха.

— От какво се състоеше упътването и какво постановлява?

— Сега, понеже това упътване беше ръкописно, не мога да зная, дали беше изпратено от отсреща, или беше написано тук. Дяконът и другите ме попитаха: „Ние те разведохме досега, доверихме ти се, приемаш ли да бъдеш пълномощник на тоя комитет?“ Отговорих: „Приемам.“ Тогава те ми рекоха: „Назначаваме те за пълномощник от Ловеч и Тетевен до София. Ще ти дадем препоръчителни писма до тамошните комитети, за да ти се доверяват. Заповедите, които ще получиш от нас, разясни ги на тях; и отсега нататък тук ще обикалят още четиридесет-петдесет дейци като тебе, някои от които ще дойдат от Истанбул, други през Сърбия и трети през Влашко.“ „Попитаха ме: „Разбра ли упътването, което се прочете?“ Понеже беше много дълго, не можах да го запомня цялото, та ми обясниха повторно. Така че всички ние ще работим две-три години, да се съберат пари, да се купи оръжие, да се приготви барут и куршуми и тогава, след като всичко това бъде готово, ще се свика общо голямо събрание и в Букурещ, и тук. В тия събрания ще се тегли жребие — кой да занесе в Истанбул мазбатата, която ще се изготви. В тая мазбата ще изложим: да се изпълни постановлението на Парижкия договор, сключен през 1856 год., ако не се приеме [това], тогава ще се запалят всичките села, та всички да се принудят с челядта си да избягат по планините. Ония, които могат да носят оръжие, да грабнат оръжието. Или всички да измрат, или да спечелят с оръжие. Това са постановленията на упътването и аз ги приех напълно.

— Каква беше вашата цел във връзка с тоя [Парижки] договор, какво искахте?

— Аз попитах, а те ми отговориха: „Това не е работа, която ти следва да знаеш, има големи хора, те знаят.“ И не ми казаха.

— Какво направихте после?

— После Ангел Кънчев каза на комитета: „Ние искаме от вас дрехи и три добичета, заедно с принадлежностите им. Идва Димитровден, искаме дрехи.“ Марин, поповият син, който е затворен тук, стана и рече: „Ето, аз давам моето добиче, заедно с принадлежностите“ — и го предаде заедно с принадлежностите му. После събранието се разпусна и всеки отиде у дома си. След това, на другия ден, Ангел Кънчев, Дякон Левски и Марин, поповият син, се дигнаха заедно и отидоха в Плевен. Аз останах на хана в Ловеч. В Плевен им [11] дали един жребец и един кон, после се върнаха обратно в Ловеч. В Ловеч останаха два дни. На третия ден аз, Дяконът и Ангел Кънчев се дигнахме от Ловеч и отидохме в Троян, като взехме със себе си и книжата. В Троян и тримата бяхме в един хан. Вечерта, след като се навечеряхме, Ангел и Дяконът взеха от брошурите, които бяха нужни да се оставят в Троян, и отидоха в тамошната тайна къща. Мене ме оставиха в хана, а те устроиха събрание в къщата, в която отидоха.

— Не те ли осведомиха за събранието?

— Тогава още нищо не ми казаха. На следния ден се дигнахме оттам и отидохме в Карлово. В Карлово аз останах в един хан, Ангел в друг, а Дяконът отиде в тамошната тайна къща. И в Карлово останахме два дни. Там Дяконът свика самостоятелно събрание, а на мене и на Ангела не съобщи. Оттам се дигнахме и отидохме в село Клисура и Ангел не се стърпя и рече на Дякона: „Ние не можахме да разберем нищо от тукашното събрание.“ Дяконът каза: „Тук комитетските хора ги няма, всеки отишъл някъде.“ И в Клисура слязохме в комитетския хан. Ханът е на двама братя. Вечерта Дяконът пак взема книжата и отиде в една тайна къща и устрои събрание, а аз и Ангел пак не отидохме на събранието. Оттам отидохме в село Копривщица и там отседнахме в комитетския хан, името му не мога да зная. И там също Дяконът ни остави и отиде в тайната къща. На следния ден останахме пак там. Ангел и Дяконът отидоха по обиколка. На третия ден сутринта се дигнахме и отидохме в Панагюрище. Там и тримата слязохме в един хан. През деня и през нощта дойдоха няколко души. Там приказвахме за празни работи.

Сетне аз останах в хана, а те отидоха в училището. Там те направили събрание. На третия ден станахме оттам и отидохме в Пазарджик. В Пазарджик слязохме в хана на Гюмюшгердан. През нощта Дяконът пак взема сам книжата и излезе. Свикаха събрание. На третия ден се вдигнахме оттам и отидохме в село Царацово. Там слязохме в Божиловата къща. На следния ден Дяконът и Ангел отидоха в Пловдив. Аз останах там. Привечер те се завърнаха. Оттам станахме, отидохме в Чирпан и отседнахме в един хан. Аз и Ангел останахме в хана, а Дяконът излезе самичък. На следния ден отидохме оттам в Стара Загора. Те и двамата слязоха на един хан, а аз отседнах сам в друг. Там престояхме четири дни. Там Дяконът направи пак сам събрание. Оттам станахме и отидохме в Нова Загора. Те, без да влязат в Нова Загора, отидоха и двамата в едно село. В Нова Загора аз отидох на хана. На следния ден привечер те дойдоха и ме намериха. На другия ден се дигнахме и тримата оттам, отидохме в Сливен и слязохме в един хан. Там престояхме четири дни. Дяконът излезе сам и направи събрание. Оттам станахме и отидохме в Котел. На следния ден станахме оттам, отидохме в Беброво. Там дяконът пак направи сам събрание. Станахме оттам, отидохме в Елена и слязохме на един хан. По навик, Дяконът пак излезе сам. На втория ден се дигнахме оттам, отидохме в Трявна. Аз слязох на един хан, Ангел отиде в къщата на роднината си, а Дяконът отиде в тайната къща **[12]** и пак устрои сам събрание. В Трявна стояхме два дни, а на третия излязохме оттам и отидохме в Габрово. В Габрово не стояхме никак, а минахме, защото там имало човек, който познавал Дякона. Оттам отидохме в Севлиево. Там Дяконът направи пак сам събрание. С нарочна поща те изпратиха писмо за Габровския комитет. На третия ден станахме оттам и отидохме в Ловеч. Когато вървяхме по пътя, Ангел се препираше с Дякона: „Ти ни водиш като слуги, не ни съобщаваш нищо; ние с Димитра или ще си отидем отсреща, или ще обикаляме и тримата поотделно.“ После пристигнахме в Ловеч. Ангел и аз слязохме в един хан, Дяконът отиде пак в тайната къща. Сетне Ангел писа в Плевен на Анастас, че тук ще се състои голямо събрание: „Да дойдеш“. Анастас дойде. Състоя се събрание от седемнадесет-осемнадесет души, заедно с попа, когото споменах, на което присъствувахме и ние. Събрахме се в къщата на Марин, поповия син. Извадиха книжата. Събранието ни попита: „Какво направихте из местата, които обикаляхте, как вървят работите?“ Ангел отговори: „Досега аз не разбрах нищо, Дяконът ни води като слуги; или да обикаляме поотделно, или ние с Димитра да си заминем отсреща.“ Събранието каза: „Ние ще ви изпратим поотделно.“ И решиха за мене да обикалям от Ловеч до София, Ангел до Дунавското крайбрежие и Дяконът да остане в Ловеч. Понеже отсреща поискали Ангела, изпратиха го там. Аз и Дяконът станахме и отидохме в Сопот. Направихме събрание заедно. В Сопот се настанихме в бащината къща на Димитър Пъшков, там стана и събранието. Оттам отидохме в село Лесура и отседнахме в къщата на попа. Там е станало събрание, обаче аз не присъствувах. Станахме оттам, отидохме в Тетевен и слязохме в хана на хаджи Кънчо. Оттам Дяконът отиде в училището и направи събрание, в което участвували хаджи Станьо и затворените тук. Събрани били около 22—24 лири, които дали на Дякона. Дяконът дойде оттам в хана и ми рече: „Събрах около 20 лири.“ После дойде Васил гложенецът и ни заведе в Гложене, а аз, два часа преди, бях отишъл [там] в хана на Иван бояджията. Дяконът и Васил дойдоха заедно и отседнаха във Василовата къща. Там те правили два дни събрание. Аз седях в хана. Дигнахме се оттам тримата, отидохме в Извор и слязохме в Герговия хан. Тоя ден Дяконът отиде в училището и направи събрание. На следния ден направихме заедно събрание в хана. Станахме оттам, пак тримата, отидохме във Видраре, слязохме в Патьовия хан. Там направиха събрание. И там също взехме от Патьо десет лири и две—три лири от братята му. Събрахме двадесет лири. От десеттях лири, които ни даде Патьо, пет бяха за касата, а другите пет бяха за Васил гложенеца, за да купи добиче. Парите ги дадоха на Дякона. Оттам станахме и отидохме в Джурова махала [13] и слязохме в къщата на поп Георги. Във Видраре с нас беше попът, в къщата отидохме заедно. И там направихме събрание. На следния ден отидохме в Етрополе, заедно [с нас] беше и попът, слязохме в Митовия хан. Попът отиде, намери даскала Тодор Пеев и го доведе. Стояхме до вечерта. През нощта Дяконът и даскалът излезли заедно и направили събрание в една тайна къща. Те се върнаха в зори. Събрали бяха и шестотин гроша. Оттам попът си отиде в къщи. Ние тримата отидохме в Правец и слязохме в Цветковия хан. Там останахме една нощ, направихме събрание и комитетът даде седемстотин гроша. Оттам се дигнахме, отидохме в Орхание. Слязохме в хана на Васил бояджията, даден му от Гавриила. Нея вечер направихме там събрание; и там също взехме пари, обаче не помня колко бяха. Оттам Васил Йонков се върна обратно. Ние с Дякона [отидохме] в София, слязохме в хаджи Мановия хан. Дяконът взе книжата и излезе. Аз останах в хана. След това, привечер, той дойде и ми рече: „Ти остани тук, аз ще отида в хана на Трайковича“, и отиде. Като тръгваше, каза: „Утре вечер ще ти изпратя известие и ще те повикам на събрание.“ На следния ден привечер той изпратил Димитър ножара. „Дяконът щеше да те повика на събранието, обаче тукашният комитет няма вяра в тебе, затова не те повикаха, ти стой тук!“ — ми каза той. На другия ден привечер дойде драгалевският поп Генади, комитетското му име е Риза ефенди, и ми каза: „Ти не се безпокой, утре ще излезете от тука, не се съмнявай!“ На четвъртия ден поп Генади пак дойде и ми каза: „Иди на Лучовия хан в село Враждебна, Дяконът ще дойде с мене в манастира, чакай го там, докато дойде.“ Аз отидох и чаках там. На втория ден Дяконът дойде, дигнахме се заедно и отидохме в Орхание. Оттам станахме и отидохме пак по ред в Ловеч. Като вървяхме по пътя, Дяконът ми каза: „Когато изпратим по тебе книжа, носи ги на попа на Драгалевския манастир и оттам иди в София, срещни се с даскал Христо, той ще ти обясни.“ Когато влязохме в Тетевен, за Дякона беше дошло едно писмо: „Дорестият жребец с бяло на задните крака се търси от властта, да го смени, с него да не влиза в Ловеч и Плевен.“ Тръгнахме от Тетевен и до село Гложене отидохме пак с тоя жребец. От тамошния комитет му казаха: „Смени жребеца!“ Той не повярва. Тръгнахме оттам и по пътя той се качи на моя кон и замина, като ми каза: „Заведи коня в Драгалевския манастир и го предай на попа, той ше ти даде оттам друго добиче.“ Аз го закарах в манастира и го предадох на попа.

Попът ми каза: „Аз не мога да се кача на тоя кон и не мога да вляза в София, властта ще ме изпрати на заточение." Аз взех коня обратно, отидох в Тетевен и го оставих там. В Тетевен купиха друго добиче. Оттам отидох в Ловеч; там вече [14] ми дадоха разрешение да обикалям сам. Оттам отидох сам в Тетевен и слязох в хана на хаджи Ивановите синове. Там ми дадоха толкова писма, колкото комитети има от Тетевен до София, а на мене дадоха свидетелство, че съм доверено лице. В Тетевен аз свиках комитета на събрание в хаджи Ивановия хан. Предадох писмото. Съгласно правилата, отвориха го пред събранието. Попитаха ме: „Имаш ли пълномощно?" Аз извадих пълномощното и го показах. От него те разбраха, че съм деец от Тетевен до София. Понеже на пет-десет места в писмото, което им занесох, се говореше все за пари, и аз им поисках пари. Те ми казаха: „Ще ти дадем на връщане." В края на писмото беше написано: „Внимавайте за действията на Димитра!" Оттам те ми дадоха писма. Отидох в Извор и оттам обиколих пак за пари селата, които ми бяха определени. После отидох в София. Отидох в училището и намерих даскал Христо; заедно с него отидохме в къщата му. Предадох му писмото, той прочете и свидетелството ми. Поисках му пари, той ми даде пет меджидиета за разноски и ми каза: „Още не съм събрал пари, когато събера, ще ти изпратя." Оттам отидох при попа в Драгалевския манастир; престоях два дни. Попът ми даде два наполеона за разноски. Върнах се оттам. Като обикалях комитетите, събрах, откъде триста, откъде петстотин, хиляда, събрах общо около пет хиляди гроша. Отидох в Ловеч и ги предадох в касата на комитета. Там престоях три дни. Дадоха ми писмо и дванадесет револвера: шесттях оставих във Видраре, двата в Тетевен, а четиритях оставих в Извор с по сто патрона.

— На кои лица се дадоха тия оръжия?

— Във Видраре един взе Патьо, двата — братята му Фильо и Йосиф, третия — зет му. „Ние ще раздадем останалите" — казаха ми те. В Извор ги предадох на Герго, в Тетевен ги оставих на даскал Иван. За всеки револвер ми платиха по три и половина лири. Оттам отидох в Осиковица, откъдето, след като обиколих останалите определени мен села, пристигнах в Орхание. Ловечкият комитет ми беше поръчал да взема за секретар даскал Васил. Намерих даскал Васил, за него имаше писмо да ми стане секретар. Оттам, заедно с Васила, дойдохме за трети път в София. Не отидох в хана, дето бях спрял по-рано, а слязох в Ламбовия хан на Сър пазар. Там оставих секретаря Васил. Аз отидох при даскал Христо, предадох му писмото. След това дойде и Димитър ножарят. Там ние тримата направихме съвещание за пари. Даскалът ми каза: „Не ходи в Трайковата къща, може да обади на властта, иди при попа, той говори по-откровено." После заедно с секретаря отидохме при попа. Там престояхме един ден. Даскалът ми беше заръчал да обходя софийските села. [15] Дигнахме се оттам, отидохме в Желява, защото даскалът ми беше казал: „В Желява ще намериш Тоне и оттам ще пробиеш път. Шопите от Софийска околия са малко глупави." Попът на манастира потвърди това и каза: „Аз работих в отсамните села, ти обиколи Буджак колу." И аз слязох най-напред в Тоневата къща в Желява. Предадох писмото от комитета. Стана събрание. Те се уплашиха и не приеха писмата. Попитаха ме: „Познаваш ли някого от София?“ Аз не исках да отговоря изведнаж и попитах: „Вие кого познавате?“ Те пак ме попитаха: „Познаваш ли поне даскала и попа?“ Аз им отговорих, че ги познавам. Те ми описаха единия и аз им казах: „Да, той е.“ Тогава те ми казаха: „Нека да отидем по-напред да го попитаме, и ако той те познава, когато дойдеш втори път, тогава ще приемем книжата.“ Оттам аз се отбих в някои софийски села, отидох в Орхание и, като събрах, както по-рано, пари от Орхание, завърнах се в Ловеч и предадох на комитетската каса събраните от Орхание около три хиляди гроша. Там престоях пет-шест дни. След това ми дадоха писмо и ми заповядаха устно да убия дякона-наместник на владиката в Орхание. И в писмата, които носех за комитетите, се казваше да бъде убит дяконът, дето и да се намира.

— Защо щеше да бъде убит дяконът?

— Дяконът-наместник на владиката се усъмнил, че в Ловеч имало комитет, обаче не беше разбрал добре. После отишъл в Извор. В Извор той попитал Марин Попов: „Има ли във вашето село комитет? И аз [също] ще се запиша.“ Казал това и за уверение дал две лири. За дадените две лири той поискал [разписка с] печат, както се дава всекиму. Когато Марин се тъкмял да предаде парите на комитета и вземе [разписка с] печат, похарчил парите и не могъл да ги предаде и нито пък съобщил. След това, дяконът без да получи разписка оттам, обиколил други села, за да събира владищина. Когато той искал владищината от поповете и от кметовете, а те му отговаряли, [че нямат пари], дяконът им казвал: „За комитета намирате пари, а за владиката, няма ли, казвате, ще ви науча аз вас!“ Понеже тия казани от него думи достигнаха до комитета, сякаш предадени по телеграфа, издаде се заповед за убиване на тоя дякон.

— Много добре, с тия писма и с тая заповед ти тръгна от Ловеч, къде отиде?

— Тръгнах от Ловеч. Отидох в Тетевен, свиках събрание, предадох писмото. Те го прочетоха. В писмото беше писано и за убиването на дякона. Попитах къде ще намеря дякона, комитетските хора ми казаха: „Той идва тук и си замина, намира се или в Извор, или във Видраре.“ Дигнах се оттам, отидох в Извор, събрах комитетите и попитах за дякона. Казаха ми: „Вчера замина за Видраре.“ Оттам отидох във Видраре. Свиках комитета и попитах. Казаха ми: „Отиде в Осиковица.“ След това отидох в Осиковица. Там също дадох писмото, казаха ми: „Замина за Орхание.“ Оттам отидох в Етрополе, свиках събрание и дадох писмото. Оттам отидох в Орхание. От Орхание дяконът отишъл в орханийските села. Аз отидох оттам в софийското село Желява. Дотогава не можах да го намеря и нищо не свърших. Макар и оттам да исках да дойда в София, обаче даскал Христо беше пратил известие: „Димитър да не идва тука, властта го търси, нека остави книжата, вие ги пратете.“ И аз дадох на Тоне три броя червени книги: едната за манастира, едната за даскал Христо и едната да остане у него. **[16]** Върнах се оттам, отбих се в Орхание и по реда си отидох в Тетевен. Беше дошло писмо за мене и поп Георги, от видрарския комитет, за да отида във Видраре. Дигнахме се и отидохме във Видраре. Поп Георги беше обиколил няколко села, потърсили са ме от селата. След това се дигнах и обиколих тия села; във всичките села ми говориха пак, да убия дякона — владишкия наместник. Най-после отидох в Лопен. Васил гложенецът ми беше донесъл писмо от Ловеч. В писмото беше писано, че Ангел Кънчев се убил в Русе, властта е усетила тая работа. „Пази се. Завери веднага тезкерето си, замини за Пловдив и се побави там известно време“. И аз заверих тезкерето си, изпратих секретаря в Орхание и заминах за Пловдив. Там престоях двадесет и пет дни в хана на Гюмюшгердан. За другите комитети дошли писма, за мене нямаше. От всеки комитет бяха поискали по един пълномощник. Пълномощниците заминали за Букурещ. Там наново отпечатали едно упътване и им го раздали. След 25 дни отидох в София. От София отидох в Тетевен. Там се получило писмо за мене. Накарах да прочетат писмото, в него пишеше: „Докато комитетските пълномощници отсреща не дойдат, да не се залавяш за никаква работа, да останеш в Тетевен.“ Аз останах в къщата на Дочо Мръвков два месеца. После те [пълномощниците] минаха отсам, дойде също и Васил гложенецът, който беше изпратен от Тетевен. Свикали събрание и той попитал за мене. Отговорили му: „И той е наблизо.“ „Нека дойде и той и да свикаме друго събрание“, казал [Васил]. Изпратиха ми известие и аз отидох. Събранието беше свикано. Седнахме и аз попитах: какво ново има? Той каза: „Ще дойде Дякон Левски и тогава той ще ви осведоми.“ След петнадесет-двадесет дни в Ловеч пристигнал Дякон Левски, заедно с ловчанския пълномощник Марин. Те напечатали ръкописните устави. Аз получих писмо да отида пак в Ловеч. Бях сърдит, че не ме взеха със себе си отсреща, та не отидох, а писах писмо. Изпратете ми, казвах, книжата, или пък сам ела [Левски]. След това те ми изпратиха напечатаните книжа по Димитър от Извор. Димитър дойде, свика събрание, повикаха и мене. Той беше донесъл печатани книжа. Стана голямо събрание. Прочетоха се книжата. Имаше едно писмо и за мене, да отида непременно в Ловеч и да се срещна с Левски. Аз пак отговорих: ако е нужно, ела ти, аз още веднаж не стъпвам в Ловеч. Дойде ми отново писмо да убия час по-скоро владишкия наместник — дякона, и ако аз не приема да го убия, ще хвърлят жребие, на чието име се падне жребието, той ще убие първо мене, а после дякона. Непосредствено след това от Извор се получи едно писмо. В него се казваше: „Дяконът е във Видраре, събери хората си и ела бърже!“ Аз събрах хората си и в полунощ пристигнах в Извор.

[17] — Колко души събра?

— Бяха шест души: единият Стоян, другият Лечо и Петър, имената на другите не помня; всичките са в затвора. Отидох в Извор. Останах заедно с хората си в една тайна къща. От Видраре постоянно идваше и си отиваше куриер, за да следи къде ще отиде дяконът. Призори дойде един куриер и съобщи, че от Видраре дяконът ще отиде в Извор. От комитета ми дадоха за водач изворския куриер Димитър. Излязохме заедно и се вмъкнахме в една колиба в лозята. Водачът отиде в село да научи кога ще дойде дяконът и къде ще отиде, та да ми съобщи. Него ден дяконът отишъл в Извор. Попитали го: „Къде ще отидеш?“ Той казал, че ще замине или за Орхание, или за Осиковица. Тоя човек дойде пак при мене и ми каза: „Хайде, ставайте, сега ще мине; ще ви покажа място за засада, дето ще мине той." Станахме оттам и отидохме на посоченото за засада място, обаче един човек, който обикалял там, отърчал и обадил на дякона за устроената от нас засада. Дяконът се върнал и влязъл в селото. Всички, като че не знаели нищо, го попитали: „Какво има?" А той им казал, че била устроена засада. Селяните му отговорили: „Може ли такова нещо край село? Лъжа е!" След това видяхме, че работата се развали, върнахме се назад и всеки отиде дома си. Аз пък отидох в Тетевен. Там престоях един-два месеца. Много пъти идваха писма за тая работа. Най-сетне получих от Орхание едно писмо: „Дяконът е тук, от няколко дни пребивава в Гатьовата къща." Дигнах се оттам и заминах на бърже за Правец. Съобщих на Гавриил ханджията чрез слугата на Цветко ханджията, че съм дошъл в Правец, та да ми изпрати някого, за да нагласим. Привечер Цветковият слуга се завърна пак от Орхание, дето казал, че аз ще отида. После Цветко ми даде комитетския куриер, който е запрян тук. Качих се оттам на добичето и пристигнахме с куриера в един и половина часа през нощта близо до Орхание. Облякох старите си дрехи, качих човека на коня си, а аз влязох пеша в града. Нея нощ останах в Гавриилювия хан. На сутринта се поразходих нагоре-надолу, за да видя дякона — владишки наместник; не можах да го видя. Ако бях го видял през деня, щях да го убия посред чаршията. Върнах се в хана. Привечер в хана казах на Васил Наков, който [сега] е в бягство: „Намерете ми Велча!" После Велчо дойде. Аз го попитах: „ще ми държиш ли коня?" „Ще го държа", отвърна той. Докато дяконът ядеше и пиеше заедно с няколко души в хана на Стоян Брънчев, Велчо се завърна. Станахме заедно и той ме заведе на засадата до моста. Аз му казах: „Откарай добичето ми, остави го и чакай в градината." **[18]** Докато Велчо отиде, Васил и Гавриил изпратили с Божил добичето. Аз като чаках на засадата, Велчо пак дойде и ми каза: „Те още ядат и пият, но ще станат малко по-късничко и той непременно ще мине, чакай! Божил ще дойде с добичето." Той се върна и си отиде. След като часът удари два, към три часа отсреща, откъм хана, се зададоха слугата на ханджията с фенер в ръка, заедно с дякона. Аз имах една двуцевна пушка с два куршума, един револвер-шестак и един ятаган, така го очаквах. Те идваха, разговаряйки с момчето. Той говореше на момчето: „Така ще служиш, инак ще служиш, ще палиш кандилата." Докато казваше това, аз вдигнах пушката, теглих спусъка, обаче огън не хвана. След като ме отминаха, докато тегля втория спусък, той мина от преде ми и аз го ударих откъм гърба. Той извика три пъти: „Вай, вай!" и падна. Аз се махнах от там, качих се на добичето си и казах на Божила: „Връщай се!" Като бягах оттам с коня, аз паднах в калта и калпакът ми остана там. Качих се пак оттам, обиколих покрай града, за четвърт час стигнах в Правец, в хана на Цветко, и му разправих. Той се зарадва. Качих се оттам и отидох в Осиковица. Почистиха ме, дадоха ми храна, нахраних се и разправих и на тях. Легнах и спах малко, сетне отидох в Тетевен в къщата на Дочо.

23 шеввал [13]89 [11 декември 1872] година.

— Какво прави в Тетевен?

— Престоях два дни в къщата на Дочо Мръвков, бях малко неразположен. Оттам се дигнах и отидох в хана на хаджи Ивановите синове и престоях там тринадесет-четиринадесет дена. Ето, по това време свиках събрание. Попитаха ме: „Стана ли, свърши ли се работата, сиреч уби ли дякона?“. А аз им отговорих: „Убих го.“ И те останаха доволни. По това време Дякон Левски дойде от Ловеч в Тетевен. Свика се пак събрание, на което дойдоха хаджи Станьо, Петко Милев и даскал Иван. С тях се устрои голямо съвещание. [Левски] донесе книжа. Бяха от червените книги. И тия книжа бяха за разпространяване из селата. Той разказа събитията по ловчанското нападение.

— Как ви разказа той случката по ловчанското нападение?

— Заедно с Вутьо Ветьов, който е затворен тук, те се сговорили и отишли да нападнат къщата на един чорбаджия, чието име не зная, който обещал пари на комитета, но не ги дал. Те го почакали да се върне от дюкяна, та да му поискат пари, а ако не даде, възнамерявали да го убият; той не дошъл, а дошъл слугата му. Те го хванали, той извикал. Ударили го с нож и го убили. После те влезли в къщи, намерили около три—четири хиляди гроша пари, [19] взели ги, излезли и отишли. Ето, толкова зная.

— Какво друго още разисквахте на това събрание?

— Дякон Левски каза: „Да направим от тия места едно голямо окръжие от Тетевен до София, в което да влизат Враца и Берковица. За негов център да определим Извор, защото Ловеч е далече и съобщенията са трудни.“ Аз казах, че е село, там не може, Етрополе е град, ако стане там, е по-добре. Ако и да се попрепирахме по тоя въпрос, за център той пак определи Извор. И той отиде в Извор, обиколи околността му и нареди да признаем Извор за център. Оттам с изворския куриер той изпрати отсреща едно писмо и макар да е наредил да вземе отговор, какво е станало — не зная.

— Какво направи ти в Тетевен?

— Когато бях в Тетевен, от Дякона се получи едно писмо: „Аз извърших тукашните приготовления, ела веднага тука, за да заминем за Пловдивско и да обикаляме заедно.“ Аз му отговорих, че няма да отида. След като се бавих малко време, на път за София, аз отидох до Желява и занесох малко от червените книжа. Получи се известие от даскал Христо в София: „Димитър да не идва тука, търсят го за убийството на дякона, че може да бъде заловен.“ Поради тая причина, аз изпратих по Тоне от книжата, които имах у себе си: една [част] на даскала, една на Димитра ножара и третата на именуемия Риза ефенди — попът от Драгалевския манастир. Отидох в Желява в къщата, дето гостуваше Тодораки, син на Пешо чорбаджията. Нагостиха ме и се разговорихме. Той си беше купил един кон от Цариград, и аз имах един кон, та дори отидохме в обора да ги видим.

— Разговаряхте ли по комитетски работи?

— Да, разговаряхме.

— Като какво приказвахте?

— Той ми каза: „Чувам за някакъв комитет, вярно ли е? По-преди бях заръчал на чорбаджи Тоне: когато дойде нелегалният Димитър, съобщи ми, за да се видя с него.“ После той прочете книжата и ми каза: „В какво се състои тая работа, обясни ми, искам да зная!“ Аз му отговорих: „Не зная добре, полека-лека ще свикнеш.“ Той ми каза: „Пази се тия думи да не стигнат до ушите на баща ми, защото той ходи в света и току виж, че сме подушени от властта.“ Аз му рекох: „Недей се плаши, защото ние си имаме наши хора във всички правителствени съвети.“

— Къде отиде оттам?

— Оттам отидох в село Бухово. Там устроихме събрание с братовия син на Стоянчо. Той дори даде около сто и петдесет гроша пари. Синът на Стоянчо също даде две лири. Оттам взех парите и отидох в Буховския манастир, [дето] разговаряхме с попа. Оттам отидох в село Чурек. Там поприказвахме с Иванчо, Анастас и други чорбаджии, **[20]** чиито имена не зная. Те ми дадоха шест бели меджидиета и оттам заминах за Орхание. Пренощувах една нощ в Орхание и оттам заминах за Тетевен.

— Какво прави в Тетевен?

— Стоях известно време. Свика се събрание. Беше дошло писмо и от Дякона. В него се казваше: „Да не признавате Димитра със стария му печат! Когато видите у него новия печат, признавайте го. Аз заминавам отсреща, за да извърша приготовленията.“ Събраните се разотидоха един по един. Останахме трима: аз, хаджи Станьо и Петко Милев. Тоя Петко Милев е комитетски касиер. По онова време на властта беше дошла заповед: „Изпратете в тридневен срок петдесет хиляди гроша!“ Хаджи Станьо ми каза: „Комитетската каса не ще се напълни така, като събираме по две, по пет лири. Дойде заповед за тукашната вноска, и в Орхание ще отидат петдесет хиляди гроша. Оттам естествено ще се изпратят в София значително количество пари. Да нагласим и да нападнем тая хазна, та касата ни да се напълни.“ На това аз казах: „Много добре, да се нападне хазната е много лесна работа, ще я нападна, обаче след нападението ѝ, разбира се, ще се вдигне голям шум и след три-пет месеца работата ще се открие и комитетските работи ще излязат на яве.“ Отговаряйки, той ми рече: „Аз ти казвам, че бягаш от работа, върви си, нищо няма да стане.“ После срещнах Стоян пандура, съобщих му положението около хазната и му казах: „Хайде, приготви хората си!“ Той каза „добре“ и приготви хората си. Аз му казах: „Ще отида на баира между Етрополе и Правец и там ще ви чакам, елате, там ще ме намериш!“ Нея нощ аз заминах от Цветковия хан за тоя баир, чаках до сутринта. Те сбъркали пътя и не могли да ме намерят. На сутринта отидох на Цветковия хан и си легнах. После ханджията ме събуди и ми каза: „Някой те търси!“ Аз попитах: „Кой?“ Той ми рече: „Стоян.“ Тогава аз му казах: „Той е наш, остави го да влезе“. Стоян дойде и ми каза: „Ние сбъркахме пътя, хората останаха на едикой си баир, те нямат хляб, да им изпратим!“ Цветко ханджията изпрати с Велко хляб. Стъмни се. В един часа Цветко ми даде едно добиче и каза на слугата си Васил да ме придружи. Отидох при другарите си, [а] добичето върнах обратно със същия слуга. Дигнахме се оттам и се изкачихме върху камънаците на Каменна стръга. Там чакахме Велчо и Божил да ни донесат известие, освен това да ни донесат хляб и да ни съобщят, **[21]** кой ден ще потегли [хазната]. Него ден беше сряда. Велчо и Божил ни донесоха хляб, предадоха ни го, но те не знаеха още кога хазната ще тръгне. Тъй като Божил познаваше тия места, той ни посочи мястото на засадата, отгдето щеше да мине хазната, без да бъдем забелязани. Ние станахме и отидохме там. Те оставиха хляба и ракията и си отидоха. Обаче, за да не се опият [хората ми] и не свършат добра работа, аз не им дадох ракията, а я изсипах. На следния ден тия хора [Велчо и Божил] ни донесоха пак хляб, но не дойдоха близо до нас. Ние бяхме оставили Вълко на пост на четвърт час растояние от нас и те предали хляба нему. Казали му, че понеже не знаяли, кога ще потегли хазната, дали утре, или други ден, те пак щели да ни съобщят, и си отишли. На другия ден, петък, аз изпратих Вълко напред, като му казахме: „Ще донесеш хляб и известие.“ Почакахме известно време, Вълко не дойде. Ето защо аз казах на Тодора и Леча да се покатерят на скалата, като им поръчах да ни съобщят, ако хазната идва. Към шест часа дойде от тях Тодор и ми каза: „Идва една биволска кола и двама конници, но не зная дали е хазната, или не.“ После аз му казах: „Да, тя е.“ Дигнахме се оттам и слязохме на пътя, нагласихме засадата и аз им заповядах: „Да не стреляте по стражарите, стреляйте само в случай на съпротива върху добичетата им.“ Хазната пристигна. Първи стреля Тодор. Заедно с изстрела един от стражарите слезе от коня и избяга в дъскорезницата. Добичето му избяга на друга страна. След това ние дадохме още няколко изстрела. Избягаха и другият конен стражар, пешият, както и коларят. Ние отидохме при колата, отрязохме торбите и кой колкото можа да вземе, напълнихме си чантите. Аз бях взел двете държавни торби с металици. Изкачихме се нагоре. Кесиите, които носех в ръцете си, ми тежаха, не можех да ги нося и аз ги зарових в пясъка. После застигнах другарите си. Дигнахме се оттам, слязохме в дола и си поотпочинахме малко край водата.

Изкачихме се на Равненския балкан. Там се бавихме малко на едно място близо до колибата на другаря ми Вълко, която е до Етрополе. Вълко отиде в колибата си и ни донесе храна. Нахранихме се и си отпочинахме малко. Аз останах там и казах на Вълко: „Кажи на баща си да доведе коня! Аз прибрах чантите на Стояна, Леча, Вълка и Коля. С тия чанти и добичето ще отида в Цветковия хан, а ти вземи останалите девет души и им посочи пътя, докато минат Етрополското дере.“ **[22]** Вълко ме заведе заедно с парите в колибата си, после той се върна и отиде да прекара останалите ни другари през дерето. Сетне той докара добичето на баща си. Натоварихме парите и отидохме в Правец на Цветковия хан. Нея нощ, както и следващата, спах в хана. На третия ден дадох на Цветко ханджията хиляда гроша с условие да ги върне след един месец пак в комитетската каса. Той ми каза: „Дължа на Цоло, стопанина на коня, двеста гроша, дай ми двеста гроша да му ги дам. След два-три месеца ще ги предам където кажеш.“ Дадох му. Дадох петстотин гроша на другаря ни Вълко и петстотин гроша на Кольо. И те щяха да ги върнат на комитетската каса след няколко месеца. След като дадох тия пари, ние натоварихме парите на моето и Цветковото добиче и заедно с него и Савата отидохме в Осиковица и влязохме в къщата на Иван Ветьов, която беше комитетска къща. Там се събраха комитетските хора. Тия пари бяха все бели меджидиета и металици. Заменихме в злато около седемнадесет хиляди гроша, останалите пари натоварих на добичето, а златото взех със себе си. Другарите ми се завърнаха обратно, а аз отидох в Тетевен. Вървейки по пътя, срещнах Гавриил и тръгнахме заедно. Когато се готвех да замина, дойде даскалът Васил от Осиковица и се разговорихме [с него].

За да не познае някой парите върху добичето, аз ги завих с четири кожи. В Тетевен слязох право в хана на хаджи Ивановите синове. Там пренощувах една нощ. На другия ден Станчо ханджията нарами парите и отидохме заедно в къщата на Доча Мръвков. Там останахме два дена. На третия ден отидох в хана, повиках даскал Иван и му казах: „Иди, повикай хаджи Станьо и Петко Милев!“ Иван ми каза: „Хаджията не е тук, отиде на балкана заедно с мюдюра, за да търсят обирачите.“ Ханджията Станьо и Станчо ми казаха: „Дай ни по хиляда гроша да си купим вино от Плевен, после ще ги върнем в комитетската каса.“ Аз им дадох. После отидох в къщата на Доча. От Плевен дойде и Дочо и стоя три-четири дни. Сетне дадох и на Доча в заем хиляда гроша. Той стана и отиде в Плевен, а аз останах. После дадох на Стояна и на Леча парите, които бяха задигнали, за да ги скрият. След няколко дни Петко Милев дойде.

По това време и шумът беше утихнал. Аз казах: „Да съберем ли парите?“ Той отговори: „Сега още не е време, нека минат още няколко дена!“

След няколко дена повиках даскал Иван, той дойде. Съобщих на Петко дали е] време, а той отговорил: „Време е, нека Димитър да дойде при мене и поприказваме.“ Аз отидох след това в Петковата къща. Там останах няколко дни. После повикахме и Леча. **[23]** Той отиде в Черни Вит и съобщи [на хората да донесат парите]. Четирима души донесоха всичките пари и ги дадоха. Аз и Петко влязохме в мазето под Петковата къща и там преброихме парите, които донесоха другарите. Бяха шестотин бели меджидиета и седем кесии от по хиляда гроша. Предадоха ги на Петка. Аз останах там, а другите си отидоха по домовете. После съобщихме по Лечо да дойдат и другите. По това време юзбашията беше дошъл при мюдюра. Мене ми съобщиха: „Юзбашията е дошъл по тая работа, идвал [и] пашата. Тетевен ще бъде претърсен, не стой тука, бягай!“ После и Петко ми каза: „Не стой тука, бягай!“ А взех парите, които бяха у мене, и им казах: „Да не харчите парите!“ Оттам отидох в хана. Щом излязох, в къщата на Петко Милев дошъл хаджи Станьо и му рекъл: „Аман, работата е лоша, да изгорим комитетския тефтер!“ И го изгорили. Когато бях в хана, комитетските хора се събраха и ми казаха: „Аман, не стой [тук], иди в къщата на попадията!“ И аз отидох. Бях дал на хаджи Ивановата жена четири кесии, за да ги скрие. От страх те бяха ги изпратили в къщата на попадията. После известих Анастас плевненеца, той дойде и аз му предадох четирите кесии. Тия четири кесии аз му дадох, за да купи от Плевен за комитета четири добичета с принадлежностите им. Той ги взе и си отиде. След това, привечер, ние излязохме от там. Госпожа Ненка ме предреши и, водейки ме през нощта, тя ме заведе в Гложене във Василовата къща. Сутринта жената се върна [в Тетевен]. Аз поръчах на Васила да ми намери кираджия и той ми намери. Предреших се, качих се на добичето върху два чувала с орехи и едно буре и заминах за Плевен. Близо до Плевен, в Садовец, стражарите ме застигнаха и ме заловиха; те взеха парите, които бяха у мене, и пищова, и ме закараха и предадоха на мютесариф-пашата. Хиляда гроша бях дал и на Васила в Гложене.

— Освен тези, даде ли пари другиму?

— Властта беше изпратила във Влашко даскал Тодор Пеев, Христо тетевенеца и един помак, за да търсят разбойниците, както и да шпионират и разследват тая работа. Даскал Тодор дойде в Тетевен, намери ме в хана и си поприказвахме. Той ми каза, че го изпратила властта. „Отваряй си очите", ми каза той, „търсят те, да не бъдеш заловен, аз отивам отсреща, като се върна, ще скроя някоя лъжа." Той ми поиска пари, за да ги даде на вестникаря [който издава вестника], и аз му дадох тридесет и пет лири. Освен изброените по-преди и тия пари, други никъде не съм давал.

— Нападнали сте къщата на Арнаудова в Етрополе, разкажи как стана това и коя беше причината?

— Тоя човек беше комита; записал се по-рано и беше дал десет лири. Комитетът, обаче искаше от него петдесет лири, а той каза: „Не мога да дам." Сетне от комитета ми заповядаха да нападна къщата му. Дадоха ми от всеки комитет по двама души. Когато станахме дванадесет души, отидохме [да го нападнем]. [24] Бяха ни дали заповед само да го сплашим.

— Кой комитет даде пръв заповед?

— Заповядаха ми Етрополският и Правецкият комитет. И останалите комитети знаяха [това[. После, ние всички, десет души, отидохме там половин час след мръкване. Аз почуках на вратата, момчето отвори, влязохме в двора, видяха ни и започнаха да викат. След това се върнахме на ад. На другия ден Николчо попитал даскал Тодора: „Вярно ли е, че тия хора бяха от комитета?" Тодор му казал: „Да!" [След това Николчо му] дал една златна монета от пет лири.

— Комитетът имаше ли сведения за обира на хазната или това беше скроено само от хаджи Станя?

— Когато хаджи Станьо ми заповяда, аз не зная дали той е говорил или не с другите комитети, обаче два дни след обира на хазната всеки комитет знаеше, че хазната е нападната.

— В предишния си разпит ти каза, че Ловчанският комитет бил доставил оръжие и че на тебе са дали дванадесет броя, които ти си разпределил в Извор и другаде. Как минаха те от отсреща, митницата не ги ли видя? Какво знаеш за това?

— [Оръжие] се прекарваше през всяко пристанище, но редовно не може да се прекара. Прекарват се [по] осем-десет [броя], обаче разправяха, че Анастас плевненецът докарал наведнаж четиридесет броя. Понеже прекарваме [оръжията] на части и у нас, от митницата не можаха да ги видят.

— Има ли много оръжие Ловчанският комитет и где го крие?

— Казваха ми, че имало около сто-двеста броя, раздадено всекиму. Така е пръснато [оръжието]. 24 шеввал [1]289 [12 декември 1872] година.

Натиснал пръст: Димитър

Показанията, както и въпросите и отговорите на споменатия, Димитър, произведени пред нас са според както са изложени по-горе.

24 шеввал [1]289 или 12 декември [12] 88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Саадуллах Сыррѫ, Пешо Тодоров, Мито.

[25] Разпит на даскал Васил, комитетски секретар на Димитра

12 декември 1872 (24 шеввал [1]289) година

— Откъде си и къде си учил?

— Аз съм от Голям Извор, орханийско, учил съм се в Тетевенското училище.

— Ходил ли си в чужбина?

— Не съм ходил.

— Кога влезе в комитета и от кого получи заповед да станеш комитетски секретар на Димитра? По кои места обикаляхте с Димитра и какво правихте в местата, където обикаляхте?

— Миналата година, по това време, аз бях ханджия на комитета в Орхание. [Един ден] отидох по моя частна работа в Тетевен. Имаше един човек на име Васил гложенецът. Той ме повика. На пазара в Тетевен освен него бяха дошли и няколко души от Голям Извор. От нашите селяни бяха: Герго Стойков, даскал Илия, Марин Попов и още един човек, не помня кой. Бяхме отишли с тях в едно кафене. Около дванадесет и половина часа дойде Васил гложенецът. Той ни извика и каза: „Ще ви кажа нещо, [но нека] отидем в друго кафене.“ Ние отидохме. Той вървеше пред нас. Заведе ни в една къща. Тая къща беше на Семко Гелев. Там имаше около четиридесет-петдесет души тетевенци и един човек, когото не познавахме. Тоя човек ни попита, откъде сме и защо сме дошли. Ние му казахме селището и работата си. Тоя човек отвори дума за комитета и прочете упътванията, които държеше в ръцете си. Той ни предложи: „Постъпете и вие в комитета!“ Ние му казахме, [че] се боим. Той ни посочи някакви писма и ни рече: „Вие защо се боите? Има по-големи хора от вас.“ Ние тогава склонихме и влязохме в комитета.

На следния ден всеки си замина на мястото, а аз си отидох в Орхание. След две седмици, в нашия хан в Орхание дойде Дякон Левски, Васил гложенецът и Димитър и останаха там една нощ. Димитър и Дяконът отидоха в София, а Васил си отиде в Гложене. След два-три дни, тия двамата дойдоха пак в нашия хан и тогава ми предложиха да обикалям заедно с Димитра, сиреч, казаха ми да изпълнявам секретарската длъжност. Аз макар и да им казах повторно, че се страхувам, те ме заплашиха, казвайки: „Ти не [искаш да] ходиш с Димитра, [може би] имаш друго намерение, [но] ние ще те убием.“ И аз от страх приех. Те се качиха на конете си и заминаха за Ловеч. След две-три седмици аз получих едно писмо от Димитра; той пишеше: „Бъди готов, извади си тезкере, аз ще дойда и ще заминем заедно.“ Аз извадих тезкерето и се приготвих. На следния ден Димитър дойде в Орхание от Етрополе и докара едно добиче и за мене. Нея нощ спахме в нашия хан. На следния ден ние се качихме на добичетата и отидохме в Саранци. Там отседнахме в дядо Стаменовата къща. **[26]** Те се познавали още от по-рано. Разговаряха с Димитра.

— Какво приказваха те?

— Димитър му говореше: „Целият български народ е готов, ще трябва да се приготвите и вие; съберете пари и отворете оттук път за другите села.“

8*

— Останахте ли дълго време в Саранци?

— Там останахме два дни, защото когато водех коня да го напоя, аз изгубих тезкерето си и изпратих зетя на дяда Стамена, името му не зная, в Орхание при Гавриила, за да ми извади ново тезкере.

— Заминахте ли от Саранци, щом получи тезкерето?

— Заминахме веднага и дойдохме във Враждебна и в София. Първом слязохме в Ламбовия хан на Сър пазар. Привечер, към дванадесет часа, Димитър излезе и отиде да обиколи комитетските хора в София, като ми поръча да гледам добичето и да приготвя вечеря. Към един и половина часа той се завърна. Той криеше от мене комитетските хора. На следния ден ние се дигнахме от София и отидохме в село Столник. Там преспахме една нощ в една къща, не помня чия, и нея нощ устроихме събрание от няколко души. Димитър им каза да съберат пари, [като им] каза: „Когато дойда, ще ги прибера." От тая къща ние взехме един водач, отидохме в Желява и слязохме в Тоневата къща. Димитър започна да ги убеждава, но те се уплашиха и не взеха книжата. После те говорили със софийския даскал и постъпиха [в комитета].

Там останахме една нощ. На следния ден отидохме в Негушево и отседнахме в дядо Гешовата къща. Димитър каза и на него: „Подбуждай [хората] в съседните села и събирай пари!" Оттам ние отидохме в Чеканчево и отседнахме в къщата на попа, името му не зная. Там останахме една нощ. И него убедихме. Отначалото той не искаше да се съгласи, [но] ние го убедихме.

— Какво му казахте, за да го убедите?

— [Че] ще се съберат пари, ще се купи оръжие, българите ще се приготвят и ще подадат молба до държавата, ако [тя] не приеме, ще се бият. [Така] го убеждаваше.

— От Чеканчево къде отидохте?

— Отидохме в Орхание. Там престояхме два дни и свикахме събрание. От Орхание отидохме в Правец, оттам в Осиковица и оттам във Видраре, после в Извор и оттам в Тетевен. Събирахме комитетските пари и на път за Ловеч се отбихме в село Сопот, дето се свика събрание, и оттам отидохме в Ловеч. Аз отседнах в дядо Станчовия хан, а Димитър в хана на Меджидика. Дали той се е видял с тамошните комитетски хора и кому е дал пари, не зная, той криеше от мене. Там престоях три, четири дни. Когато ханджията ме питаше, аз му казах, [че] имам работа. Синът на тоя ханджия беше в комитета, но баща му не знаеше за тая работа. На четвъртия ден синът дойде и ми каза: „Хайде, приготви си добичето, излез на полето и чакай Димитра, той ще дойде." Аз приготвих добичето и излязох на полето. Там се намерихме с Димитра [27] и отидохме заедно в Сопот. Нощта прекарахме в Сопот. На следния ден се дигнахме оттам и отидохме в Тетевен. Аз отседнах в хаджи Кънчовия хан, а Димитър отиде в къщата на хаджийката. В Тетевен председател на тамошния комитет беше даскал Иван. Той плащаше нашите разноски за хана. Димитър свика събрание, аз не отидох, защото не ме повикаха. Там стояхме два дни. Оттам отидохме в Извор. От Извор — във Видраре, от Видраре — в Ябланица и Батулия, в Джурово, в Брусен, в Лопен, в Етрополе, в Осиковица и Правец, и оттам отидохме в Орхание. В тия села оставахме по една нощ и винаги ставаше събрание. Ние поръчвахме: „Събирайте пари, на връщане ще искаме пари,“ казвахме ние. После от Орхание отидохме в Скравена, Новачене, Боженица, Литаково и пак се върнахме в Орхание. В тия села преспивахме само по една нощ и им поръчвахме [на хората] да събират пари. От Орхание ние се отбихме пак в някои села на Софийска околия, [а] после дойдохме в София. След като обиколихме пет-шест села, имената на които не помня, и за които от по-рано бяхме казали да се проагитират, ние отидохме отново в Орхание, обиколихме пак селата [му] и събирахме пари. В селата, в които получавахме тия пари, аз ги записвах и издавах разписки. После, от главния комитет се получаваха печатни разписки, [които им] се раздаваха.

— Къде беше тоя главен комитет?

— Аз мислех, че е в Ловеч, Димитър обаче казваше, че не е в Ловеч. Но въпреки това, събраните пари отиваха там. Обаче дали самият главен комитет е в Ловеч, или на друго някое място, аз не знаях.

— От Орхание къде отидохте?

— Като събрахме пари от някои села, чиито имена не помня, върнахме се в Орхание. Оттам отидохме в Правец, после в Осиковица, във Видраре, в Джурово, в Брусен и в Лопен. И от тия села събрахме пари. Тъкмо щяхме да отидем в Ловеч, в Лопен ни посрещна един куриер. Получихме от Дякон Левски едно писмо. [В него] беше писано: „В Русе се е убил Ангел Кънчев, властта подозира, Димитър да замине веднага за Пловдив.“ Тогава аз се върнах, отидох си в Орхание и си останах пак в хана. Димитра оставих с куриера Васил гложенеца в Лопен. Дали след това Димитър отиде в Ловеч или в Пловдив, не зная. В писмото беше писано: „Димитър да предаде парите и разписките на Васил гложенеца.“ Дали обаче ги е предал, или не, не зная. В Орхание аз останах около един месец, после отидох в Извор [и там] започнах да даскалувам.

[28] — Не беше ли никак секретар на Изворския комитет?

— Изворският комитет се събираше и устройваше заседания в училището, в което даскалувах. Там аз не бях официално секретар, но понякога пишех комитетските работи.

— През времето, когато обикаляше с Димитра, освен издаваните разписки, писал ли си отговор на писмата, които идваха за Димитра? С какво съдържание бяха писмата, които идваха, и какво пишехте вие в отговор?

— Аз издавах разписки на ония, от които вземахме пари. Веднаж писах отговор на писмо от Ловчанския комитет за заминаването [на] Димитра отсреща.

— Колко гроша ти беше заплатата?

— Казаха ми триста гроша, но не получих нито пара.

— Знаеш ли нещо друго по тоя въпрос, освен нещата, които каза?

— Не помня, ако ми се задават въпроси и има нещо, което да зная, ще го кажа.

— Не знаеше ли ти, че ще бъде убит дяконът-наместник на ловчанския владика?

— Знаех, че председателите на комитетите са казвали на Димитра, че не искат дякона да обикаля насам.

— В деня на убийството на дякона вижда ли се с Димитра и не беше ли и ти в Орхание?

— Бях в Орхание по един въпрос за поръчителство, обаче аз отидох в Гаврииловия хан в четири часа сутринта. Димитър беше дошъл в два часа, видях добичето му, сам той беше отишъл в къщата на Васил Наков. И аз отидох там и се видяхме с Димитра. Той ми каза: „Тая вечер ще убия дякона." Аз нищо не му отвърнах. Станах оттам и пак отидох в Гаврииловия хан.

— Щом като Димитър ти е казал, че ще убие дякона, защо ти не обади на властта?

— Понеже се числях в комитета, боях се и затова не обадих.

— Познаваш ли председателите на комитетите, кои са те, кажи имената им!

— Някои познавам, някои не познавам. От познатите ми [са]: в Орхание първо беше Марко Маринов, после той замина за Никопол, вместо него остана Гавриил. В Етрополе е даскал Тодор, в Извор — Димитър Караджов, в Тетевен първо беше даскал Иван, после кой стана—не зная. Във Видраре беше Патьовият брат — Йосиф, в Лопен — Станчо Попов, в Ябланица — Марко Минчев и Съйко, в Правец — Цветко ханджията, в Скравена — Георги и поп Васил. Също и в някои други села.

Подписал: даскал Васил

Показанията на споменатия Димитър [?], съгласно зададените в наше присъствие въпроси и отговори са, както са изложени по-горе.

24 шеввал [1]289 или 12 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[29] Разпит на хаджи Станя [извършен] по следния начин:
13 декември 1872

— От къде си родом?

— Роден съм в Тетевен [и там] отраснах. Казват ни хаджи Станчовите синове. Учих се в Тетевен.

— Ходил ли си в чужбина, ако си ходил — по кои места и по каква работа ходѝ?

— Ходих по търговия във Влашко и в Немско. Търгувам с аби и мешини. От десет години насам не ходя никъде.

— С каква работа се занимаваш в Тетевен от десет години насам?

— Върша търговия и се занимавам със земеделие.

— Занимавал ли си се с някоя друга работа в Тетевен?

— Гледам си земеделието и скотовъдството.

— Кога постъпи в бунтовния комитет и кога си бил председател?

— Постъпих миналата година по това време. От Плевен и от Ловеч дойде един човек на име Дякон [Левски], той ме покани в комитета. Аз [му] казах: „Не искам," [а] той каза: „Ще те убия. Не виждаш ли, че след тебе обикалят тайни хора, ще те убият, ти ще постъпиш в тоя комитет!" И аз, за да не ме убият, му дадох пет лири и рекох: „Ще върша каквото искате, и ще мълча." Приех и постъпих в комитета.

— Сетне, след като постъпи в комитета, какво прави? Колко пъти се събрахте в училището и в хаджи Ивановия хан?

— В училището направихме заседание, в хаджи Ивановия хан не отидох.

— Кои бяха на събранието и как мина то?

— Бяха Марко Йончев, Лальо, другият Лальо, Марин Братанов, Денчо и даскал Иван. Четяха книжа и писма. В тия писма и книжа пишеше, че Сърбия и Влашко ще се дигнат, и ние да купим оръжие и барут, защото ще има война.

— С кого ще има война?

— С държавата.

— Защо събрахте тия пари?

— За покупка на оръжие, барут и за разходи и разноски.

— Колко пари сте събрали от една година насам?

— Даскалът знае, аз не зная.

— Когато давахте пари, вземахте ли разписки?

— Аз не съм вземал, не зная, даскалът знае.

— Дадоха ли ти оръжие и припаси срещу дадените от тебе пари?

— Срещу три лири и половина получих от даскал Ивана, който е в комитета, един револвер със сто патрона. Шешането [пушката] взех от мой далечен роднина от Оряхово, на име Иван. Всичките му патрони са тук: патроните на шешането са двеста и четиридесет, патроните на револвера са шестстотин броя.

— Познаваш ли Димитра от Сърбия? Не си ли бил с него на събрание?

— Сега го познавам, по-рано не го познавах. Срещал съм се с Дякона, бил съм на събрание с него, но с Димитра не съм бил.

— Заедно с Димитра от Сърбия има един даскал Васил, и него ли не познаваш?

— Видях го в Орхание, видях го и в училището в Тетевен. Обаче с него не съм се срещал и не съм приказвал.

[30] — Казваш: „Не познавам Димитра." Ако той дойде и ти докаже в лицето, ти какво ще кажеш?

— Нека доказва колкото си ще. Аз с него не съм се срещал и не съм приказвал.

— Твоите роднини: Станьо и Станчо, освен тях Петко Милев и Марко и още други знаят, че ти си бил на събрание с Димитра по комитетски работи. Те дори казват, че „ако хаджи Станьо не беше се намесил в тая работа, ние нямаше да влезем." На това какво ще кажеш?

— Ще кажа, че съм се срещал с Дякона, но с Димитра не съм се срещал и виждал.

— По въпроса за нападението на хазната за нуждите на комитета сте се събрали: Петко Милев, ти и Димитър. Димитър ти е казал: „Ако направим тая работа, ще бъде лошо." Ти си отговорил: „Докато съм аз тук, не бой се!"

— Не, аз не съм бивал на такова събрание, нека казват каквото щат.

— Ти си дал мнение и за убиването на дякона—владишки наместник.

— Не, такова нещо не зная.

— Комитетът знае за всички тия работи, как ти да ги не знаеш?

— Те криеха от мене.

— Хаджи Станьо, ти всичко отричаш, но ето, че Димитър и синовете на брата ти хаджи Иван, Станьо и Станчо, даскал Иван, Петко Милев, Марко Йончев, Стоян пандурът и Лечо ковачът казват: „Ние знаем, че той нагласи нападението на хазната, той даде в събранието мнение за това и каза: От нас винаги искате пари, когато грабнем оръжието в ръце, тогава ще ви дадем повече, отколкото искате Сега хазната заминава, ако си юнак, върви, нападни я!“ Така си заповядал. Какво ще кажеш на това? Ние чухме също и поръката, отправена към тях, да си кажат правото. Те тъй са се заклели и така казват.

— Те всички лъжат.

— За всичко, което казахте, хаджи Станьо казва, че е лъжа. Какво ще отговорите вие?

— Не е лъжа, всичко е вярно. Ние подписваме, че не клеветиме и не лъжеме. Ако не беше тоя хаджи Станьо, ние нямаше да се намесим в тая работа.

— Кой беше председател на Тетевенския комитет?

— Хаджи Станьо. Ако не беше хаджи Станьо, [Димитър] не можеше да влезе в нашето село и не можеше да свика събрание. Хаджи Станьо е изгорил дори комитетския тефтер.

— Подписвате ли, че това, което казвате е вярно?

— Да, подписваме.

Димитър отпечатал пръста си, даскал Иван подписал, Петко Милев, също, Станчо, също, Стоян пандурът подписал, Лальо Пеев също, хаджи Станьо също.

[Нови въпроси към хаджи Станя]

[31] — При разпитите си в по-раншните заседания, състояли се в окръжния център, ти си казал, че си свикал с Дякона бунтовническо събрание, че си говорил за набавянето на оръжие и пр., и че ще работиш съгласно нарежданията на централния комитет, и на три пъти си подписал тия показания. Повтори пак: щеше ли да действуваш по тоя начин?

— Да, и аз щях да действувам заедно с всички, според както нареждаше уставът.

— Колко лири даде за доставка на оръжие срещу Османската държава?

— Лично на Дякона дадох пет лири.

Подписал: хаджи Станьо

Показанията по зададените въпроси и отговори, дадени в наше присъствие, при очна ставка с Димитра и споменатите [лица], са според както са изложени по-горе.

25 шеввал [1]289 или 13 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ессеид Али Саиб, Иванчо, Шакир бей ефенди, не присъствувал, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[32] Разпит на Анастас от Плевен

— Ти ли си Анастас от Плевен, чието име се споменава в извършеното по-рано следствие?

— Да, аз съм.

— Откъде си родом?

— От Плевен.

— Знаеш ли да четеш и пишеш и къде си се учил? Ходил ли си в чужбина, ако си ходил — как си отишъл и защо си ходил? С какво се занимаваш и на колко си години?

— Зная да пиша и чета, учил съм се в Плевен. Във Влашко, в Турно Магурели имам брат, Данаил, търговец. Ходя там. Бях съдружник с брат ми. От една година се отделих. На четиридесет-четиридесет и пет годишна възраст съм, бях бакалин, сега търгувам на дребно.

— Ти си влязъл в комитета за бунтуване на българския народ. Каква служба изпълняваше и какви бяха целите на тоя комитет? Кажи си правото!

— Преди три години, сир. през [18]69 година ходих отсреща по някои вземания и давания. В дюкяна на брат ми Данаила и на Ангела, в Турно Магурели срещу Никопол, видях Васил Дякон Левски. Той разговаряше с брат ми в присъствието на няколко души. Той излезе оттам. Аз запитах брат си: „Откъде е тоя човек и какво приказвахте?“ Той ми каза: „Тоя човек е от Карлово, бил е знаменосец на Панайота, който сега се намира в Бялград, сега го изпращат от Букурещкия комитет, за да организува комитети, и той ще замине.“ На другия ден Дяконът дойде в къщата на брат ми, предаде му два пакета с около две хиляди броя брошури, написани на турски и му каза: „Аз ще замина за Цариград и оттам през Одрин ще отида в Плевен. Вие изпратете там тия книжа, [но] не ги давайте на друг човек, докато аз не дойда, защото навсякъде има мюсюлмански комитети, ще ги пръсна между тях.“ После той се качи на парахода и замина. С него имаше и един човек от Плевенско, на име Сава Младенов, той замина заедно [с него]. И аз заминах също за Плевен. След две седмици чичовият ми син Ангел взел тия брошури и ги донесе в моята къща в Плевен, предаде ми ги и си замина. След три месеца Дяконът и Савата дойдоха, поискаха ми книжата [и] аз им ги дадох. Попитах: „Какви са тия книжа,“ [а] той ми отговори: „Има ислямски комитети, ще ги раздам на тях.“ Той взема книжата и ми каза: „Аз няма да остана тук, ще спя една нощ в хана; Марин Станчев от Лясковец, Търновско, ми е приятел, ще отида там.“ [И] замина. При срещата ни с брат ми, той ми беше казал: „Не са само тия книжа, ще дойдат и български книжа; за доброто на всички ни, ти ще постъпиш в това дяло. Книжата, които ще се изпращат от тука, ти ще изпращаш на надлежните места, [а] оттам ще ни изпращаш книжата, които са предназначени за тука.“ Аз го запитах в какво се състои доброто на тия книжа. Той ми каза: „Когато падишахът ни даде това нещо, което ни обеща през [18]56 година, тогава и комитетът ще се разтури.“ След като минаха един-два месеца, дойде един фотографчия [на име] Никола Цеков, заедно с Марин Попов. Те наеха къщата на Велко бояджията от Плевен и отседнаха [там]. След това аз отидох при тях да се видим. Марин Попов попита за Дякона. Ако и да му отговорих, [че] той сега е отсреща, той ми каза: „Аз искам да го видя, искам да се срещна с него, ако е възможно.“ Казах му: **[33]** „Ще пиша на брат си, той ще му каже, та като дойде в Ловеч — да се видите.“ После писах на брат си и той му казал. Не се минаха две седмици, той дошъл в Ловеч през Свищов. От Ловеч Марин Попов и Ваньо терзията ми писаха и повикаха и мен, и аз отидох там. Видяхме се. Дяконът ми каза: „Когато ще тръгнеш от Плевен за отсреща, пиши ми, аз ще заведа там Марин Попов и Ваньо терзията.“ Аз му казах: „Когато тръгна, ще ти съобщя.“ През нощта останах при тях и разговаряхме по комитетските работи. На следния ден се върнах в Плевен. Мина се един месец. Аз щях да тръгна за насреща. Писах им, ако и те ще ходят, нека да дойдат. И те дойдоха. Отседнаха в Йосифовия хан. Аз ги взех и ги отведох в къщи. Останахме една нощ. Те имаха едно писмо от Левски до Букурещкия комитет, за да ги представи. На следния ден станахме и отидохме в Никопол, а оттам минахме насреща и отседнахме право в къщата на брат ми. Те останаха и там една нощ. На другия ден заминаха. Три седмици обикаляха; после пак дойдоха и ме намериха. Те бяха взели със себе си шест револвера, които донесоха, и казаха на брат ми: „Виж тия револвери, ако са добри и ако можем да купим — нашите другари искат около четиридесет броя.“ Брат ми ги прегледа и каза, че са немски, не са добри, по-добри са белгийските. „Ще пиша за цената и ще ви съобщя, за да купим от тях.“ Те му казаха: „Пиши!“ И брат ми писа, [като] им каза: „Когато дойде отговор, ще ви пиша.“ Ден или два прекарахме там и заедно с тях минахме пак в Никопол и дойдохме в Плевен. Те слязоха в хана на Дочо Мръвков, [а] аз си отидох в къщи. Те дойдоха до нас, за да си поприказваме през нощта, и пренощувахме у нас. На другия ден наеха кола и заминаха за Ловеч. След два месеца дойде у брат ми писмо: „Револверите не ги дават по-долу от три наполеона единия.“ Аз им изпратих това писмо и те писаха да се купят четиридесет и два броя. Писмото им аз изпратих на брат си. В писмото на брат ми беше казано: „Половината пари трябва да се дадат в предплата, а другата половина ще се даде, след като револверите пристигнат. Заедно с писмото, да се вземат [револверите] за Ловеч, те бяха изпратили по един човек и половината пари. Аз взех парите и ги изпратих на брат ми. След три месеца брат ми писа: „Револверите дойдоха, нека дойдат да ги вземат заедно с остатъка от парите.“ Писмото изпратих в Ловеч. На това те изпратиха трима души заедно с остатъка от парите [и] дойдоха при мене. Имената на хората, които дойдоха [са]: единият беше Мариновият брат, Тошко. Имената на останалите не зная. Те бяха отседнали в хана. Единият дойде при мене и ми каза: „Ние дойдохме, да вървим утре с тебе. Ще [ти] платим разноските.“ На следния ден наехме една кола, тръгнахме за Никопол, минахме оттам насреща и отидохме в къщата на брат ми. Сутринта минахме в Никопол, [като] едни от револверите носехме у себе си, а другите в дисагите.

— Не ви ли прегледаха в митницата с тия оръжия?

— Не, никой не ни попита, нито пък ни претърси. В един чувал с пипер бяхме поставили патроните им, не прегледаха дори и него.
[34] — Какво направихте после?

— От Никопол пристигнахме в Плевен. Те отидоха в хана, [а] аз си отидох в къщи. На следния ден дойдоха, взеха ме и отидохме заедно в Ловеч. Там отидохме в къщата на Марин Попов и му предадохме [револверите].

— Къде беше централата на комитета в Ловеч?

— Едната беше [в] къщата на Марин Попов, [а] другата в къщата на Ваньо терзията. Досега никога не съм бил на събрание.

— Какво направи, след като предадохте оръжията?

— Върнах се обратно в Плевен, в къщи. След това изпращах на брата си писмата на Ловчанския комитет, които трябваше да се изпращат на отсрещния комитет, а писмата, които идваха отсреща, изпращах ги на Ловчанския комитет. По тоя начин около една година и половина писмата се предаваха за двете страни чрез мен. След година и половина, когато един ден бях при брат си, видях там Димитра от Дяково и няколко души с него, които разговаряха. После, когато Димитър излезе оттам, попитах брат си: кой е този човек? Брат ми каза: „Тоя човек изпращат от Браила, той ще мине отсреща и ще отиде при Дякон Левски, за да работи в комитета.“ На другия ден Димитър мина отсреща самичък и след десет деня се завърна пак. Брат ми го запитал и [и той му] разправил, че отишъл в Пловдив, че е сменил паспорта си в гръцкото консулство и че се видял с Дякона в Карлово. Това ми съобщи брат ми. След едноседмичен престой Димитър се завърна пак отсам и в Ловеч се срещнал повторно с Дякона. След две седмици аз се върнах в Плевен. По това време Ангел Кънчев, който после се уби в Русе, беше отишъл от Русе в Ловеч и се срещал с Дякона. Те и тримата излезли от Ловеч, обикаляли около три месеца и пак се завърнали там. После получих от Ангела писмо, [с което] ме викаше да отида в Ловеч, и аз отидох. Понеже Ангел беше заминал за Русе, не можах да го намеря. Намерих Дякона и Димитра. Аз бях отседнал в хана, а те се бяха събрали на заседание в дома на Ваньо. Ваньо дойде, повика ме и аз станах и отидох. Димитър се обърна към събранието и каза: „Сума време вече обикаляме с Дякона. Ние не сме негови слуги. Нас са ни изпратили за работа. Ако се обикаля така заедно, и за петдесет години не ще можем да свършим работата. Всеки трябва да обикаля и да работи поотделно. Ако Дяконът е видял от нас някакво зло или предателство към комитета, нека каже — ние ще си подадем оставките и ще отидем при ония, които са ни изпратили.“ После и ние попитахме Дякона: [35] „Видял ли си от него нещо лошо?“ Той отговори: „Наистина, лошо не съм видял, но няма разрешение да обикаляме поотделно. Те ще обикалят заедно с мене.“ Ние [тогава му казахме]: „Понеже от тоя човек не сте видяли лошо, ако ония не разрешават, ние — събранието — ще разрешим. Нека да обикалят поотделно Димитър, Ангел и Дяконът, а Сава Младенов, който беше дошъл с Левски, и Васил гложенецът да обикалят заедно.“

— За къде ги определихте [да обикалят]?

— Димитър от Тетевен до София, Васил гложенецът и Сава Младенов в Пазарджишко и Пловдивско, Ангел Кънчев — по Дунавското крайбрежие, а пък Дякон Левски да остане в Ловеч. След това всеки си отиде вкъщи.

— От колко души се състоеше това събрание и кои са имената им?

— Имаше около двадесет души: Димитър Пъшков, Марин Попов, още Ваньо терзията и още един свещеник с низък ръст — поп Кръстьо, тия четиримата познавам, имената на останалите не зная, ако ги видя, ще ги позная.

— Всички тия от Ловеч ли са?

— Да, всички са от Ловеч. След като се свърши събранието, всички се разотидоха, а аз и Левски останахме у Ваньови. На сутринта аз си отидох в Плевен. Понеже писмата и за двете страни вървяха чрез мене, след около два месеца се получи пак едно писмо, и тъй като печатът малко беше счупен, аз го отворих. Прочетох го, но не можах да го разбера, тъй като това писмо беше с техен специален шифър. В началото на споменатото писмо беше означено, че е от Одеса, а подписът беше от Кишелски. На една малка книжка в това писмо бяха написани две точки. Писмото изпратих на Дякон Левски в Ловеч. Той се разсърдил много, задето писмото беше отворено, и ми писа писмо [в което се казваше]: „Понеже си отворил писмото, ясно е, че си много лош човек. Ще дойде ден, когато ще отговаряш за отварянето му.“ След това не изпратиха вече писма чрез мене, пък и аз писах на брат си да не ми праща вече писма.

— У тебе ли е писмото, което ти изпрати Дяконът?

— Изпратих го тогава на брат ми да го види. Около десет месеца оттогава, нито съм получавал, нито съм изпращал писма и на двете страни. Обаче това лято, преди пет месеца, бях отишъл при зетя си даскал Пано, който учителствуваше в Тетевен, за да видя сестра си. Преди още да отида в Тетевен, бях научил, че Димитър бил там в къщата на Доча Мръвков. На другия ден след моето пристигане отидох в Дочовата къща, за да се видя с Димитра. Намерих Димитра и го попитах как вървят работите и какво правят. **[36]** В отговор той ми каза: „Аз ходя и обикалям предимно селата, работя донякъде и свърших добра работа. Работил съм дотука. Даскал Тодор замина за Охрид, за да отвори канал. След като той се върне и пътят бъде отворен, аз ще работя по ония места.“ Аз останах [там] една седмица и всеки ден ходех при него на разговор.

— В Плевен ти от кого научи, че Димитър е в Тетевен?

— Дочо е ханджия в Плевен, научих от самия него.

— Какво прави после?

— След една седмица се завърнах в Плевен. Обрах си лозята. След това, [понеже] баба ми беше отсреща при брат ми, отидох да я доведа. Взех баба си оттам и се върнах в Плевен. След като стоях една седмица в Плевен, през това време дошъл Георги — Фердинанд с едно писмо и слязал в Дочовия хан. На сутринта той ми изпрати писмото по Дочовия слуга. Това писмо беше от брат ми и в него той пишеше: „Тоя човек изпращат отсреща, ще отиде при Димитра и при Левски, понеже ти ще отидеш тия дни в Тетевен, заведи го при Димитра.“ На следния ден ние наехме коли, взех баба си, взех и оня човек и отидох в Тетевен. Ние слязохме в къщи, а оня човек отиде в хаджи Ивановия хан. Сутринта станах, отидох в къщата на Дочо Мръвков, намерих Димитра и му казах: „Отсреща е дошъл човек, за да се види с тебе, дойдохме заедно.“ Той ми каза: „Иди го доведи!“ Аз отидох, взех от хана Георги — Фердинанд и отидохме в Дочовата къща. Щом Димитър го видя, позна го. Донесоха софрата и се нахранихме. Аз ги оставих там и отидох в къщата на зетя си. Привечер, или след дванадесет часа, те отишли в хаджи Ивановия хан. При мене дойде малкият син на хаджи Ивана — Станьо — и ми каза: „Димитър и Георги те викат, ела в нашия хан!“ Аз отидох и ги намерих там. Георги попита Димитра какво работи и той му разправи какво е свършил. После Георги каза: „Искам да го видя [Левски], къде ще мога да го намеря, за да го видя?“ В отговор на това Димитър каза: „В Извор има един негов човек, ще пратим да го повикат, ще го попитаме, где се намира и ще разберем.“ Те изпратиха едно лице да вика оня човек и Димитър каза: „Сега център на комитета е Извор; там има едно лице на име Димитър Стамболията. Ето, тоя Димитър Стамболията е именно неговият човек, за когото говорят. Той е председател на централния комитет. Както ти обясних по-преди, той знае [где се намира Левски].“ И той изпрати човек. Нея нощ ние останахме там и тримата [37] и разговаряхме по комитетските работи. Сутринта те останаха там, а аз си отидох вкъщи. След два дни дойдоха от Извор в Тетевен и тримата: Димитър Стамболията, даскал Тодор и брат му Хаджията и се срещнали с Димитра. Нея вечер Станьо прати да ме викат и аз отидох. В хана седнахме шестимата души: хората, които дойдоха от Извор, Димитър и аз, заедно с дошлия отсреща човек. Дошлият отсреща човек попита Димитра [Стамболията]: „Къде е Левски?“ А той му каза: „Не ми съобщи, къде отиде, каза ми: „Където ще отида, ще ти пиша оттам, и когато ти пиша, ще знаеш къде съм.“ До сега не ми е писал и аз не зная, къде се намира той.“ След това той се обърна към Димитра [Общи] и го посъветва: „Вие сте се карали с Левски, Левски е писал отсреща, че сте се скарали, аз дойдох нарочно за това. Докато вие сте така скарани, не можете да вършите работа; трябва да си живеете добре и да вършите добра работа.“ Той каза, че ще замине за Сливен, след това добави: „Имам едно писмо [дадено ми отсреща].“ Той обясни, че [то] трябва да се прочете пред събранието. „Свикай утре събрание!“ — поръча той на Димитра. Разговаряхме по комитетски [работи]. След това даскал Тодор каза: „Изпращат ме отсреща, за да търся ограбената хазна. Аз отивам отсреща, [но] дойдох да се видя с Димитра. Ще отида там, ще се въртя около един месец, ще се върна обратно и ще [ги] излъжа.“ Нея нощ ние останахме там. На сутринта Димитър каза: „Хаджи Станьо е на полето, Петко Милев е касиер на комитета, повикайте Петко Милев, Марко Йончев и даскал Иван.“ Пратих човек и ги извикаха. После се събрахме и устроихме събрание. Човекът, който беше дошъл отсреща, даде писмото на даскал Тодора, [той] го отвори и го прочете. В него се казваше: „Повикайте Димитра и му напомнете от наша страна с добро, и ако не си гледат работата добре, употребете друго средство.“ Това писмо предадоха на Димитър Стамболиев. Човекът, който дойде отсреща, поиска да се изпрати едно писмо насреща [в смисъл], че Левски не е бил там, че писмото било отворено и прочетено пред събранието, и че се е съобщило съдържанието му. Даскал Тодор написа писмото и ние всички го подписахме и го дадохме на човека. После всеки си отиде вкъщи. [38] И аз си отидох в къщи. Подписът в онова писмо беше на Цанков. След два три дни, когато седях пред вратата, мина Дочовата жена и ми каза „Вика те Димитър, иди в хана!“ Аз отидох в хана, намерих Станя и го попитах: „Къде е Димитър?“ Той ми каза: „Ти остани тук, сега ще дойде едно момче и ще те заведе при Димитра.“ После дойде Иван, син на свещеника — учител и ме заведе в тяхната къща. Там аз намерих Димитра самичък. Там [той] ми даде четири хиляди гроша и ми каза: „Купи с тия пари коне!“ Аз взех парите и ги занесох в къщата на зет си. После дойде пашата, намери парите и аз бях задържан.

— [Когато] пашата дойде, къде намери парите?

— Двете хиляди гроша — в градината под камъка, двете хиляди гроша в мазето, в зида. Причината, за да скрия тия пари тук, беше да не разбере зет ми.

— Каква вреда, ако разбере зет ти?

— За да не разбере, че и аз съм в комитетската работа, и че тия пари са от ограбените.

— Кога чу ти за ограбването на хазната?

— Когато дойдох с Георги-Фердинанд, Димитър каза, че той е ограбил хазната, за да се купи оръжие и друго за комитета.

— Какво щяхте да правите с тия оръжия?

— Щяхме да купим оръжие, за да бъдем готови да действуваме според устава — щяхме да се бием.

— Какво знаеш по убийството на дякона?

— Нищо не зная по това. Не зная нищо друго. Каквото знаях, казах го.

— Подписваш ли, че това са твоите показания?

— Да, подписвам.

Подписал: Анастас от Плевен

Показанията на споменатия Анастас, според зададените му в наше присъствие въпроси и отговори, са [тъй] както са изложени по-горе: 25 шеввал [1]289 или 13 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир бей ефенди, не присътствуват Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадулах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[39]

Разпит на Стоян пандура
14 декември 1872

— Ти ли си Стоян пандурът, чието име е означено в досеашното дознание?

— Да, аз съм.

— Откъде си родом, знаеш ли да четеш и пишеш, ходил ли си в чужбина, и, ако си ходил, къде си ходил и на колко си години?

— Родом съм от Тетевен, не зная да чета и пиша, не съм ходил никъде и съм на тридесет и пет години.

— Кога постъпи в комитета, образуван за бунтуване на българското население, и каква служба си изпълнявал?

— Постъпих в комитета миналата година по това време. Първом ме извика даскал Иван и ми даде едно писмо да [го] занеса в Извор, Ловеч, Гложене и Орхание. Занесох писмото и го дадох в Орхание на Васил бояджията, в Извор — на даскал Васил, в Гложене — на Васил Йонков и в Ловеч — на Марин кафеджията. Те ми дадоха отговорите си, [които] занесох и предадох на даскал Иван. После хаджи Станьо, [Марко] Йончев и даскал Иван, тримата заедно ме повикаха [и] хаджи Станьо ми каза: „Където и да отиде Дякон Левски, ти ще вървиш с него, и каквото върши той, ще го вършиш и ти. Аз ще ти плащам разноските и ще ти храня децата.“ Аз му казах: „Добре!“ Това беше в училището на даскал Иван.

— Имаше ли някой друг освен тебе? Дяконът там ли беше?

— Дяконът беше в Ловеч. Хаджи Станьо ми извади тезкерето, за да отидем в Ловеч заедно с Димитър Пеев, който беше дошъл от Изворския комитет, та да го намерим.

— Дадоха ли ти писмо и кой го даде?

— Хаджи Станьо и даскал Иван ми дадоха едно писмо, за да го дам на Дякон Левски.

— Казаха ли ти тия чорбаджии каква служба ще изпълняваш?

— Както казах преди, те ми казаха: „Ще правите, каквото той каже!“ И ние отидохме.

— После какво направихте?

— Взехме писмото заедно с Димитра, излязохме от Тетевен и отидохме в Ловеч; намерихме Дякон Левски в къщата на Марин поп Луканов, дадохме му писмото и той ни изпрати в дядо Станчовия хан. Там ние останахме две нощи. На третия ден сутринта се приготвихме и излязохме на полето. Той ни беше съобщил по един човек, че ще се срещнем с него там. Ние излязохме и се срещнахме на полето. Оттам отидохме в Троян и слязохме в хана на Васил Спасов. Нея нощ дойдоха някои хора в хана, но не твориха дума в наше присъствие. На следния ден Дяконът излезе и обикаля, но понеже не ни каза къде е ходил, не мога да зная. Нея вечер спахме пак в хана. На следния ден излязохме оттам и отидохме в Карлово. Понякога ние го запитвахме [Левски], но понеже бяхме още новаци, той не ни казваше нищо. В Карлово слязохме в хана на хаджи Васила, [а] Дяконът отиде в една къща, обаче чия е къщата— не зная. Той обикаля там два дни [и] две нощи, при нас не дойде. На третия ден дойде ханджията и ни каза: „Заверете тезкеретата си, утре сутринта ще заминете с Дякона за Черноземен.“ Ние заверихме тезкеретата си. На следния ден Дяконът дойде в хана и ни взема. Качихме се [на конете] и отидохме в Черноземен [40]. Тримата слязохме в един [и същи] хан, ханджията не зная кой е. Там преспахме една нощ, обаче тук не дойде никой. Дигнахме се и оттам и отидохме в село Зелково, близо до Пловдив, и слязохме в къщата на едного, на име Божил. За пътя от Зелково до Хасково Дяконът имал един комитетски човек, на име Иван. Дяконът повика тоя Иван и го изпрати да научи, време ли е да отиде в Пловдив, или не. Иван дойде и съобщи, че е време да отиде. Ние четиримата, заедно с Ивана отидохме в Пловдив, обаче край Пловдив Дяконът каза на мене и Димитра: „Вие стойте тук, аз ще вляза вътре и след половин час ще ви изпратя известие.“ Той отиде; след половин час дойде Иван, взема ни и ни отведе в Пловдив в хана на Гаваза. Ханджията ни завери още същия ден тезкеретата. Нея нощ ние не спахме там, излязохме [още] привечер, и четирмата заедно отидохме пак в Зелково, в Божиловата къща. После Дяконът ни даде едно отворено писмо, отправено до комитетите в Тетевен, Извор и другаде, [в което се казваше]: „Всички сме здрави и читави, ние сме готови да отидем отсреща [като] пълномощници, пригответе и вие вашите пълномощници.“ Той ни заръча и устно: „Аз ще замина за Пазарджик и другите околни села [и] ще се върна. Когато дойда в Ловеч, ще ви съобщя, пригответе и вие вашите пълномощници!“ Той ни даде малко пари за разноски и ние се върнахме в Тетевен.

— Когато ходехте с Дякона, какво ви говореше той по пътя?

— Когато отидохме с Дякона в Ловеч, той ни каза: „Ще дойдат пълномощници, да съберем пари да купим оръжие; аз обикалям да записвам хора. Ще подадем една молба до падишаха, за да ни даде правата, ако не ги даде, ще въззстанем и ще се бием.“ Ние му казахме: „Добре!“

— Когато отидохте в Тетевен, кому дадохте писмото и какво направихте?

— Дадохме го на хаджи Станьо. Те прочетоха писмото в училището и го дадоха на Димитра от Извор. Димитър го занесе в Извор и на други места [и го] обяви. Аз останах в Тетевен.

— Каква длъжност изпълняваше ти в комитета?

— Носех писма на Ловчанския комитет и от Ловчанския комитет на Тетевенския комитет.

— Когато комитета се събираше на заседание, присъствуваше ли и ти?

— На събранията аз не присъствувах. След събранията ме повикваха хаджи Станьо и Петко Милев, даваха ми книжа и ми казваха: „Не ги показвай никому!“ Аз действувах тъй, както ми заръчваха: носех и донасях писма на комитетите и по тоя начин, до залавянето ми бях посредник на кореспонденцията.

— Освен тия служби, още какви други длъжности изпълняваше?

[41] — Преди пет месеца, или по време на жетва, един ден даскал Иван ме повика в училището [и ми] каза: „Свикахме събрание [и] решихме: „Лечо ковачът, Генчо Михайлов, Вульо Станчев, Петър Велев, Димитър и ти, шестимата, ще отидете в Извор и ще устроите засада. Наместникът на владиката — дяконът — ще предаде нашия комитет на властта, убийте го!“ Аз събрах тия хора и им съобщих тая работа. Взех и Димитра. Хаджи Станьо даде всекиму от нас разни дрехи за преобличане, а на ония, които нямаха оръжие, той даде и оръжие. Ние ги взехме и шестимата заедно се скрихме в една отделна стая на училището в Извор. Нея нощ ние останахме там. Сутринта дойдоха Димитър Пеев от Извор и Герго Стойков, взеха ни оттам и ни заведоха в една колиба в лозята, намиращи се на четвърт час разстояние от селото. Герго се върна назад, [а] ние заедно с другото момче чакахме до към пладне. Герго дойде пак и ни каза, че дяконът ще тръгне сам, [и] се върна назад. Димитър Пеев, който беше с нас, ни заведе всред непожънатите ниви, на половин час разстояние, и ние се скрихме там. Стояхме повечко от един час там. Селският пъдар, чието име не зная, гръмна веднаж. Тоя изстрел беше знак, че дяконът няма да дойде. Ние разбрахме, че дяконът не ще дойде. Дигнахме се оттам и приближихме до селото. Щом стигнахме наблизо, ние останахме там, [а] Димитър от Дяково влезе в селото, за да разбере причината за неидването на дякона. След [известно] време той дойде и ни съобщи причината за неидването му. Всички заедно, ние отидохме в Тетевен.

— Защо дяконът, който по-късно беше убит, не е дошъл тоя ден?

— Едно момче, като научило, че ние сме се скрили там, за да го убием, отишло и му казало, и той не дойде.

— После, в Тетевен, къде отидохте и какво направихте?

— Отидохме си по къщите, [а] Димитър отиде в Станчовия хан. Мина известно време. Един ден хаджи Станьо, даскал Иван и Петко Милев ме повикаха. Черновитският [?] чорбаджия Петко Милев ми каза: „Аз говорих на [хората] от нашето село: Въльо Станчев, Марин Станчев, Йото Генков, Цако Михайлов и Атанас Толев, иди и ги намери. Аз им дадох оръжие и облекло за предрешване. [Намери също] и Тодор Кръстев от Брезово, Марин Павлов и от селото — Лечо ковача. Минавайки през Крушов дол, Дяковчанинът ще вземе още двама души. Ще се съберете всички и оттам ще отидете да нападнете хазната.“

Докато бях още в Тетевен, Станчо ми даде един кат дрехи. Един от външните хора също нямаше дрехи. Взех и за него **[42]** и оттам отидох в Черни Вит. Събрахме се всички в къщата на Въльо Станчев. Дигнахме се оттам. Когато бях в Тетевен, бяха ми казали: „Димитър ще отиде в Правец в Цветковия хан, ще дойде човек, за да съобщи кога хазната ще тръгне от Орхание, и в помощ ще дойдат [още] хора, идете там!“ Ние потеглихме през нощта от къщата на Въльо Станчев, [но] не можахме да стигнем и до сутринта, та останахме на баира. Щом стигнах там, аз оставих другарите си и отидох в Правец в Цветковия хан. Намерих Димитра и му съобщих, че пристигнахме с другарите. Тоя ден останахме там. Дойдоха още двама правчани, именно Вълко Колев и още братът на Никола бояджията. Привечер и четиримата заедно отидохме на баира. Станахме оттам всички и отидохме през балкана до Белия камък. Там Божил и Велчо донесоха храна и ракия и останахме през деня до вечерта. Привечер пак Божил ни донесе храна, взема ни и ни заведе на мястото на засадата, отдето щяхме да нападнем хазната. Два дни останахме там и през нашето стоене Велчо ни носеше хляб и ни осведомяваше за тръгването на хазната. В петък пак Велчо ни донесе хляб и съобщил на нашия преден пост, че хазната ще дойде. Докато дойде постът и ни събщи, двамата души, които бяхме поставили по-рано на скалата, за да наблюдават хазната, дойдоха и ни казаха, че тя идва. Оттам ние слязохме долу. Докато слезем отгоре до долу, хазната пристигна. Първи измежду нас стреляха Тодор и Въльо. Конете на стражарите бяха ударени, а стражарят гръмна три пъти. После всички от нашата дружина стреляхме. Стражарите избягаха, остана колата с хазната. Ние взехме дисагите и отидохме в храсталака, прерязахме ги, всеки взема колкото може да носи, и се изкачихме на балкана. От там Вълко етрополчанинът заведе всички ни през балкана чак до колибата си. Там ни извадиха малко хляб и се наядохме. Димитър взе моята чанта, чантата на Лечо, чантата на стопанина на колибата Вълко и на Никола и заповяда на деветтях души тетевенци: „От тия пари няма да харчите нито стотинка, идете и ги скрийте в Тетевен, в колибите. Когато ви съобщя, ще ги донесете всичките.“ Заедно с тях потеглихме аз и Лечо, всичко единадесет души, и заминахме, а стопанинът на колибата — Вълко — ни водеше, докато преминем дерето. [43] После той се върна, а ние отидохме право в колибата на Въльо Станчев в Черни Вит. Там оставихме дрехите и оръжията си. Другарите ни вземаха парите и отидоха по къщите си. Всеки скри парите у себе си. Освен парите, които дадох на Димитра, когато режех торбите на хазната, в ръцете ми попадна една торбичка със жълтици, която бях скрил в пазвата, без да видят другарите ми. Преди да си отида в къщи, аз я зарових на полето на едно определено място [и] си отидох у дома. След два дни Димитър дойде, свика чорбаджиите и им каза: „Да съберем парите!“ Те му отговориха: „Сега още не е време.“ След петнадесет деня изпратил, чрез Петко Милев, Леча да съобщи [на хората] да донесат парите. Четирима души занесли парите, които бяха взели, и му ги предали. Между това повика и мене и ми даде като награда за службата ми една торбичка металици [и] няколко бели меджидиета. Взех тия пари и ги скрих там, гдето бях заровил жълтиците. После дойде мютесариф-пашата [и], като ме заловиха, аз посочих мястото, дето бях скрил парите. Извадих ги и ги предадох.

— Не те ли запита Димитър за жълтиците, които бяха у тебе?

— [Той ми каза]: „Научих от касиера, че в хазната имало и злато.“ Аз отказах, не ги дадох.

— Когато дойде мютесариф-пашата, ти какво правеше?

— Първо дойде юзбашията. Чорбаджиите ме предупредиха. Аз се крих два дни, [но] когато дойде пашата-мютесариф, на другата сутрин от идването му, без да съобщя на чорбаджиите, сам отидох право при него, разправих му всичко подробно, като му дадох и парите. Съобщих му също и мястото на комитетските книжа.

— Вършил ли си някоя друга работа?

— Освен това, нищо друго не съм вършил.

26 шеввал [12]89 [14 декември 1872] година.

Отпечатал пръст: Стоян пандурът

Показанията на Стоян пандура, дадени в наше присъствие, както и въпросите и отговорите са, както са изложени по-горе.

26 шеввал [12]89 или 14 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[44] Разпит на Петко Милев

14 декември 1872

— Ти ли си Петко Милев, чието име се среща в дознанието?

— Да, господине, аз съм.

— Откъде си родом, знаеш ли да четеш и пишеш и ходил ли си в чужбина?

— Тетевенец съм, чета и пиша, учих се в Тетевен, никъде не съм ходил.

— Кога постъпи в комитета, съставен с цел да вдигне на въстание населението на България, каква служба изпълняваше и какви бяха целите на комитета?

— Постъпих преди шест-седем месеца. Един ден ме повикаха хаджи Станьо и даскал Иван. Комитетският тефтер се намирал у хаджи Иванчо, баджанак на хаджи Станьо. Взеха го от него и ми казаха: „Нека тоя тефтер стои у тебе!“ Аз им казах: „Не искам!“ Те ми отговориха: „Вземи го, ако стои у тебе, никой не ще го подири.“ Взех тефтера, влязох в комитета и дадох двеста гроша.

— Какво представляваше комитетският тефтер и какво беше записано в него?

— Бяха записани имената на ония, които влизаха в комитета, и на ония, които бяха дали пари.

— Докато ти беше, колко пари се събраха и къде ги изпратихте?

— Не зная. Пише го в тефтера, но аз не съм го прочел. На мене предадоха тефтера и осемстотин гроша.

— През това време, или през времето, докато тефтерът стоя у тебе, колко пари се събраха?

— Даскал Иван и Станчо ми дадоха от събраните пари триста гроша, Димитър Дяковчанинът ми даде четири наполеона и две златни меджидиета.

— Къде изпрати ти събраните около две хиляди гроша?

— От тия пари шест лири дадох на Васил гложенеца, пътни по отиването [му] като представител в отсрещния комитет; двеста гроша се дадоха за комитетския кон, който Димитър яздеше. Сто и седемдесет гроша дадох на Станчо ханджията за разноски на Димитра по стоенето [му] в хана. Остатъка предадох на властта, когато ме заловиха.

— Когато събирахте тия пари от населението, къде ги изпращахте и защо ги изпращахте?

— Събираха се пари, щеше да се купи оръжие. Щяхме да искаме от държавата права. Ако не [ги] дадеше, щяхме да воюваме. Така говореше Димитър.

— Къде се събирахте в Тетевен по тая работа и колко събрания свикахте?

— Събирахме се в Станчовия хан, аз ходих и присъствувах два пъти. Четеше се уставът, който беше изпратен от Букурещкия комитет.

— Какво беше писано в тия книжа?

— Понеже аз не съм толкова учен, не [ги] разбирах, тоест, четях и разбирах, но като на сън, не [ги] запомнях.

[45] — От колко души се състоеше събранието ви и кой беше председател?

— Събранието се състоеше от хаджи Станьо, Марко Йончев, Иван хекиминът, аз, даскал Иван, Петър Вълев, който сега се намира във Влашко, Димитър Милчев от Оряхово, Станьо и Станчо. Председател беше пак хаджи Станьо.

— Къде разпространи ония червени книги, които дойдоха отсреща?

— От Ловеч идваха само за нас, другите не ги зная. Ние не изпращахме никъде, защото Димитър ни беше поръчал: „Четете ги и после ги крийте да не ви види някой!“ И ние ги прочитахме и ги скривахме.

— Къде ги криехте?

— Криеше ги майката на Станьо и Станчо хаджи Иванови.

— Откъде дойде оръжието, което раздадохте? На кого го дадохте и колко броя беше [то]?

— Да, зная, че оръжието дойде и се раздаде, [обаче] подробностите му не зная. Анастас знае, нека каже той!

— Какво щяхте да правите с това оръжие?

— Както казах в първия си разпит, събирахме пари и щяхме да купим оръжие, щяхме да пресечем проходите, да излезем по планините, да се бием и да си възвърнем земята на бащите си. Събранието разискваше винаги тоя въпрос. Когато оръжието дойде, аз ги запитах и те ми казаха [пак] така.

— Какво знаеш по убийството на дякона-владишки наместник, и как стана [то]?

— Преди аз нямах сведения по това убийство, след убийството Димитър каза на всеки, каза и на мене.

— Как се нареди работата [около] обирането на хазната? Разкажи ни какво знаеш по това!

— Един ден Димитър, хаджи Станьо и аз бяхме заедно. Димитър каза: „Отсреща искат пари“ и [ни] поиска десет хиляди гроша. Хаджи Станьо му каза: „Толкова пари има винаги готови у мене. Но, ако ти си мъж, от Орхание постоянно отива хазна, нападни я, вземи парите [и] си свърши работата!“ Аз му рекох: „Ето, оттук-оттам събираш пари, да не правим това злоупотребление на падишаха, грехота е!“ Димитър каза: „Това си е моя работа.“

28 шеввал [12]89 [16 декември 1872] година.

— Кой намери четирмата души от Черни Вит, които участвуваха в нападението на хазната?

— Аз не съм ги намерил, те сами знаят, нека кажат!

Очна ставка между Петко и Димитър

— Кой намери хората от Черни Вит, за да нападнат хазната?

— Събра ги Стоян пандурът, обаче хаджи Станьо и Петко Милев ги подготвиха.

[46] — Кой им даде приготвените дрехи и оръжия?

— Стоян пандурът събра тия хора, той знае.

[Отпечатал пръст]: Димитър

Въпрос, зададен на Стоян пандура в присъствие на Петко Милев

— Кой даде хората от Черни Вит, за [да участвуват в] нападението на хазната?

— Хаджи Станьо, Петко Милев, даскал Иван и други, [обаче] в същност главните организатори бяха хаджи Станьо и седящият насреща ми Петко Милев.

— Кой им даде оръжието и дрехите?

— Петко Милев поръчал да ушият облеклото на Вульо Станчев и Йото Генков; на мене той даде един нож; на Вульо Станчев даде един нож, едно кебе и един фес. Ако е дал някому и още [нещо] друго, той сам ще каже [т. е. оня, комуто е дадено].

[Отпечатал пръст]: **Стоян пандурът**

Въпрос към Вульо Станчев в присъствието на Петко Милев

— Кой ви организира от Черни Вит за нападението на хазната?

— Стоян и Лечо ни казаха: „Ще нападнете хазната." После ни извикаха. Стоян донесе едно кебе и ми каза, [че то е] на Петко Милев.

[Отпечатал пръст]: **Вульо Станчев**

Въпрос към Марин Станчев в присъствието на Петко

— Кой ви организира да нападнете хазната?

— Повикаха ни в къщата на Петко, когато и той беше там, и ни казаха: „Ще нападнете хазната, ако не я нападнете, вие ще бъдете виновни." Ние отидохме, нападнахме хазната [и] сега [пак] ние излязохме виновни, [а] те се теглят настрана.

— Кой ти даде оръжието и дрехите?

— Оръжието и дрехите бяха мои. Стоян ми даде само една кърпа за глава, [която] аз привързах.

[Отпечатал пръст]: **Марин Станчев**

Въпрос към Йото Генков в присъствие на Петко

— Кой ви организира да нападнете хазната?

— Петко Милев ми каза първоначално: „Ще ти изпратим Стояна и Леча [и] ще нападнете хазната." После те дойдоха, отидохме заедно и нападнахме хазната.

— Кой ти даде оръжието, което имаше?

— Два месеца преди случилото се, Петко Милев ми даде един пищов и пари, с които купих една ока барут.

[Отпечатал пръст]: **Йото Генков**

Въпрос към Цако Генчев в присъствие на Петко Милев

— Кой ви организира да нападнете хазната?

— Петко Милев ми каза в Тетевен: „Бъди готов, ще отидете да нападнете хазната." После дойдоха Стоян и Лечо, отидохме заедно и нападнахме хазната.

— Кой ти даде оръжието и откъде го намери?

— Оръжието беше мое собствено.

[Отпечатал пръст]: **Цако Генчев**

[47] Въпрос към Лечо ковача в присъствие на Петко

— Кой е [оня], който ви организира да нападнете хазната?

— Тоя Петко Милев ми каза шест пъти: „Ще нападнете хазната!“ Ние отидохме и я нападнахме. Парите, които взехме, аз занесох в Петковата къща. Той ги взе и ги скри, [а] сега отрича. Шест пъти ми каза: „Ще отидете, ще я нападнете, [защото] накрая има [и] смърт.“ Имам десет деца, извърших тая работа поради неговата лошотия!

[Отпечатал пръст]: **Лечо ковачът**

— Ето, сега в твое присъствие толкова хора разправят, че ти и хаджи Станьо сте ги организирали и подбудили да нападнат хазната, какво ще кажеш?

— Техните думи са лъжливи, клеветят ме.

—Щом не си дал нарежданията, [как] в твоята къща се намериха много от парите на хазната, как прие ти тия пари в къщата си?

— Ето, тия четири наши селяни — Въльо Станчев, Марин Станчев, Цако Генчев и Йото Генков — донесоха парите и аз ги приех. Дойде Димитър, изпратихме известие на тия [хора], след това те донесоха парите, Димитър ги преброи и остана три нощи в моята къща. През тия нощи, една нощ беше дошъл и хаджи Станьо.

— Защо нападнахте хазната?

— Трябваше да се купят пушки и барут.

— Какви други сведения имаш още?

— Нищо друго не зная.

[Подписал]: **Петко Милев**

Гореизложените въпроси и отговори, показанията на Петко Милев и очната му ставка с далите сведения [по обира] се извършиха в наше присъствие.

28 шеввал [12] 89 или 16 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито, Саадуллах Сърръ.

[48] Разпит на тетевенския даскал Иван

28 декември 1872 година

— Откъде си родом, къде си се учил и какво работеше?

— От Сопот съм, Пловдивска околия. Учил съм се в сопотското училище. Учителствувам от осем години насам. Отпреди една и половина-две години учителствувам в Тетевен.

— Ходил ли си в чужбина?

— Не, никак не съм ходил.

— Кога влезе в комитета, за какво и с какви намерения влезе в тая работа, каква ти беше службата в комитета?

— Когато отидох първоначално в Тетевен да даскалувам, сир. да учителствувам, аз нямах понятие от такива работи. Преди една година, или девет месеца, една вечер дойде хаджи Станьо и ми каза: „Утре, три-четири часа преди съмване, трябва да запалиш мангалите и да приготвиш [стаята], ще има събрание, ще се събираме.“ И аз, понеже те всякога се събираха и правеха събрание, помислих, че ще правят пак такова събрание, запалих мангалите [и] приготвих [стаята]. Сутринта отворих и училищната стая. Три часа преди съмване дойдоха хаджи Станьо, Петко Милев, Марко Йончев, Иван хекиминът, чорбаджи Тихол, Марин Братанов, хаджи Иванчо и седнаха в приготвената от мене стая. Между тях имаше и един непознат мен човек. Те седяха, а аз влизах и излизах при тях, за да им прислужвам. Непознатият мен човек бил Дякон Левски. Ето, тоя Дякон беше отворил някакви книжа и ги четеше. После ме повикаха вътре. Левски казваше: „Нашите работи досега бяха леки, сега напредват [и] се затрудняват, отсега нататък вие ще имате повече, вам ще е потребен един секретар.“ На това хаджи Станьо отговори: „Ето нашият даскал Иван, той ще ни стане секретар.“ Когато аз [ги] попитах защо ще им бъда секретар, хаджи Станьо стана и рече: „Ти не си ли българин, твоята кръв не е [ли] българска? Аз съм отдавна в тая работа, ти в същност няма да вършиш нищо, ще правиш какво реши събранието, не се страхувай!“ „Много добре“ казах, но в началото не се съгласих. На това хаджи Станьо и Дяконът казаха: „Тъй като ти научи толкова много работи, ако не влезеш [в комитета], ще те убием.“ На това аз склоних. След това от централния или Ловчанския комитет започнаха да идват писма, [които] даваха на мен. **[49]** Щом пристигнеше писмо, тия, които споменах, се събираха пак и отваряха писмото, [което] аз прочитах. В тия писма винаги искаха пари. На три пъти [им] изпратиха пари: първия път—две хиляди и триста гроша, втория път—хиляда сто и петдесет и два гроша, третия път—още две лири. Един път в събранието аз казах на чорбаджиите: „Не знаете ли, [че] по едно време се беше появил един човек, който казваше: „Ще купя фабрика [и] ще произвеждам американска прежда“, [така] той събра хиляда-две хиляди лири, после взе парите и забягна в Букурещ, да не би и тоя да е от същия род?“ На това хаджи Станьо и другите от събранието казаха: „Ти не знаеш, това е за народа, а не като памука!“ Заради това те дори ме отстраниха от секретарството и дошлото писмо по отстранението ми е между книжата, които се намират тук. Преди да бъда отстранен, понеже постоянно идваха писма за пари, те ме накараха да напиша едно писмо [със следното съдържание]: „Ние [ви] пращаме пари, а оръжие не идва. Когато изпратите оръжието, парите ще са готови“. Аз го написах. Това писмо се написа и замина. След няколко деня пристигнаха шест револвера. Научих се, че те дошли в къщата на хаджи Ивановите синове — Станьо и Станчо. Когато хаджи Станьо дойде в училището, аз му казах: „Стоката ви е пристигнала.“ Той ми рече: „Иди донеси един да го видя!“ Когато хаджи Станьо видя в адресуваното до комитета писмо, донесено от Станчо хаджи Иванов, че е поставена цена по три и половина лири [за револвер], той, макар и да я намери прекомерно висока, задържа единия за себе си, другия взема Иван хекиминът, а третия — Иван Петков, като дадоха парите на Станчо. Тритях останали броя те изпратиха на Изворския комитет, [защото] и те бяха изпратили пари [за револвери]. Парите за получения револвер хаджи Станьо беше дал на мене, аз ги предадох на Станчо и ги изпратиха на Ловчанския комитет.

— Не писа ли ти отговор за Ловеч по пристигането на оръжието и изпращането на парите?

— Не, ако те са писали, не зная. По това време те бяха започнали да губят доверието си в мене.

— Добре, после какво направихте?

— Както казах и по-преди, по това време дойде писмото за моето отстранение и не гледах техните работи, занимавах се със собствената си работа. След един месец дойде Димитър Дяковчанинът, извика ме и ми каза: „Ти си напуснал, това не може да стане ти чете устава, не може да се оттегляш.“ Той ме заплаши и каза на хаджи Станьо да ме разубеди. На това аз отново приех секретарството на комитета, започнах пак, [50] обаче техните работи [бяха] криви. Отидох при хаджи Станя, подадох си оставката [и му] казах: „Уредете даскалската ми сметка, ще си отида на село.“ Той ми каза: „Пари няма, дори и без пари да си отидеш, пак жив не ще си отидеш, не можеш да избегнеш от тая работа.“ Димитър сега разказва дори, че съгласно заповедта на хаджи Станя, той ме причаквал няколко пъти, за да ме убие. От страх аз не излизах от къщата си и бях напуснал [комитета].

— Не знаеше ли, че ще бъде нападната хазната?

— Три месеца преди да бъде нападната хазната, Димитър говореше [все]: „Пари, пари!“ Когато те тримата бяха заедно, хаджи Станьо, Петко Милев и Иван хекиминът, както казах и миналия ден, при очната ставка с хаджи Станя, хаджи Станьо каза на Димитра: „Ти всякога говориш: пари пари! От Орхание постоянно заминава хазна, нападни я, ако си юнак!“

— Не знаеш ли [нещо] по организуването на обира на хазната?

— Не, не зная за организуването, но един ден седяхме с хаджи Станя на пейката пред един дюкян [и] той ми каза: „Дошло е известие от Орхание, че хазната е ограбена.“ Дойде мюдюрът Махмуд ага и рече на хаджи Станя: „Ограбена е хазната, приготви си коня да идем да търсим оръжие!“ После, минавайки, хаджи Станьо каза на подбив: „Аз ще заловя разбойниците и ще ги доведа, а вие не оставяйте къщите си празни, да ги не оберат!“ [И] замина. Между това минаха няколко деня, дойде пашата. Аз отидох самичък при него и му разправих подробно каквото знаех за нападението на хазната, за комитета и комитетските книжа.

— Освен това, знаеш ли нещо друго?

— Не, не зная.

Подписал: даскал Иван

Въпросите и отговорите, зададени в наше присъствие, и показанията на даскал Ивана са, както са изложени по-горе.

28 шеввал [1] 289 или [15 декември [12] 88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито, Саадуллах Сърръ.

[51] Разпит на Лечо ковача от Тетевен
16 декември 1872

— Ти ли си Лечо ковачът, чието име се споменава в следствието?

— Да, аз съм.

— Кога постъпи в комитета, каква ти беше службата и в какво се състояха целите на комитета?

— Преди шест-седем месеца Петко ме повика чрез Стояна; отидохме в къщата на Петко Милев. Той ми каза: „Ще ходиш ли, където ще те пращам, и ще вършиш ли каквото ще ти кажа? Понеже е чорбаджия, аз [му] казах: „Добре." После, веднаж Петко Милев ми даде едно писмо, [което] аз занесох и предадох на даскал Васила в Извор, и се върнах. След това един ден чорбаджията Петко Милев ме повика пак и ми рече: „Ще убиете в Извор владишкия наместник." Аз отидох с дружината, която отиваше там, влязохме в засадата, [обаче] някой съобщил на владиката и той не излезе. Ние не останахме [там], а се върнахме обратно. Когато отидохме да убием владиката, Петко Милев ми даде един чепкен и едни червени чакшири, за да се преоблека, един пищов и една дълга пушка.

— Не попитахте ли защо ще убивате владишкия наместник?

— Да, запитахме. Казаха ни, че у себе си той имал пари. „Щом падне, вземете ги и ги донесете!"

— Какво щяха да правят те с парите?

— Събираха ги за комитета.

— Какво щеше да ги прави комитетът, като ги събираха?

— Щяха да ги пратят на централния комитет, и щяха да купят оръжие.

— Когато нападнахте Николчовата къща в Етрополе, и ти ли беше там?

— Не, не бях.

— Колко души нападнахте хазната, как ви се съобщи и кой ви даде заповед да я нападнете?

— Хаджи Станьо и Петко Милев ме повикаха три-четири пъти и [ми] казаха: „Ще нападнете хазната, и на тебе ще дадем пари!" Аз [им] казах: „Страхувам се, после ще загина, имам десет деца, гладни ще останат." Те ми отговориха: „Не бой се, там няма да мрете, пазете да не убиете човек, там парите са готови!" Чорбаджи Петко ми даде един червен чепкен, едни черни потури и един фес. Станчо хаджи Иванов ми даде една пушка. Събрахме се от нашето село и Черни Вит единадесет души. Дрехите си сменихме там, в къщата на тоя Станчо. Дигнахме се оттам и отидохме на баира срещу Правец. Съмна се, останахме там. През нощта при нас дойде Димитър с двама души и станахме четиринадесет душ. Оттам Вълко ни заведе на местото, дето после беше обрана хазната. Две нощи останахме там. На третия ден, петък, ние видяхме, че хазната иде. Първи гръмна Димитър, после Тодор, след това няколко души. Стражарите избягаха, ние завзехме хазната, [52] дигнахме торбите, оттеглихме се настрана, разрязахме ги с нож, разделихме парите. Всеки се натовари, колкото можеше да вземе, натоварих се и аз. Оттам се дигнахме и отидохме в колибата на един от другарите ни, Вълко, близо до Правецкия баир. Нахранихме се набързо с малко качамак. Моите пари, парите на двамата души от Правец, чиито имена не зная, и парите на Стоян пандура взема Димитър и каза: „Хайде, вървете си!“ Оттам ние си отидохме по къщите.

— Не ти ли дадоха после от парите на хазната?

— Когато на Правецкия баир Димитър взе парите, с които се бяхме натоварили, той ми даде една торбичка с пари и рече: „Носи това в къщи!“ После, когато събираха парите в Тетевен, те ми дадоха пак в една кърпа двадесетачета.

— В Тетевен в чия къща събраха парите и кой извика [хората] да ги занесат там?

— Мене ме повика Петко Милев и ми каза: „Иди при Цако Генчев в Черни Вит [и му кажи] да донесе взетите пари. Нека съобщи на другарите си и те да ги донесат!“ На това, аз отидох, казах на Цако и се върнах обратно. На следния ден другарите ни донесоха парите; дойдоха най-напред при мен и ги занесохме в къщата на Петко Милев. Там беше и Димитър Дяковчанинът. Ето, тогава, както казах и по-рано, донесените пари, след като бяха предадени, се изпратиха на мен по Стоян пандура в един вързоп. После те бяха потърсени. Петко Милев ги беше изпратил в моята къща.

— Какво стана после?

— После ги потърсиха. Петко Милев беше изпратил парите в моята къща. Сетне ги поискаха и аз ги дадох.

— Как предаде ти твоите пари?

— Първо ми поискаха една част от тях, после дадох и остатъка.

— Когато се стреля върху хазната, и ти ли стреля?

— Най-накрая и аз гърмнах веднаж.

— Знаеш ли нещо друго?

— Не.

Отпечатал пръст: Лечо ковачът

28 шеввал [1]289 [16 декември 1872] година.

Горезаписаните въпроси и отговори и показанията на споменатия Лечо ковача се извършиха в наше присъствие.

28 шеввал [12]89 [16 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров.

[53] Разпит на Тодор Кръстев от Тетевен
16 декември 1872

— Числиш ли се в комитета, съставен с цел да вдигне на въстание населението на България, ако се числиш, кога постъпи и каква служба изпълняваше?

— Аз съм овчар, такъв комитет не зная.

— Когато отидоха първи път да убият дякона, и ти ли ходи?

— Викаха ме три пъти, но аз не отидох.

— Кой те вика?

— Петко Милев и хаджи Станьо ме повикаха и ми предложиха на три пъти: „Дяконът, владишкият наместник, щял да предаде комитета на властта, ще отидат и други, иди и ти с тях, убийте го!“ Аз обаче не приех. Дори аз съобщих на мютесариф-паша комитетската работа.

— Когато отидохте да нападнете хазната, кажи кой те повика и как отидохте?

— Петко Милев и хаджи Станьо ни повикаха в къщата на Петко Милев и в хана на хаджи Ивановия син и ни казаха: „Ще отидете да нападнете хазната, ако не отидеш, ще унищожим и тебе, и децата ти!“ Аз казах: „Много добре!“ — защото в Тетевен хаджи Станьо е по-голям от пашата.

— Дадоха ли и на тебе, както на другите, дрехи и оръжие и кой ти ги даде?

— Стоян ми донесе един елек, една кърпа за глава и една дълга пушка. Той даде и по една пачка патрони. Дигнахме се оттам предрешени и, събирайки се единадесет души, тръгнахме оттам през нощта. Там на баира близо до Правец дойде и Димитър с двама души и станахме четиринадесет души. Стояхме там два дни. На третия ден хазната пристигна, ние слязохме малко надолу, стреляхме, стражарите избягаха, ние взехме хазната, занесохме я горе, разрязахме дисагите и разделихме парите. Оттам отидохме в колибата на Вълко и похапнахме малко. Парите на четирима души останаха у Димитра. Димитър вървеше пред нас. Ние отидохме по домовете си с парите и ги скрихме. След като мина известно време, чорбаджиите ни съобщиха чрез Лечо ковача да донесем парите. Аз не можех да оставя овците и не можах да занеса парите, те останаха [у мене]. После пристигна пашата. Дойде юзбашията в моята колиба и попита за взетите от нас пари от хазната. Аз ги показах, взехме парите и отидохме заедно. Ето, това е, което зная.

— И ти ли отиде заедно със стражарите да търсиш обирачите?

— Аз оставих овците и отидох.

— Знаеш ли нещо друго?

— Не, не зная.

Отпечатал пръст: Тодор Кръстев

Въпросите и отговорите и показанията на споменатия Тодор Кръстев, извършени в наше присъствие, са, както са изложени по-горе

28 шеввал [12]89 или 16 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[54] Разпит на Найден Вълков от Тетевен

16 декември 1872

— И ти ли си в комитета, образуван с цел да вдигне на въстание населението в България?

— Аз не зная [такъв] комитет.

— Кажи как отидохте да нападнете хазната и кой ви извика?

— При мене дойдоха Стоян, Лечо и Павел Лалов и ми казаха: „Ще отидем да нападнем хазната, ако не дойдете [и вие], ще ви убием.“ „Много добре“, казахме ние. Аз имах една пушка, взех я, взех [и] един-два-три патрона. Стоян и Лечо ми дадоха едни черни чакшири, [които] аз надянах. Заедно с тях [Стоян и Лечо], ние отидохме в колибата на Въльо Станчев. Там станахме единадесет души. Дигнахме сѐ оттам, отидохме на Правецкия баир. Там дойде Димитър с двама души и станахме четиринадесет души. Аз не познавах Димитра отпреди, видях го там. Станахме оттам и за два дни отидохме в една гора. На третия ден дойде хазната, слязохме долу, пукнаха няколко пушки, но аз не стрелях. После отидохме, взехме хазната, изкачихме се малко нагоре, срязахме дисагите и напълнихме торбите си. След това отидохме на Правецкия баир, Димитър остана там, а Вълко ни посочи пътя и ние заедно със задигнатите пари си отидохме по къщите. Скрих парите. След петнадесет деня дойдоха Стоян и Димитър и поискаха парите. Аз ги извадих от мястото, дето ги бях скрил, [и им ги] дадох. Те ми дадоха петдесет меджидиета и една кесия с хиляда [гроша] и ми казаха: „Да не харчиш тия пари, [защото] после работата ще излезе наяве и ще ни заловят.“ Аз ги скрих пак. После дойдоха стражарите в колибата, заловиха ме и, вземайки ме заедно със скритите от мене пари, закараха ме в Тетевен.

— Знаеш ли нещо друго?

— Не зная.

Отпечатал пръст: Найден Вълков

Въпросите, отговорите и показанията на споменатия Найден Вълков се извършиха в наше присъствие и са изложени, както са по-горе.

28 шеввал [12]89 или 16 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

---

[55] Разпит на Марин Станчев от Тетевен

16 декември 1872

— Кога и как постъпи в българския комитет?

— Нямам сведения за комитета, аз не зная такива работи.

— Какво знаеш за начина на убийството на дякона-владишки наместник, убит в Орхание?

— Аз нямам никакво известие по тая работа, не зная.

— Как нападнахте хазната и тебе кой те извика?

— Първоначално ме извикаха в хана хаджи Станьо и Станьо и Станчо хаджи Иванови и ми казаха: „Ще ви изпратим да нападнете хазната, не бойте се, умиране няма да има, ще вземете само парите." Те ми дадоха и една пачка патрони. После дойде Стоян пандурът и донесе в колибата на Въльо Станчев един шал за връзване на главата и един фес и ми ги даде.

— Преди да бъдеш заловен, ходи ли със стражарите да търсиш обирачите?

— Аз не отидох, бях при овцете си, обикалях един ден [и] пак се върнах. Ходиха останалите ми другари.

[56] — Казаха ли ви тия чорбаджии защо ще се нападне хазната?

— Чорбаджиите ми казаха: „Ти свърши работата, която ти казваме, [пък] не питай, какво ще правиме." И аз не ги питах и не зная причината.

— Знаеш ли нещо друго?

— На друго място не ме изпращаха, друго нещо не зная.

Отпечатал пръст: Марин Станчев

28 шеввал [12]89 [16 декември 1872] година.

Въпросите и отговорите и показанията на споменатия Марин Станчев са дадени в наше присъствие и са, както са изложени по-горе.

28 шеввал [1]289 или 16 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир бей ефенди, не присъствувал, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

Разпит на Йото Генков от Черни Вит
16 декември 1872

— Разправи как постъпи в българския революционен комитет

— Аз не зная нищо за подобна комитетска работа.

— Какво знаеш по въпроса за убийството на наместника на ловчанския владика?

— И за това не зная нищо. За убийството на тоя дякон чух тук.

— Как ограбихте хазната, която идваше от Орхание за София, по чия заповед и нареждане отиде да обираш хазната и кой ти даде оръжието?

— Първом Петко Милев ми каза: „Ще отидете да нападнете хазната, ще дойдат Стоян и Лечо да ви вземат." Аз си имах една пушка, а това лято Петко Милев ми беше дал една ока барут и един пищов. Взех ги със себе си, а после дойде Стоян и ме взе. Събрахме се единадесет души в колибата на Въльо Станчев. Станахме оттам и отидохме на Правецкия баир. Там дойде Димитър с още двама души. Всички ние, станали четиринадесет души, се дигнахме оттам и отидохме на мястото, дето нападнахме хазната. Там се бавихме два дни. На третия ден, петък, щом като се научихме, че хазната пристига, докато слезем долу на мястото на засадата, колата с хазната беше дошла и ние започнахме да стреляме. Стражарите се разбягаха и колата остана сама. Димитър ни каза: „Елате и вземете парите!“ Ние взехме парите, срязахме торбите и всички ги натуряхме в чантите си. После отидохме в Правец. До едно място, близо до колибата на Вълко Цолов, Вълко ни донесе от колибата си качамак и се наядохме. Той ни посочи път до Етрополския дол и си отидохме по къщите. Аз бях скрил задигнатите пари на едно място недалечко от моята колиба. После дошъл Лечо и казал на другарите ми да занесем парите в дома на Петко Милев. После взех парите, отидох у Лечо, а той ме заведе в къщата на Петко Милев, [дето в присъствието на Димитра предадох парите на Петко, в мазето под къщата му. Дори, като дял, той ми беше дал хиляда и петстотин гроша. После, когато ме заловиха, аз предадох тия пари. Похарчих само три бели меджидиета. Когато занесох парите в Петковата къща, той ни донесе храна и ни даде вино. Наядохме се и пихме.

— Колко дни обикаля ти със стражарите, за да търсиш разбойниците?

— Търсил съм нападателите на хазната четиринадесет деня.

— Щом като сте предали хазната и ти предаде парите на Петко Милев, защо, когато по това време негово превъзходителство мютесарриф-пашата е бил там, ти не му съобщи и не му каза истината?

[58] — Бояхме се от чорбаджиите, затова не обадихме.

28 шеввал [12]89 [16 декември 1872] година.

Отпечатал пръст: Йото Генков

Въпросите и отговорите, зададени на поменатия Йото Генков, както и неговите показания, дадени пред нас са, според както са изложени по-горе.

28 шеввал 1289 [16 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Шакир бей ефенди, не присъствувал, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

68

ТРЕТО СЪДЕБНО СЛЕДСТВИЕ НА ОБИРАЧИТЕ НА ХАЗНАТА И НА ХОРАТА ОТ КОМИТЕТА, ОБРАЗУВАН ЗА БУНТУВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, ИЗВЪРШЕНО ОТ НАРОЧНАТА КОМИСИЯ

Съдебно следствие № 3

[1] Разпит на Вутьо Ветьов от Видраре

24 декември 1872

— От къде си и знаеш ли да четеш и пишеш?

— Видрарец съм, зная малко да чета и пиша, занаятът ми е папукчийство, сега, поради нямане на работа, съм каруцар.

— Кога влезе в комитета и каква ти беше службата?

— Влязох миналата година по това време. Съселянинът ми Йосиф ме извика в дюкяна си и ми каза: „Не се ли делиш от нас?“ „Не се деля“, отговорих аз. След това той ме взе и ме заведе във Фильовото кафене. Там бяха Дякон Левски и Васил гложенецът; бяха още даскал Васил и няколко души, чиито имена не зная. Левски каза там устно какво е комитетът, какво ще е нужно да се прави, и прочете наставления. След това аз влязох в комитета. Те ми казаха: „Пази се, никому не казвай, защото има смърт!“ Предупредиха ме. че ще пратят Димитра да спи в нашата къща. В наставленията беше писано да се събират пари да се купува оръжие и да се действува според устава, по тоя начин щеше да се работи. Димитър идва четири-пет пъти в моята къща и, щом дойдеше у нас, ставаше събрание. В събранието се говореше за събиране на пари да се купува оръжие. Събраните пари се даваха на Димитра и се изпращаха в Извор.

— Спомняш ли си колко пари бяха събрани?

— Касиерът знае, аз не зная.

— Каква беше твоята служба?

— Пренасях пощата.

— Какво ще рече това пощаджийство и къде носеше писма?

— Носех писма от Видрарския комитет на Изворския комитет. Тайното име на Видрарския комитет беше Хасан Касъм, а на Изворския — Сюлейманоглу Дауд.

— Когато ти носеше писмо, ако насреща ти излезеше войник или някой друг и ти го отнемеше от ръката, как щеше да постъпиш?

— Димитър каза на събранието: „Дайте на тоя куриер безплатно един револвер и тридесет патрона, [та] ако излезе насреща му някой чиновник и му вземе от ръката писмото, той да го убие, или да убие сам себе си!“ Както каза и Димитър, когато носех писмо, ако насреща ми излезеше някой чиновник или войник и ми вземеше писмото от ръката, аз щях да го убия или да се самоубия. Те ми дадоха револвер, [който] носех у себе си.

— Кой пишеше писмата и колко пъти носи писма?

— Пишеше ги даскал Васил, писма носих седем-осем пъти, по-късно писма пишеше и даскал Илия.

— Колко време обикаля ти с Дякон Левски, [2] къде ходихте и какво правихте?

—Левски писа три писма на нашия, Видрарския, комитет и беше поискал един човек, за да обикаля заедно [с него] по селата. По него време аз отивах в Троянския манастир. Казаха ми: „Като отиваш в Троян, иди в Ловеч и кажи на Дякона, че макар и да иска човек да обикаля заедно [с него], освен тебе, друг човек няма, и че ти си и куриер, че други хора няма.“ После аз заминах за Ловеч [и] отседнах в един хан. Дяконът изпрати един свой човек на име Лукан, [който] ме заведе в къщата на Марин поп Луканов. Нея нощ аз спах в Лукановата къща. Сутринта пак тоя Лукан ме заведе на края на града [и] там се срещнахме с Левски. Дяконът имаше една пушка, [която] даде на Лукана да я занесе в къщи, а на мене [каза]: „Ти иди в Лукановата къща, аз ще те извикам [и] ще приказваме.“ Аз се върнах от там и отидох оттам в хана. Към пет часа през деня Лукан ме заведе в къщи, срещу къщата му имаше една порта, портата се отвори. [Лукан ми] каза: „Влез през оная порта, Левски е там!“ Аз влязох там, посочиха ми сламника, там намерих Левски, облечен с арнаутски дрехи. Едно арнаутско облекло имаше и за мене. „Съблечи тия и се облечи!“ ми каза [той]. Аз съблякох старите дрехи и облякох арнаутските. Той ми даде [и] една пушка, у мене имаше и един револвер-шестак. „Дошъл е един лов тук, ще го нападнем заедно", ми каза той. Аз се поопънах малко. Сетне той рече: „Друга леснина няма." Слязохме оттам; имаше двор на една къща, заграден с дъсчена ограда, две дъски от оградата бяха извадени. И оттам, Левски пред мене, аз зад него, минахме през оградата. Остави ме отвътре в двора да наблюдавам, а той влезе вътре в къщата. После излезе, дойде при мене и рече: „Много пари не можах да взема, намерих малко пари, стой да почакаме да дойде стопанинът на къщата, [той[е богат човек, да измъкнем повече пари!" В това време портата се отвори и дойде слугата на стопанина на къщата. Веднага Левски го хвана и завлече в една стая под сайванта. Момчето започна да вика. Левски заби камата си в корема на момчето-слуга; после удареното момче започна пак да вика. В това време [Левски] каза: „Вземи си пушката [и] ела след мене!" Аз си взех пушката. Когато излязохме от вратата, там се беше събрала навалица. Ние избягахме измежду навалицата и отидохме в лозята. [3] Оттам Левски остави [арнаутското] си облекло и оръжие на мене, защото то беше нахлузено върху неговите дрехи. Оттам той си отиде, [като] ми каза: „Ти чакай тук, догдето се върна!" Вечерта аз спах там. Сутринта дойдоха заедно Дякон Левски, Мариновият брат Тошко и един човек, извикаха ме и донесоха дрехите ми. Аз съблякох намиращите се на мене дрехи и облякох моите. [Левски] каза: „Конят ти е в Топузовата кория, заведоха [го] там, иди, вземи го оттам и си иди на село!" Аз вземах коня оттам, качих се и си заминах на село.

— Когато Дяконът удари момчето с камата, ти какво правеше?

— Аз бях в двора, пред вратата, чаках да не дойде някой; погледнах, момчето пак извика, [тогава] влязох вътре при тях, камата беше забита в корема му. [Левски] ми каза: „Вземи пушката ми да бягаме!" Ние избягахме.

— Когато после ти отиде на село, какво прави?

— Йосиф ме попита, аз му казах: „Ходихме на нападение." След това върших предишната си работа.

—Какво знаеш по нападението върху Арнаудова в Етрополе, по убийството на владишкия наместник и по обира на хазната?

— По нападението върху Арнаудова аз не зная нищо. Димитър казваше: „Дяконът ще издаде на властта нашите работи, ще го убия", обаче когато го убиха, не съм бил [там]; за хазнатарската работа също така не зная [нищо], после чух.

— Ти беше при него, на колко години беше убитият от Дякона човек?

— Когато на следния ден Дяконът дойде в лозята, той ми каза, че догдето дойдат чиновниците от правителствения конак на оглед, [момчето] умряло. Убитото момче беше на около 18—20 години.

— Какво друго знаеш?

— Друго нищо не зная.

Подписал: Вутьо Ветьов

Въпросите и отговорите, [както] и показанията на споменатия Вутьо Ветьов се протоколираха по-горе в наше присъствие.

5 Зилкаде [1]289 или 23 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[4] Разпит на Иван Ветьов, брат на споменатия Вутьо

23 декември 1872

— Откъде си, с какво се занимаваш, знаеш ли да четеш и пишеш?

— Видрарец съм, занимавам се със земеделие, зная да чета и пиша.

— Кога влезе в образувания в България бунтовнически комитет?

— Отначало комитетът се събираше във Фильовото кафене. После събранието ставаше в училището и в Йосифовата къща. Димитър Дяковчанинът идваше с брат ми в моята къща. Такова събрание стана четири-пет пъти. Димитър идваше повечето нощем и оставаше у дома. На сутринта той си отиваше [пак]. В комитета аз влязох миналата година.

— От кои хора се състоеше тоя комитет?

— Аз, Йосиф, Вутьо Пелов, Фильо и поп Георги, от тия се състоеше.

— Какво обсъждахте на събранията?

— Разговаряхме да събираме пари, за да купуваме оръжие, та да се бием.

— Колко пари даде ти на тоя комитет?

— Понеже съм беден, от мене пари не взеха.

— Дадоха ли и на тебе револвер от комитетските?

— Веднаж Йосиф ми предложи да купя един от тези револвери; по нямане на пари, аз не купих.

— Кой пренасяше комитетските писма?

— Пренасяше ги брат ми Вутьо. Адресът на писмата, които се получаваха, беше Хасан Касъм. Щом дойде[ше] писмо, то се даваше на даскал Васил [и] той свикваше събрание. Когато всички присъствувахме, той отваряше [писмото] [и] го прочиташе.

— Какво пишеше в тия писма?

— Писано беше: „Събирайте пари да се купи оръжие!“

— Колко пари събрахте и колко пъти събирахте?

— Колко пари и на колко пъти събираха, аз не зная. Йосиф и Фильо ги събираха.

— Дойде ли брат ти Вутьо да ти каже, че с Дякона са убили в Ловеч един човек?

— Не, не ми каза.

— Какво знаеш по убийството на дякона-владишки наместник и по обира на хазната?

— Не зная нито за убийството на дякона, нито, че хазната е обрана за в полза на комитета; за обира чух отпосле.

— Знаеш ли нещо друго?

— По комитетските работи друго не зная.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

[Подписал]: Иван Ветьов

[Зададените] въпроси и отговори, [както] и показанието на споменатия Иван Ветьов се протоколираха по-горе в наше присъствие.

5 зилкаде [12]89 или 23 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сьрръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

---

[5] Разпит на поп Георги от Видраре

23 декември 1872

— Откъде си и къде служиш?

— Видрарец съм, служа във Видраре. Стават четири години служа.

— Къде си учил?

— Учих се малко в Етрополе, малко във Видраре и малко в Ловеч.

— Ходил ли си в чужбина?

— Не, не съм ходил.

— Кога влезе в бунтовническия комитет?

— Стана една година [откакто] съм влязъл.

— Каква служба изпълняваше в комитета?

— Дякон Левски, Димитър и Васил гложенецът дойдоха в нашето село. Чорбаджиите, т. е. Йосиф, Фильо и Вутьо, ме извикаха, Левски извади една хартия и я прочете. Чорбаджиите казаха: „Ти няма да се делиш от нас!“ Тогава аз влязох.

— Каква беше хартията, която Левски чете, и какво пишеше?

— Беше един брой от още неотпечатания устав, [написан] върху бяла хартия на ръка. В книжата пишеше да се иска справедливост от правителството, ако не я даде, да се бием. И аз щях да постъпя така.

— Когато друг път ставаше събрание, какви писма идваха от главния комитет и какво пишеха?

— Всички книжа, които се получаваха, бяха [писани] според устава: „Да се събират пари да се купи оръжие.“

— Колко пари събрахте?

— Аз не бях касиер, колко бяха — не зная. Аз дадох само 550 гроша.

— С каква цел събирахте пари, да купувате оръжие и да се биете?

— Аз щях да действувам според устава.

— Преди това, ти сам колко време си се занимавал с комитетски работи и колко души си записал в комитета?

— Отначало аз кореспондирах сам с етрополския даскал. Тая ни кореспонденция, прочее, трая около шест месеца. Когато после Левски дойде в нашето село, [той ми] каза: „Бъди и ти заедно с нас, отделно не може [да се работи]“ — и аз, както [и] по-горе казах, влязох в нашия селски комитет.

— Дадоха ли и на тебе от комитета някакъв псевдоним?

— Моето име за комитета, като псевдоним, беше Илерючески. После аз влязох във Видраре, неговото име пък беше Хасан Касъм.

— Дадоха ли ти разписка за внесените от тебе 550 гроша?

— Да, дадоха ми.

— Какви бяха писмата, които получихте за убийството на дякона?

— За това аз не зная нищо.

— Колко села обиколихте с Васил гложенеца, колко души записахте [и] колко гроша събрахте?

— С Васил гложенеца аз не съм обикалял. Получих само от Стоянчо лопянеца 200 гроша пари. [6] Левски беше в Извор, парите предадох напълно нему; когато получих дадената разписка, аз я предадох на оня, който предаде парите [Стоянчо].

— Какво знаеш по обира на хазната?

— Това не зная

— Колко [броя] ти изпратиха от червените комитетски брошури и как ги разпространи?

— Даскал Тодор ги изпращаше лично за мене, аз не ги разпространявах, после ги изгорих всичките.

— По колко гроша взе за комитета от чичовците си?

— С тях аз дори не съм говорил.

— Какво друго знаеш още?

— Друго не зная.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

Подписал: поп Георги

[Зададените] въпроси и отговори, [както] и показанията на споменатия поп Георги се протоколираха по-горе в наше присъствие.
7 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[7] Разпит на Патьовия брат Фильо

23 декември 1872

— Кога влезе в комитета?

— Става една година.

— Кой те въведе?

— Имахме един даскал Васил. В началото [ми] говори той. После Димитър и Дяконът дойдоха в Патьовия хан, нает от Иванчо, [и] слязоха [там]; дойдоха в кафенето, което аз държах срещу хана. Те прочетоха намиращия се у тях устав и казаха: „И ти ще влезеш в комитета!“ Аз влязох и дадох сто гроша. Те ми дадоха още и един револвер, триста гроша дадох и за него.

— Колко пари събрахте?

— Един път събрахме 630 гроша, сетнешните [пари] събираше даскал Васил, отбелязваше нещо, ние пък подпечатвахме и ги изпращахме в Извор, отдето получавахме разписки.

— Какво щяхте да правите събраните пари?

— Те бяха за купуване на оръжие и да се действува според устава.

— Изпратихте ли пари и на Ловчанския комитет?

— Ние изпращахме в Извор, от Извор [те] отиваха в Ловеч; направо не ги изпращахме.

— Колко пъти правихте събрание с Дякона?

— Събрание правихме два пъти.

— Кой издълба печата, удрян върху книжата, които вие изпращахте в Извор, до комитетите, до Ловчанския комитет и какво беше писано [на него]?

— Издълба се един печат със знаци п. н. б., обаче кой го издълба — не зная. Тия знаци означават: бог да ни води напред.

— Знаеш ли още нещо друго?

— Не, не зная.

Подписал: **Фильо поп Петров**

[Зададените] въпроси и отговори, [както] и показанието на споменатия Фильо се протоколираха по-горе в наше присъствие.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[8] Разпит на Фильовия брат Йосиф

23 декември 1872

— Кога влезе в комитета?

— Миналата година [през] лятото.

— Как влезе?

— Говори [ми] най-напред даскал Васил. После Димитър и Дяконът дойдоха в нашето село, извикаха ни в кафенето на брат ми и прочетоха устава. Те поискаха от нас пари. Аз дадох пет лири. Тия пари бяха за купуване на оръжие, щяхме да действуваме според устава.

— Колко гроша се събраха от Видраре и какво стана с тия пари?

— В началото се събраха осемстотин гроша и се предадоха на Дякона. [За] сетнешните не си спомням, изпратихме ги на Изворския комитет.

— Ти си бил касиер и председател на Видрарския комитет, знаеш колко пари си имал, я!

— Веднаж дадох осемстотин гроша, на Дякона дадохме после десет лири. Събирахме пари не само аз и Димитър, събираха [още] даскал Васил, поп Георги и Иван, затова не зная колко бяха.

— Колко броя бяха дошлите у тебе револвери и на кого ги дадохте?

— Пристигнаха на два пъти шест броя. От тях един [задържах] аз, дадохме един на брат ми, един на Вутьо Пелов и един на Вутьо Ветьов. Двата броя върнахме обратно.

— Колко гроша дадохте за тях?

— Купихме ги по за три и половина лири, но от Вутьо Ветьов не се взеха пари, защото от изпратените преди пари се спадна сумата за дадения нему револвер и [защото] тоя човек беше куриер на нашия комитет, ходеше до Изворския комитет и носеше писма.

— Кой отваряше пристигащите писма?

— Отваряше ги даскал Васил, четеше ги и ни ги обясняваше. В писмата се пишеше винаги за пари и оръжие.

— Кой пишеше вашите писма?

— Пишеше ги даскал Васил и се подпечатваха с поръчания от нас печат.

— Кого изпратихте в Букурещ за пълномощник на вашия комитет?

— Бяха ни писали: „Изпратете от Извор пълномощник!" Ние не можахме да намерим [друг] човек [и] изпратихме Васил гложенеца.

— Какво беше пълномощието на Васила?

— Ние писахме до Извор: „Ние нямаме човек", [ето] така писахме. После те ни съобщиха: „Васил гложенецът е пълномощник на Тетевен, упълномощете и вие него!" — и ние го упълномощихме и му дадохме четиристотин гроша. Макар и да ги запитахме: „Защо е това пълномощно", те ни писаха: „Вие не се бъркайте!"

— Какво беше тайното име на комитета?

— Хасан Касъм.

— Кой беше първият човек във вашия комитет?

— Всички бяхме равни.

[9] — Какво знаеш по убийството на дякона, по обира на хазната и други?

— За тях и за други [работи] нищо не зная.

Подписал: Йосиф поп Петров

Въпросите и отговорите, зададени в наше присъствие, и показанието на споменатия Йосиф, са, както са изложени по-горе.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[10] Разпит на Патьовия зет Вутьо Пелов от Видраре

23 декември 1872

— Кога влезе в комитета?

— Миналата година в селото дойдоха Димитър и Дякон Левски. В свиканото от тях събрание те извикаха и мене. Прочетоха устава и ни казаха: „Ще работите според устава!" Аз, макар и да не вярвах на такива неща, отпосле склоних и постъпих, като дадох и триста гроша пари. После купих един револвер с петдесет патрона. И за него дадох отделно три лири и половина.

— Какво се пишеше в писмата, които идваха, и какво разисквахте?

— Много неща се пишеха и много неща разисквахме, не ги помня всичките. Накратко казано, трябваше да се действува според устава.

— Колко пъти се събирахте?

— Събирахме се много пъти, щом Димитър дойдеше, свиквахме събрание.

— Какво знаеш по убийството на дякона-владишки наместник?

— Един ден Димитър дойде в село, той имаше в ръцете си заповед за убийството на дякона и ми съобщи. Понеже Димитър беше по-голям от мене, аз се съгласих.

— Кой беше по-първият човек на вашия комитет?

— Даскал Васил.

— Знаеш ли нещо друго?

— Друго не зная.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

Подписал: Вутьо Пелов

Въпросите и отговорите, зададени в наше присъствие, и показанието на спомения Вутьо Пелов, са според както са изложени по-горе.

5 зилкаде [12]89 или 23 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ̀, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[11] Разпит на даскал Васил от Видраре

23 декември 1872

— Как влезе в бунтовническия комитет и каква служба изпълняваше?

— Влязох в комитета преди една година, когато във Видраре дойдоха Дякон Левски и Димитър. Бях секретар на комитета [и] пишех комитетските книжа.

— Даваха ли ти заплата за това?

— Не, не ми даваха.

— По чия заповед пишеше писмата, за какво се отнасяха те и откъде получавахте писма?

— Писмата, които ние получавахме, идваха от Извор, а ги даваха от Ловеч, обаче подписи те нямаха. Писмата се отнасяха до събиране на пари за разноски и за купуване на оръжие. Ние като събирахме [пари], изпращахме ги в Извор, а оттам те отивали в Ловеч; [къде отиваха] по-нататък, аз не зная.

— Как е комитетското име на Видраре?

— Хасан Касъм.

— Какъв подпис слагахте върху написаните писма?

— Слагах подписа „Хасан Касъм“ и същевременно ги подпечатвах с печата, който беше у мен, и върху който пишеше: „Бог да ни води напред.“

— Какъв подпис имаше на писмата, които идваха от Ловеч?

— Те идваха с псевдонима на Дякона: Арслан Дервишоглу Кърджалъ̀.

— Кой отваряше получените писма?

— Когато дойдеше някое писмо, аз намирах или Йосиф, или Вутьо Пелов, и го отварях в присъствието на един от двамата.

— По чия заповед пишехте отговорите, които изпращахте?

— Когато бяха всички, събираха се и каквото решение вземаха, аз пишех това. Ако на събранието не присъствуваха всички, [а] присъствуваха само Йосиф и Вутьо Пелов, аз пишех писмата по тяхно нареждане.

— Колко бяха парите, които събрахте от Видраре, къде ги изпратихте и получихте ли срещу тях оръжие или нещо друго?

— Аз зная за около четиридесет лири. Събраните пари изпращахме в Извор. Оттам идваше временна разписка за получаването им. От Извор ги изпращаха в Ловеч; оттам изпращаха в Извор по отделни разписки на името на изпращача, а от там [Извор] ги изпращаха нам. Временната разписка ние връщахме на Извор.

— Колко бяха пристигналите револвери?

— На два пъти дошли девет револвери за Йосифа. Той раздал шестях, а за връщането на трите ми каза да напиша писмо. Аз написах писмото и върнахме револверите.

— Кому дадохте тия револвери?

— Един взема Йосиф, един дадохме на Фильо, един на Вутьо Ветьов, един на Вутьо Пелов и един на Георги Филев; кому се даде останалият, [12] не зная, забравил съм.

— Какво направихте [с] парите, които получихте срещу револверите, и колко гроша взехте?

— Револверите дойдоха у Йосифа, той ги раздаде и взема по три и половина лири. Тия пари се изпращаха с писмо на адрес „Българско“, къде отиваха — знае изворският куриер. Тия пари се изпращаха в един плик на Марин Луканов в Ловеч, оттам отиваха в българския комитет, а тоя комитет е главният централен комитет в Букурещ.

— Взема ли и ти револвер от тях?

— Не взех, защото имах отпреди.

— И ти ли даде пари на тоя комитет?

— Те искаха от мене, но понеже съм беден, аз не дадох.

— Колко време си изпълнявал писарска длъжност на тоя комитет?

— Служих като писар около четири месеца.

— Знаеш ли нещо друго освен това?

— Освен това не зная нищо друго.

Подписал: даскал Васил

Зададените въпроси и отговори и показанието на споменатия Васил се протоколираха по-горе в наше присъствие.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[13] Разпит на Тома от Видраре

23 декември 1872

— Кажи кога влезе в комитета?
— Аз изобщо не зная нищо за такъв комитет.
— Познаваш ли Димитра от Сърбия?
— Съвсем не го познавам; видях го тук.
— Щом като Димитър не те познава, защо те клевети?
— Нека казва каквото ще, аз нито го познавам, нито пък зная за някакъв комитет; не съм участвувал, нито съм купувал оръжие, нито пари съм давал. Ако има някой друг да казва, тогава запитайте го: в кое комитетско събрание съм присъствувал аз и кога съм присъствувал. Ако има кой да каже това, аз приемам наказанието си.

Подписал: Тома Ненов

Извикан беше и Ватьо Ненов, брат на Тома Ненов; след като се зададоха [и нему] всички въпроси, зададени на брат му Тома Ненов, той каза настоятелно, че не познава Димитра и че не знае нищо за тия работи.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

Подписал: Ватьо Ненов

Показанията на Тома Ненов и на брат му Ватьо Ненов са записани, както са протоколирани по-горе.

5 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[14] Разпит на видрарския даскал Илия

24 декември 1872

— Откъде си родом, где си се учил, бил ли си в чужбина и ако си бил, защо си ходил?
— Родом съм от Сопот, от четири години даскалувам във Видраре, учил съм в Сопот, в чужбина не съм ходил.
— Кога влезе в комитета и каква служба изпълняваше?
— Преди една година, когато бях даскал в Извор, в училището ми дойдоха Димитър, Дяконът и от изворчаните: Герго, Дико Тодоров, Димитър Крачунов, Димитър Пеев и още няколко души, които не си спомням. Дяконът извади едно упътване и го прочете. Аз влязох тогава [в комитета] и служех като секретар.
— Откъде идваха писма?
— [Писма] нам ни идваха от Тетевенския комитет. Писмата, които пишехме, ние адресирахме до Левски и ги носеше куриерът. Името на Левски беше Арслан Дервишоглу Кърджалъ.
— Какво беше съдържанието на писмата, които идваха, и какви отговори се даваха?

— [Съдържанието] им беше: да се събират пари, да не се отказвате от тая работа, ако се откажете, ще има наказание. Ние [пък] им отговаряхме: „Пари събираме и стоим на работата, в която се намираме.“

— Колко пари събрахте в Извор?

— Събрахме около седем-осемстотин гроша и ги изпратихме на Арслан Дервишоглу Левски.

— Получихте ли оръжие срещу тия пари?

— Срещу тия пари ние не получихме оръжие, те бяха за разноски.

— Колко време беше секретар в Извор и кореспондирахте ли с Ловеч?

— Бях секретар около четири месеци, писмата пишехме и ги изпращахме в Тетевен, с Ловеч ние не кореспондирахме.

— Кого употребявахте за куриер в Извор?

— Използувахме Димитър Пеев.

— Къде ставаха комитетските събрания в Извор?

— Те ставаха понякога в дюкяна на Герго Стойков, а понякога в училището.

— Колко време си бил секретар на Видрарския комитет?

— Там аз секретарствувах от миналия Гергьовден насам и оттогава се писаха много писма. Понякога ги пишех аз, а понякога Вутьо Пелов.

— Колко пари се събраха през твое време във Видраре, и получихте ли оръжие?

— Откакто аз отидох там, пари не се събраха, и в мое време не се получи оръжие, получило се е по-рано.

— Знаеш ли нещо по нападението на Николча в Етрополе?

— Тая работа не зная.

— Знаеш ли нещо друго?

— Не зная.

6 зилкаде [12]89 [24 декември 1872] година.

[Подписал]: даскал Илия

Въпросите и отговорите, зададени в наше присъствие, и показанието на споменатия даскал Илия са според както са изложени по-горе.

6 зилкаде [12]89 [23 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито

69

ЧЕТВЪРТО СЪДЕБНО СЛЕДСТВИЕ НА ОБИРАЧИТЕ НА ХАЗНАТА И НА КОМИТЕТСКИТЕ ХОРА, ИЗВЪРШЕНО ОТ НАРОЧНА КОМИСИЯ. № 4

[1] Разпит на Димитра, мухтар на Голям Извор

24 декември 1872

— Откъде си и какво работиш?

— Аз съм от Голям Извор и съм там мухтар.

— Кога влезе в комитета?

— Миналата година по това време, един месец след като бяхме влезли в постите. Един ден дойдоха в дома ми Герго Стойков и Марин Попов и ми донесоха една книжка, подпечатана с лъвски печат. Те ми казаха: „Да прочетем тая книжка, но в стаята ви има много хора, да идем на скришно!“ Като излязохме оттам, те ми рекоха: „Да идем на твоя дюкян, там е твоят брат, но друг няма!“ След това ние отидохме на дюкяна. Те ми дадоха книжката. В началото личеше думата „екзарх“. От нея аз помислих, че е някакъв устав и ги попитах: „Екзархийският устав ли е това?“ Те ми казаха: „Чети от начало, това е за друго нещо, ще разбереш.“ Аз прочетох книжката и разбрах, че се говори за комитетски работи. Поставих я в джеба си, но те ми казаха: „Не може да я вземеш, ние ще я дадем на човека, който ни я даде!“ Когато излязохме от дюкяна, те ми казаха: „Ще ни дадеш ли [книжката] или добро не [може да се очаква]?“ Аз извадих книжката и им я дадох. „Хайде да отидем при хората, които ни дадоха тая книжка“, казаха те. Герго рече: „Тоя човек е в нашата къща.“ Дигнахме се и отидохме заедно в Герговата къща. Там видях трима души, които не бях виждал, нито познавах. Те ме запитаха: „Прочете ли тая книжка?“ Аз им отговорих: „Прочетох я, но не я разбрах.“ Когато ги попитах откъде са, те ми казаха: „После ще разбереш, сега не трябва да знаеш!“ Единият от тях, за когото научих отпосле, че е Дякон Левски, ми каза: „Тая книжка е за комитета и желанието на комитета е това: ще изложим най-напред със заявление до държавата, че данъците ни са големи, преди няколко години е обещала нещо, ще потърсим обещанието.“ Аз го попитах кое е това нещо, а той ми каза: „Свободата!“ Аз му казах, [че] не е лесна работа, не се дава, [а] той рече: „Ще съберем пари, ще купим оръжие и ще се бием.“ На това аз казах: „Това ще бъде лоша работа, откажете се и не обикаляйте насам!“ На което той рече: „Аз чух още от Ловеч, че ти си бил османски приятел и си вършел шпионство. Имаше много други хора като тебе, които влязоха в [правия] път, и ако ти не влезеш, ние ще му намерим леснината.“ По това време от Орхание дойде в село едно заптие, на име Мехмед. Като видяха заптието, те приготвиха добичетата, качиха се и си отидоха. След като те си заминаха, Герго и Марин ми казаха: „Ако ти не влезеш в тая работа, лошо ще си теглиш!“ Оттам всички се пръснахме по къщята си. След един месец, една вечер към два часа, аз седях във Василовата кръчма. [2] После, когато станах да си вървя в къщи, през вратата на черквата, която е срещу кръчмата, влязоха двама конника. Като отидох до вратата, аз видях Марина и му казах: „Защо влязохте тука с конете, тук хан ли е? А кой е тоя с тебе?“ — попитах аз. Той макар да ми каза, че стоящият до него е търговец, аз му рекох: „Защо не го заведеш в твоята къща?“ Той ми отговори, че в неговата къща нямало място за коне [и] че иска да върже коня в мазето, което е под черквата, но понеже там не бивало да се върже, той ми каза да вържа коня в моята къща. „Добре,“ казах му аз. Той заведе коня и го върза в моята къща. После аз им казах: „Чакайте да пием по едно кафе.“ Той ми отговори: „Чака ме търговецът, имам работа.“ Тръгна и си отиде. Рано на другата сутрин той дойде у дома и ми поиска една-две лири на заем, за да ги даде на търговеца. „Нямам“, казах му аз. Но след като изпи кафето си, той ми каза: „Да излезем малко навън.“ Дигнахме се заедно и излязохме навън. В двора на къщата ми той пак отвори дума за пари, като ми каза: „Дай поне една лира!“ Аз извадих и му дадох едно златно меджидие. По негово желание ние отидохме в училището и той ми поръча кафе. Не зная колко бях пил от кафето в устата си и колко бях глътнал, когато усетих горчивина и лоша миризма, и го изплюх. Държейки кафето в ръката си, аз извиках Доко Съйков, който беше сварил кафето, и го попитах: „Какво е туй нещо?“ Той посегна да вземе чашата от ръката ми, но аз не му я дадох. Както и да е, кафето се разсипа на земята, но аз пак не му я дадох чашата и я турих в джеба си. Взех също и чашата, от която пи Марин, и, като потърсих малко мляко, докато дойде млякото, държейки и двете чаши в ръката, казах на Марина: „Виж каква е тая работа, какъв цвят има моето кафе!“ И му показах чашата. Тогава Доко каза: „В тая чаша брат ми беше сипал азотна киселина и понеже не я бях измил, затова кафето е станало такова.“ След като изпихме донесеното мляко, ние излязохме заедно с Герго навън. Като му казах да отидем заедно на дюкяна, вървейки, аз го попитах: „Каква е тая работа?“ „Аз нищо не зная“, ми каза той. По това време там дойдоха Марин и Доко, повикаха Герго и поприказваха тайно, което не можах да разбера. Те станаха оттам, но аз им казах, че ще занеса и двете чаши на властта. Тогава Герго и Марин ми казаха: „Чакай, ще ти кажем нещо!“ Казвайки това, те ме задържаха и ми рекоха: „Ние ти поставихме тая отрова в чашата, за да те сплашим, понеже не искаш да влезнеш в комитета, и хвърлихме жребие кой да ти даде отровата.“ [3] Аз им казах: „Макар да е от комитета, но аз не съм сторил никому нищо.“ Марин и Герго ми казаха: „Ти не ще можеш да отидеш дори и в града, ще те убият по пътя.“ Когато аз им казах, че ако е дошъл смъртният ми час, ще умра, те ми казаха: „Владишкият наместник в Ловеч е съобщил на каймакама, обаче му поискали документ, същото ще стане и с тебе. Ние пък ще отречем, после пак за тебе ще стане лошо, изобщо ти не можеш свободно да ходиш, ето защо нека те закълнем, за да постъпиш в комитета!“ След това аз размислих, че, ако отида при властта, може би нищо да не стане; тогава ще ме обвинят в бунтарство, та и от двете страни [ще бъде] лошо, ето защо аз склоних. Тогава те ми казаха: „Да отидем в къщата на свещеника!“ Отидохме заедно с тях в къщата на свещеника, на име Стефан. Там бяха: поп Димитър, баща му Петър, Доко Съйков, Стоян Съйков, Дико Пеев, Лальо Пеев, Дико Беров, Моньо Симеон Татарчев и други но от страх не можах да позная кои са. Ние седнахме там. Марин, извади от пояса си един шестак и каза: „Ще те закълнем тук, че не ще говориш нищо; ако от тебе или от някой друг излезе някое зло, да знаеш, че те чака смърт!“ След това свещениците започнаха да четат и заклеха всички ни. След клетвата Марин каза: „Тия шестаци са три: единият е мой, другият на Герго и третият на Дико Тодоров, но ти вземи моя, аз ще си набавя друг, да си говорим сега открито!“ При все че аз му казах, че, от идването ми от Цариград, досега не съм взимал в ръцете си и не съм си служил с такова нещо, той ми каза: „Понеже ти не го вземаш, значи имаш някакво лошо намерение, ще го кажеш!“ Макар и да му казах, че аз не съм опитен човек, той настояваше да го взема, като ме насилваше. Аз размислих и на края го взех. Той каза, че цената на револвера е три и половина лири. Аз му рекох, че не мога да ги платя. Тогава той отговори: „Ще го вземеш непременно, защото и бедните купуват!“ „Добре“, му казах аз тогава и той се съгласи да му дам парите след четири-пет деня, и аз взех револвера. Той ми каза: „Хайде да отидем заедно в Тетевен, там е главният комитет, да те закълнем и там!“ Тогава той ми върна лирата, която бях му дал в заем, и ми каза: „Ето парите, ако се беше отровил, щяхме да ги дадем дар на комитета, като съобщим, че хем го убихме, хем му взехме парите.“ Аз се приготвих и ние заедно заминахме за Тетевен. [4] Там слязохме в хана на хаджи Ивановите синове. В хана бяха даскалът и попът. Заклеха ни пак. Оттам се върнахме и отидохме в Извор. Ето, така влязох в комитета.

— Даде ли пари на комитета?

— Бях обещал сто и петдесет гроша, но не ги дадох. Макар и да казах в първите си показания, че дадох, но не съм давал.

— Колко пъти си присъствувал на комитетските събрания?

— Присъствувах няколко пъти.

— Какви служби изпълняваше в комитета?

— Направиха ме мухтар на комитета. Веднаж извадиха на името на Дидьо Пеев едно пътно тезкере, но с това тезкере щеше да мине отсреща Дяконът. Понеже Дидьо Пеев приличаше на Дякона, то той извади на свое име тезкерето, и Дяконът мина отсреща. Той беше отишъл по тия работи. След него заминаха и пълномощниците на комитетите. Аз подпечатах свидетелството за тезкерето, което те извадиха.

— Колко пари се събраха?

— Това аз не зная, знае Герго Стойков, веднаж обаче чух, че били събрали седем-осемстотин гроша.

— Къде отиваха събраните пари?

— Отиваха в Ловеч.

— Откъде идваха писма за вашия комитет?

— За общ, централен комитет бяха определили Извор. [Тука] идваха писма от всички комитети. За някоя по-голяма работа писмата се отправяха право за Ловеч. Името на Извор беше Сюлейманоглу Дауд. Преди той да стане център, ние имахме печат с думите: свобода и братство. После, след като станахме център, не се направи печат.

— Кой ви беше касиерът и секретарят и кой ви беше председателят?

— Председател бях аз, а касиер и секретар беше Герго, той отваряше писмата, които идваха, той беше упълномощен от мене. Подписът на писмата, които той пишеше, беше Сюлейманоглу Дауд.

— Къде свиквахте събранията?

— Повечето пъти в Герговата къща, а понякога ставаха и в училището, но когато идваха Димитър и Дяконът, те [ги] устройваха в Герговата къща.

— Какво събрание устроихте, за да нападнете къщата в Етрополе?

— По въпроса за това нападение аз нищо не зная. Димитър поиска хора, от нашето село отидоха Дико Христов, Петко Лальов и Йото Илиев.

— Кой нареди тяхното отиване и къде бе наредено то?

— Бяхме трима-четирима души, [ние] го наредихме. Герго взема моя шестак, но кому го даде той — не зная. Чух, че го дал на Дико.

— Какво знаеш по убийството на дякона?

— Един ден дяконът, владишки наместник, беше дошъл да събира пари. Дяконът ми каза: „Аз имам работа, не мога да остана." Тогава аз взех от няколко души пари в заем и ги дадох на дякона. Той се качи на [коня] и си замина. После, когато аз седях с бекчията Ахмед ага пред Герговия хан, дяконът се върна обратно и дойде [при нас]. „Добро виждане, пак идваш!" рекох аз, а той ми отговори: „Вашето момче [5] видяло няколко души в нивите, [които] били лоши хора, и ми каза: „Върни се!" —И аз се върнах." След това бекчията Ахмед ага, макар и да отиде там с няколко души, но те съобщиха, че ония хора са си отишли. След това, нея нощ дяконът остана в нашето село, у нас. На следния ден заминахме заедно с него за Орхание. Това е, което чух и което зная за дякона. Много след това време Димитър го убил. Видях Димитра в Цветковия хан и той ми обади.

— Какво знаеш за обира на хазната?

— За тоя обир аз нищо не зная, чух отпосле.

— Какво беше съдържанието на писмата, които се получаваха в комитета?

— Да се събират пари за оръжие, всяко оръжие да бъде игленка пушка, и парите да се дадат тогава, когато те се доставят, и че всяка една пушка струва осем лири.

— Преди четири-пет месеца във вашето село бил дошъл Дякон, Левски и направил [от] вашия малък комитет централен, какво ще рече това централен комитет?

— [Левски] каза: „Другите села са далече, а това село е по-близо до Ловеч, нека писмата се събират тук и оттук да се пращат в Ловеч, но догдето не получите съобщение от мене, не ги пращайте!" Ето защо, дошлите писма се събираха у Герго и останаха там, и не се изпратиха никъде.

— Къде са тия събрани писма?

— Аз бях ги дал на Герго, какво ги направи той — не зная.

— Къде е Ловчанският комитетски център?

— Марин Попов и Дидьо Пеев знаят подробно неговите събрания, неговите председатели и тяхните местожителства. Освен тях знае и Иван чолака, сестриникът на ловчанския владишки наместник, който беше съобщил на властта.

— Кой беше куриер на Изворския комитет?

— Първият беше Марин, вторият Дико Беров и Димитър Пеев.

— Веднаж ти си ходил в Тетевен, защо ходи?

—Един ден даскал Тодор ме взе и ме заведе в Тетевен. Отидохме в Станчовия хан, и Димитър беше там. Той ме попита за Дякон Левски, аз му казах: „Не го зная." От отсреща изпратили писмо по Фердинанд, писмото отвори Тодор. Съветът в Тетевен се беше събрал там. Те прочетоха [писмото]. Съдържанието на писмото беше: „Отношенията между Димитра и Дякона били обтегнати, но това не бива да бъде така, защото, ако те постъпват така, какво ще правят другите? Дяконът ще бъде началникът, и който не го слуша, да се оттегли. Фердинанд ще обикаля да подготвя за бунт." После те ми дадоха писмото и ми казаха: „Когато дойде Дяконът, ще му го дадеш.“ И аз го предадох на Герго. Подписът беше Цанков.

— Говорили ли сте с хаджи Станьо за комитета?

— Веднаж отидохме с Дякона в къщата [на хаджи Станя] и се разговорихме.

[6] — Знаеш ли нещо друго, освен тия [работи]?

— Не зная.

Подписал: **Димитър мухтарът**

Въпросите и отговорите и показанието на споменатия мухтар Димитър са дадени в наше присъствие и са изложени [както] са по-горе.

6 зилкаде [12]89 или 24 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

---

[7] Разпит на Дико Тодоров от Извор

24 декември 1872

— Кога влезе в бунтовническия комитет и каква служба изпълняваше?

— Влязох миналата година по това време и то така. Един ден Герго Стойков и Марин Попов отвориха дума за комитета и ми казаха, че ще събираме пари за касата. Аз ги попитах защо ще се събират тия пари, а те ми казаха: „После ще научиш“, не ми казаха истината. След като мина един месец, в село дошъл Димитър Дяковчанинът. Когато аз бях в дюкяна на дядо Стойко, Герговият баща, той дойде там. Там се бяха събрали още много хора. Извадиха едно писмо и го прочетоха; казаха [още], че който не влезе в комитета и който не даде пари, ще бъде убит. Тогава аз попитах: „Какво ще се прави със събраните пари?“ Димитър отговори: „През [18]56 година държавата беше обещала нещо, ще поискаме това, и ако не ни се даде ще вземем оръжието и ще се бием с мюсюлманите!“ От мене поискаха 100 гроша. Аз не ги дадох тогава. После дойде поп Стефан, дадох му сто гроша и влязох в комитета.

— Дадоха ли ти от комитета револвер?

— Не взех, аз имах още от по-рано една пушка и един револвер.

— Колко пъти ходи на комитетските събрания?

— Комитетът се събираше в хана на Герго Стойков, на оня дядо Стойко, когото споменах по-рано, и аз понеже отивах там по своя работа, както казах и по-преди, комитетът се беше [пак] събрал. [Така] и аз попаднах там. Друг път не съм ходил на събрание в тоя хан.

— Изпълнявал ли си друга комитетска служба [и] ходи ли на нападението в Етрополе?

— Друга служба не съм изпълнявал и не съм ходил на нападението в Етрополе.

— Знаеш ли нещо друго?

— Нищо друго не зная.

6 зилкаде [12]89 [24 декември 1872] година.

[Подписал]: Дико Тодоров

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[8] Разпит на Вутьо Нинов от Извор

24 декември 1872

— Кога влезе в комитета и каква служба изпълняваше?

— Аз зная, че имаше комитет, но не се записах, не влизах [в него].

— Защо те задържаха?

— Задържаха ме за кражба.

— Кажи каква беше кражбата!

— Нощем, заедно с Доко Съйков пробихме вратата на Стоян Милев със свредел, отворихме клюналката и влязохме вътре; взехме сандъка, изнесохме го вън на полето, разбихме го; вътре имаше два топа платно и двеста гроша. Сандъка заровихме на полето заедно с платното и си поделихме парите.

— Ти имаше ли оръжие?

— Нямах. Другарят ми Съйков имаше един револвер.

— Не ви ли видя някой, когато крадяхте сандъка? Стопанинът не беше ли в къщи?

— Жените бяха горе, никой не ни видя.

— Откъде знаеше ти, че в тая къща има пари, и откъде познавахте вътрешността на къщата?

— Че има пари ми каза Доко Съйков, [а] къщата познавам, понеже Стоян Милев ми беше зет от покойната ми сестра.

— Другарят ти е влязъл в комитета, как така ти да не знаеш?

— Не зная и той не ми каза.

— Кога стана тая кражба?

— Два месеца след Гергьовден.

— Арестуваха ли те тогава, колко време стоя в затвора и взеха ли пари от вас?

— Бяхме задържани четири дни в село. Тогава ние върнахме парите на стопанина в повече, после ни закараха в Орхание и там стояхме два дни. След това от село изпратиха мазбата и ни освободиха.

[Знак за отпечатък от пръста на]: Вутьо Нинов

Въпросите и отговорите, зададени в наше присъствие, и показанието на споменатия Вутьо Нинов са, както са изложени по-горе.

6 зилкаде [12]89 или 24 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[9] Разпит на Доко Съйков от Извор

24 декември 1872

— Кога влезе в комитета?

— Миналата година по това време селските чорбаджии Герго Стойков и Марин Попов ме повикаха и ми казаха: „Ще търсим правото [си], ще съберем пари, ще купуваме оръжие и ще съберем хора.“ Те поискаха и от мене пари. Понеже аз съм беден, не им дадох. Така влязох в комитета. Мухтарът Димитър искаше да изпраща чрез мене писма, но аз не отидох.

— Като каква служба изпълняваше в комитета?

— Бях кафеджия. В събранието на комитета се наговорили да отровят Димитра Стамболията, защото нямали в него доверие. Тъй като те не могли да намерят друго средство, намериха за подходящо да му дадат отровата с кафе. Те ме взеха и ме заведоха в училището дето се събираше комитета. Преди да поднесем кафетата, там дойде, Герго Стойков и постави в чашата, в която бях сипал кафе, отрова, състояща се от един бял прах, и ми каза: „Това кафе дай на Димитра Стамболията, а другото дай на Марина.“ Щом Димитър турна кафето в устата си, той разбра, че е отровно, и ме попита. Аз него ден отрекох и не му казах, че е отровно, обаче на сутринта Димитър ме повика и ми каза: „Ако тая отрова е поставена от комитета, приемам, но ако не е, ще заведа дело!“ И аз му казах, че е от комитета. Димитър попитал и другите, и те потвърдили това, което му казах аз: „Ние се бояхме от тебе, затова го направихме.“

— Каква друга служба си изпълнявал, освен тая?

— Един ден с Дико Беров се връщахме от сватба. Вървейки [по пътя], той ми каза: „Да запалим купата от шума на мухтара Димитър!“ Той се отдели от мене и отиде да запали шумата. Аз не присъствувах. С тоя Дико Беров беше и Йото Илев, който сега е във Влашко, те я запалиха.

— Ти си откраднал още и дрехите на собствената си жена от къщата ѝ. Как стана това?

— Аз исках момата, която сега е моя жена, и тя ме искаше, но понеже аз нямам нищо, баща ѝ не ми я даваше. После ние се споразумяхме с момата и баща ѝ и решихме [да се вземем]. Аз взех дрехите от ръцете на момата, а баща ѝ се оплака в село. Баща ми, за да ме отърве, се споразумял с човека и преписа най-после дюкяна на мене. Аз взех момата и делото се свърши.

[10] — Вие сте крали, как стана това?

— Вдигнахме се нощем заедно с Вутьо Нинов и отидохме в къщата на Стоян Милев. Пробихме вратата със свредел, отворихме ключалката и влязохме вътре; взехме сандъка, отнесохме го на полето и го разбихме. В него имаше двеста и осемдесет гроша и два топа платно. Ние взехме двестатях и осемдесет гроша, от които шестдесетях дадох на Вутьо Нинов, а остатъка взех аз. Сандъка, заедно с платното, ние заровихме. После ни заловиха и ни задържаха четири дни в село. Парите и сандъка ние върнахме. След това ни изпратиха в Орхание, там престояхме два дни. После стопанинът каза, че си намерил вещите в къщи, и ни освободиха. Димитър Дяковчанинът ни повика и ни каза: „Другъ път не правете такива работи, срамота е!“ Той върна парите и накара Димитра да ни затвори за около една! седмица

— Имахте ли оръжие със себе си?

— Не, нямахме.

— Другарят ти казва, че ти си имал револвер, ако той дойде и ти каже това в лицето, какво ще речеш ти?

— Нямах.

— Откраднали сте още и гьон, какво е това и как стана?

— Нищо не зная за това.

— Ти си ходил във Влашко, защо ходи?

— Тоя Гергьовден ние минахме в Турну Магурели и оттам в Рожда. Бяхме отишли с трима-четирима души, имената на които не помня. Там те се заловиха с дюлгерство, а аз станах пазач на една гора. Стоях около един месец, пазарихме по една лира на месец и аз взех една лира.

— Защо напусна след един месец?

— Ние бяхме отишли, за да стоим шест месеца, но не ни храneха, затова напуснах.

— И ти ли взе участие в нападението на къщата на Николча Арнаудов в Етрополе?

— Аз не отидох и не зная как стана това.

— Когато сте дошли на кражба в къщата на Стоян Милев, другарят ти Вутьо Нинов казва, че ти си имал един револвер, какво ще речеш ти?

— Той нека си казва, аз нямах револвер.

Повикан на очна ставка с казания Доко, Вутьо Нинов, другар на споменатия Доко при въпросната кражба, каза, че съгласно неговите показания, когато са отишли да извършат кражба в къщата на споменатия Стоян, казаният Доко Съйков имал у себе си един револвер и една дълга пушка. Споменатият Доко пък, настоявайки на своите показания, каза, че той не е имал оръжие, и че споменатият Вутьо Нинов имал един револвер, което е било известно и на изворския мухтар Димитър. Призован споменатият мухтар Димитър и запитан по въпроса, той каза, че не знае кой от двамата е имал оръжие, когато са извършили въпросната кражба, обаче когато техните къщи били претърсени заради тая кражба, само [11] в къщата на Вутьо Нинов се намерила една дълга пушка. Споменатият Доко Съйков настоява, че когато са отишли да крадат, оръжие не е имало нито у него, нито у неговия другар, но впоследствие, при обиска на къщата на споменатия Нинов се намерила една пушка. Вутьо Нинов пък настоява, че когато са отишли на кражба, Доко Съйков имал една дълга пушка и един револвер, и че сам той не е имал никакво оръжие.

8 зилкаде [12]89 [26 декември 1872] година.

Подписал: Доко Съйков; [знак за отпечатък от пръст на]: Вутьо Нинов; подписал: Димитър мухтарът

Зададените въпроси и отговори в наше присъствие и показанието на споменатия Доко са според както са изложени по-горе.

8 зилкаде [12]89 [26 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[12] Разпит на Герго Стойков от Извор

26 декември 1872

— Откъде си, с какво се занимаваш и къде живееш?

— От Извор съм, занимавам се със земеделие и кръчмарство, живея в Извор.

— Знаеш ли да четеш и пишеш и къде си учил?

— Зная малко да чета и пиша, учил съм се в село.

— Ходил ли си някъде в чужбина?

— Не съм ходил в никаква чужда страна.

— Кога и как влезе в образувания в България комитет?

— В комитета влязох миналата година по това време по следния начин. Миналата година по това време бях отишъл в Тетевен по някаква работа заедно с няколко души. Един тетевенец ни повика в къщата на Семко Гелев. Там бяха тетевенският даскал Иван, Дякон Левски и още няколко души от Тетевен, обаче кои бяха — не зная. Там Дякон Левски извади една комитетска брошура от бяла написана книга и я прочете. Той каза: „Ще се събират пари, ще се купува оръжие и ще се действува според устава.“ [Ето] така се приказваше. После ние се върнахме в село — в Извор — и след няколко дни Левски дойде в нашето село, намери ме и ни каза на четиримата: на мене, на мухтара Димитър, на Марин и Дико Тодоров: „Вие имате пари, разбира се, че и вие ще дадете пари“, и ние четиримата дадохме по сто гроша. След това започнахме да устройваме събрания, които се състояха в училището. Веднаж Димитър дойде у нас и остана в къщи през нощта. Свикахме комитетско събрание. Когато той посещаваше нашето село, макар и да идваше в нашата къща, не нощуваше [там]. Също, когато идваше и Дяконът, той дохождаше в моята къща. Когато Дяконът идваше, той не устройваше събрания.

— В какво се състояха устройваните събрания?

— Разисквахме върху нещата, които бяха в устава.

— Кои са тия неща, които бяха в устава?

— По свикване на събранията, да събираме пари, да ги пращаме отсреща, да доставим оръжие и да се готвим.

— Колко пари събрахте?

— Даскал Илия знае колко бяха.

— Кой беше председател на вашето събрание и у кого стоеше комитетският печат?

— Всички бяхме равни, но печатът беше по едно време у Илия, понякога у Васила, а после у мене. Аз не го исках, но те ми го дадоха, и той стоеше у мене.

— На мухтара Димитър е била дадена отрова, понеже от страна на комитета са се съмнявали в него. Къде намерихте тая отрова и как му я дадохте?

— Тая отрова беше донесъл Дидьо Пеев от Ловеч. Една част от тая отрова вземах аз, друга — Марин, а третата част беше вземал Доко Съйков. Отровата, която взех, я поставих в дивита си и го турих на полицата. След една седмица аз взех дивита и видях, че отровата не беше вътре.

[13] — Хвърляно ли беше жребие за поставяне отровата в чашата?

— Може да са хвърляли, аз не зная.

— Защо беше доставена тая отрова, защо я взема ти, какво щеше да правиш с нея?

— Оня, който я достави, знае за какво беше тя. На мене ми казаха: „Вземи и ти!“ И аз взех.

— Кафеджията ли постави отровата в чашата на Димитра, и когато я постави, ти не беше ли там?

— Аз бях при кафеджията, но когато той даваше чашата на Димитра, влязох вътре.

— Ако Марин кафеджията каже, че ти си поставил отровата в чашата, че за поставянето на тая отрова се е теглило жребие и [то] се е паднало на тебе, какво ще речеш?

— Не е вярно.

Въпроси към Доко Съйков и Марин кафеджията в присъствието на Герго Стойков

— Кажи в лицето на Герго, кой постави отровата в чашата, от която пи Димитър?

— Той [Герго] извади от джеба си една книжка с отрова и я изсипа в кафейната чашка, в това се заклевам.

— Марине, кажи и ти: кой постави отровата в Димитровата чаша?

— Герго дойде и ми каза: „Иди в училищната стая, там седи мухтарът Димитър, ще го премахнем чрез кафе, бъди и ти там!“ Той ми каза още: „Ние ще поставим в неговата чаша отрова, в твоята чаша няма да поставяме, ти си изпий кафето!“ Аз отидох и седнах. Донесоха кафето. Отначало аз не повярвах. След това, когато Димитър отпи една глътка, той остави чашата си. Сетне и аз взех чашата му и пих малко, [кафето] наистина беше много горчиво. Поискахме мляко и пихме, [макар че] бяха велики пости. Ние всички знаехме, че Димитър ще бъде отровен.

Когато бе запитан Дидьо Пеев от Извор, който е доставил от Ловеч отровата, той каза, че донесъл отровата и че я разпределили в кафенето между Марин, Герго и Доко Съйков, но не знаел какво е станало отпосле. Мухтарът Димитър пък каза, че отровата е била донесена и разделена между Герго и Марина, и че тая работа [отравянето] са извършили и двамата. Дори Димитър заяви, че Дяконът заповядал чрез Марина до Васил да занесе отровата. Запитан, Васил гложенецът каза, че действително му се е съобщило чрез Дидьо Пеев да вземе тая отрова, че той я взел от Ваньо терзията и я дал на споменатия [Дидьо Пеев], обаче той не може да знае кой я е бил заръчал. При това известно му е, че всички, които служат в комитета, са били длъжни да носят със себе си по един-два драма отрова, та в случай на нужда да се отровят, за да не бъдат заловени, което е обичай между комитетските дейци, та и той имал малко [отрова], като мисли, че и Дидьо Пеев е поискал за себе си. Даскал Илия пък [казва], че когато сутринта отивал в черква, той видял, че в училището нямало никой, но когато се връщал, видял Доко Съйков с джезве в ръка. После се срещнал с Герга и Марина. Те му казали: „Дадохме отрова на Димитра, обаче не можахме да свършим нищо, защото той се усети“, но не си спомня кой му е казал тия думи, дали Герго или Марин. После Марин каза, че били запитани всички комитети — дали да бъде убит Димитър, и се получило нареждане да бъде убит.

Подписали: Герго, Димитър мухтарът, Дидьо Пеев, Марин кафеджията, Доко Съйков, даскал Илия, Васил от Гложене.

[14] — Колко пари се събраха в селата и другаде и къде се изпратиха?

— От Ябланица се получиха хиляда шестдесет и девет гроша, мухтарът Димитър ги занесе в Тетевен, кому ги даде, не зная.

— До кого бяха изпратени парите от Ябланица?

— Изпратиха се до мене, аз ги дадох на Димитра, а той ги занесе в Тетевен.

— Колко пари дойдоха от Осиковица, кой ги получи и къде се изпратиха?

— Парите, които бяха получени от Осиковица, бяха изпратени до даскала, а той ги дал на Пеев, който да ги занесе в Ловеч, това аз не зная. [Пари] се получиха и от Видраре, отвориха ги, но не мога да зная колко бяха.

— Кой получаваше идващите от комитета писма и какво направи ти писмото с подписа на Цанков?

— Писмата идваха на името на Изворския комитет Сюлейманоглу Дауд. Получаваха ги даскал Васил и даскал Илия. Те ни събираха и ги отваряхме. После писма идваха ту до мене, ту до мухтаря Димитър, ту до Марина. Тия писма оставаха у мене. Имаше едно писмо с подпис Цанков, но понеже беше шифровано, ние не можахме да го разберем.

— Къде е комитетският тефтер?

— Ние нямахме тефтер. Книжата, които бяха у мене, ние изгорихме изцяло, след като през Орхание бяха прекарани разбойниците от мютесариф-пашата.

— И ти ли купи револвер?

— Зная, че имаше у Димитра, друго не зная.

— Какви са твоите сведения по убийството на дякона-владишки наместник? На Димитра било писано едно писмо, какво беше това писмо?

— По убийството на дякона не зная нищо, но след убийството, Левски беше дошъл в Тетевен. В Осиковския комитет беше получено известие от Орханийския и оттам в нашия, че го търсят [Левски]. [В известието] се казваше: „Дяконът е убит, Левски се търси, ако е там, да не стои, а да бяга!“ Аз писах в Тетевен: „Ако Левски е в Тетевен, да не стои, а да бяга!“ И изпратих [писмото] в Тетевен. Дяконът не бил там и [писмото] попаднало в ръцете на Димитра.

— Защо беше убит дяконът?

— Чух отпосле, че бил убит, защото щял да издаде комитетските работи на властта.

— За убийството на тоя дякон от вашето село Извор не бяха ли нагласени шест души в засадата?

— Не ми е известно. [Зная] само, че преди убийството дяконът беше дошъл със Стоян.

— Ако Димитър ти каже в лицето, какво ще речеш ти?

— В училището дойдоха Димитър и Стоян и казаха, че ще бъде поставена засада за убиването на дякона, и аз си отидох в къщи. Сутринта се срещнах с дякона-владишки наместник и му казах: „Устроена ти е засада, ще те убият, не минавай по тоя път!“ Току-що дяконът излязъл от селото, срещнало го едно момче и му казало, че ще го убият, и той се върнал в селото. Сутринта за Орхание щеше да замине Кабакчиев, и той отиде заедно с него.

— Кой посочи на Димитра засадата?

— Димитър Пеев я посочи на Димитра.

[15] — Кой заповяда на Димитър Пеев да я посочи на Димитра?

— Нека той сам каже кой го е научил!

— Какво знаеш за обирачите на хазната, която идваше от Орхание?

— Преди да бъде нападната, аз не знаех нищо, чух след като тя беше обрана.

— Знаеш ли нещо друго?

— Друго не зная.

8 зилкаде [12]89 [26 декември 1872] година.

Подписал: Герго Стойков

Въпросите и отговорите, зададени в наше присъствие, очната ставка и показанието на споменатия Герго Стойков са, както са изложени по-горе.

8 зилкаде [12]89 [26 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[16]

Разпит на Дико Беров от Извор
26 декември 1872

— Кога влезе в бунтовническия комитет и каква длъжност изпълняваше?

— Беше миналата година по това време. Герго Стойков, даскал Васил, даскал Илия и Стоян Съйков отидоха в Тетевен. Те се върнаха оттам. На другия ден дойде Дякон Левски. Събраха ни в училището [и] там Дякон Левски чете комитетски книжа. Тогава влязох, но пари не дадох. После Дякон Левски ме беше извикал в Ловеч, за да ме изпрати оттатък. Аз отидох в Ловеч и той ми даде някакви книжа, за да ги изпратя отсреща, аз обаче не ги занесох, върнах се обратно и си отидох в Извор. След петнадесет дни [Левски] ме повика пак чрез Васил гложенеца. Аз отидох при Дякона в Ловеч, и той искаше да ме назначи да разнасям писма по селата, [но] аз не приех. После той повикал Дидьо Пеев и го направи куриер.

— Какво пишеше в прочетените книжа?

— Да се събират пари за купуване на оръжие, такива неща имаше. Много от тях не си спомням, има ги в устава.

— Като събирахте пари и купувахте оръжие, какво щяхте да правите?

— Купувайки оръжие, ние щяхме да се бием с мюсюлманите защото така беше писано в устава, щяхме да действуваме според устава

— Как и защо откраднахте говеждите гьонове?

— Герго Стойков и Марин Попов искаха от нас пари, ние отговорихме, [че] нямаме, а те ни рекоха: „Продайте добитъка си или откраднете!“ Аз, Доко Съйков, Йото Илиев, който сега е във Влашко, и Вутьо Нинов отидохме заедно и откраднахме една биволска кожа от колибата на Петко Найденов и я скрихме на тавана в къщата на мухтара Димитър. След една седмица мухтарът Димитър, Герго Стойков, Марин Попов и даскал Илия ни казаха: „Занесете това, което сте откраднали в Гложене, и го продайте!“ Аз и другарите ми натоварихме кожата на комитетския кон на Дидьо Пеев, закарахме я там и я продадохме на едного, на име Христо, за сто и двадесет гроша. Взехме парите и си ги поделихме по тридесет гроша. Парите ни поискаха за комитета. Аз дадох на мухтара Димитър двадесетте гроша. Дали другите са му дали или не, не зная.

— Кажи какви сведения имаш по убийството на дякона-владишки наместник и по обира на хазната!

— Аз бях отишъл с брашно в Бяла поляна, [та] не мога да зная. Сведения аз нямам, и за хазната моите сведения са толкова.

[Подписал]: Дико Беров

Зададените въпроси и отговори и показанието на споменатия Дико Беров са протоколирани по-горе в наше присъствие.

8 зилкаде [12]89 [26 декември 1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, Саадуллах Сърръ, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[17] Разпит на Марин Попов от Извор

27 декември 1872

— Откъде си, с какво се занимаваш и къде живееш?

— Аз съм от Голям Извор, занимавам се със земеделие и живея в Извор.

— Знаеш ли да четеш и пишеш и къде си се учил?

— Зная малко, учих се в Извор.

— Къде си ходил в чужбина?

— Не съм ходил в никоя чужда страна.

— Кога влезе в образувания в България бунтовнически комитет?

— Беше миналата година по Димитровден. Един ден ние с Герго Стойков от Извор и още няколко други бяхме отишли в Тетевен по търговия. След като си свършихме работата, седнахме в кафенето на

Вързьо Пеев. Като седяхме, Вързьо ни покани в една стая близо до кафенето, ние влязоме там и той ни каза: „Тая вечер ще ви заведа на едно събрание.“ След това, щом мръкна, той ни взе и ни заведе в къщата на Семко Гелев. Там беше и Дякон Левски с около тридесет-четиридесет тетевенци. Седнахме и ние. Дякон Левски извади една книжка, прочете я пред всички ни и ни запита: „Схванахте ли смисъла и разбрахте ли работата?“ Някои от нас казаха, че са разбрали, а други — че не са разбрали. Тогава Дякон Левски каза: „Утре ще отида в Гложене и след три дни ще дойда във вашето село Извор [и тогава] ще ви обясня подробно.“ Оттам ние се пръснахме. Три дни след [това] в нашето село дойдоха Дякон Левски, Димитър и Васил гложенецът и отседнаха в дома на Герго Стойков. Герго Стойков и видрарският поп Георги дойдоха вкъщи, взеха ме и ме заведоха при тия хора. Те бяха в училището и ние отидохме там. Състоя се събрание. Имаше около двадесет-тридесет души. Дяконът четеше една книжка, писана на ръка. Това, което той четеше, беше уставът. Аз попитах: какъв ще бъде резултатът на това? Той каза: „Ще поискаме обещаното по договора от [18]56. Трябва да съберете и ми дадете малко пари, нужни са разноски.“ Тогава аз нямах пари [и] не можах да дам. След един месец дадох на Герго една жълтица за комитета. По тоя начин влязох в комитета.

— След като по тоя начин ти постъпи в комитета, колко пъти свикахте събрание, за да разисквате комитетските работи, и каква служба изпълняваше в комитета?

— След това, когато Дяконът и Димитър идваха в нашето село, те отсядаха в къщата на Герго Стойков и свикваха там събрание. И аз ходих на два пъти и присъствувах на събранието, [в което] ние говорихме [по] комитетски работи. Веднаж те ме изпратиха в Лопян, Брусен [18] и Видраре да събирам пари за вестника. Аз отидох и събрах в Брусен и Лопян по сто и двадесет гроша от комитетските хора на [тия] села: в Лопян от Марин Татарчев и Станчо, а в Брусен от Петьо Бояджиев и Кольо Стойнов. Тия пари аз дадох на Герго Стойков в Извор. Тоя Герго Стойков беше касиер на нашия комитет в Извор. Когато отидох по същата работа във Видраре, [там] не ми дадоха пари, защото оставих коня си на мегдана и [затова] ме смъмриха: „Щом ти обикаляш така открито, ти не можеш да се пазиш и ще изкарате нашето дело наяве!“ След три-четири деня от Ловеч дойде съобщение. Герго Стойков ми каза: „Ще отидете заедно с Дидьо Пеев в Ловеч!“ И ние отидохме там заедно. Аз слязох в хана на Тодор Станчев, а другарят ми Дидьо влезе в града, но не зная къде отиде. На другата сутрин той дойде, взе ме и ми каза: „Да отидем на баира!“ Ние се изкачихме заедно на един баир и там намерихме Левски, който ме смъмри: „Ти си ходил явно из Видраре, ще ни издадеш! Тоя път ти прощавам, но ако още веднаж обикаляш така явно, няма да знаеш кой ще те убие!“ Оттам, на сутринта, аз се върнах в село, а Димитър остана там. Веднаж аз занесох в Ловеч писмата, които Димитър Стамболията и Герго Стойков ми бяха дали, и ги дадох на Никола халача, както бяха подпечатани. Той взе писмата от мене и отидохме заедно в хана, [където] той ми плати разноските за хана и ми каза: „Хайде, ти си върви!“ И аз си отидох на село.

— Кой беше действителният куриер на вашия комитет и с какво отиваше той на мястото, на което ходеше?

— Куриер на нашия комитет беше Дидьо или Димитър Пеев, който извършваше комитетската служба с един кон, подарен на комитета от Димитър Стамболията, председател на комитета. Веднаж аз щях да карам дъски в село Тлачене, Врачанска околия. Нашият председател, Димитър Стамболията, Димитър Дяковчанинът и Герго Стойков ми дадоха едно подпечатано писмо и ми казаха: „Ще го дадеш на Мито Иванчев Цветков, търговец във Враца.“ По тоя начин аз занесох писмото и го дадох на споменатия. Там бяха и Стефанаки Христов и Мито Цветков. Имената на тия хора беше написал Димитър Дяковчанинът, когато беше в Извор, и беше ми ги дал. Оттам аз се върнах обратно, отговор не ми дадоха. [19] След това, веднаж, аз пак бях отишъл във Враца и бях казал пред тия хора, че пътят, по който върви Димитър Дяковчанинът, е лош. Те казали тия мои думи на Димитра и той беше се заканил да ме убие.

— Когато правихте събрания в дома на Герго Стойков, върху какво разисквахте?

— Аз бях ходил само два пъти. Те не се доверяваха толкова на мене и пред мене не правеха събрание. Когато бях на тия две събрания, на първото те ме изпратиха в Ловеч, а на второто по селата, за да събирам пари.

— Какви сведения имаш по въпроса за убийството на дякона-владишки наместник?

— Те бяха намислили да убият по-рано мене, ето защо не ми съобщиха нищо за това, [та] не зная.

— Какво знаеш по въпроса за хазната?

— Те бяха вдигнали доверието си от мене и по това не ми казаха нищо.

— По каква причина и какъв начин искахте да отровите вашия председател Димитър Стамболията и откъде се издаде заповед за неговото отравяне?

— Тоя Димитър беше в същност председател на комитета. Аз сгреших във Видраре, както и по-горе казах, така и тоя Димитър сгрешил на едно-две места, вследствие на което от Ловеч дошло нареждане — той да бъде отровен, затова и се прибягна до неговото отравяне. После от Ловеч се донесе отровата за Димитра, един ден след което при мене дойде Герго Стойков и ми каза: „Хайде, иди в училищната стая и седни, ние ще дадем на Димитра отровно кафе!“ Аз отидох и, като седяхме с Димитра, кафеджията Доко донесе две чаши с кафе. Той даде първо едната чашка на Димитра, а другата даде на мен. Щом Димитър отпи една глътка, от горчевината на кафето разбра, че то е лошо, и каза: „Какво е това кафе?“ Сетне той погледна в моето кафе и отпи една глътка и каза, че в неговата чашка има отрова. Аз взех неговата чашка и близнах малко — наистина, неговото кафе беше горчиво и аз го оставих. Уплашени от това, ние поръчахме да ни донесат малко мляко и пихме от него, за да не се отровим.

— От кои лица се състои Ловчанският комитет и какви други сведения имаш?

— Понеже Димитър Пеев ходеше и дохождаше оттам, той знае от кои лица се състои Ловчанският комитет. Аз друго нищо не зная.

9 зилкаде [12]89 [27 декември 1872] година.

Подписал: Марин Попов от Извор

Зададените въпроси и отговори и показанията на споменатия Марин са протоколирани в наше присъствие, както са изложени по-горе.

9 зилкаде [12]89 или 27 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоро, Мито.

[20] Разпит на Димитър Пеев от Извор
27 декември 1872

— Откъде си, с какво се занимаваш и къде живееш?

— От Извор съм, занимавам се с дюлгерство и земеделие живея в Извор.

— Знаеш ли да четеш и пишеш, къде си се учил и ходил ли си в чужбина?

— Зная малко да чета и пиша, учих се на село. Преди десет години ходих във Влашко и слугувах две години, живеех в Турну Магурели

— Кога и как постъпи в образувания в България бунтовнически комитет и каква служба изпълняваше?

— Миналата година по това време в нашето село Извор бяха дошли Дякон Левски и Димитър Дяковчанинът. Те ме повикаха в селското училище и аз отидох. Там Дяконът ми прочете една книжка и тая книжка беше с червени корици, наричаха я устав. След това аз узнах за комитетските работи, приех ги и влязох в комитета. Една седмица след това, Васил гложенецът и Дяконът пратили известие и искали един човек от нашето село за Ловеч. Членовете на нашия комитет: Герго Стойков, Марин Попов и Димитър Стамболиев, намирайки за подходящ мене, ме изпратиха в Ловеч при Дякона. И ние с Васил отидохме в Ловеч. Аз останах в хана на дядо Станчо. Васил намерил Дякона в къщата на Ваньо терзията, понеже Дякон Левски се намираше или в къщата на Ваньо терзията, или в къщата на Марин поп Луканов. Техните домове бяха тайните комитетски къщи. След това Васил ме заведе при Дякона. Той ме попита: „Ти в хана ли си?“ Аз му казах: „В хана съм.“ Той каза на Васила: „Заведи тогова в нашата къща!“ Васил ме заведе в една къща на края на града. Там ми посочи една стая и ми рече: „Ще седиш тук!“ Аз останах там. Денем понякога излизах из чаршията, купувах хляб, а нощно време спях пак там. Там останах около три месеца.

— Какво прави през тия три месеца?

— Веднаж носих писмо в Троян, което Дякон Левски ми даде, и два пъти носих [писма] в Тетевен. След това Дяконът остана в Ловеч, а мене изпрати в село, за да извадя за себе си едно пътно тезкере за Пловдив. Аз отидох в село, взех от мухтара свидетелство, извадих от Орхание тезкере и отидох пак в Ловеч при Дякона. Оттам ние със споменатия [Левски] тръгнахме и отидохме най-напред в Троян. Там той събра няколко души и направи събрание във Василовия хан, но аз не присъствувах. Там ние преспахме три нощи, [след което] отидохме в Карлово. В Троян аз не видях да са събирани пари. В Карлово слязох в хаджи Василовия хан, а Дяконът отиде на едно тайно място. [21] В Карлово останахме две нощи. Оттам отидохме в Черноземен. Аз отидох пак в един непознат мен хан, а Дяконът пак на едно тайно място. След като останахме една нощ, отидохме в Царацово и слязохме в къщата на Божил арабаджията, дето стояхме една нощ. На сутринта тръгнахме оттам и отидохме в Пловдив, но Дяконът замина преди мене. Сетне дойде един човек, взе ме и ме заведе в Пловдив на един хан. Аз останах в хана, а Дякон Левски отиде в една къща оттатък моста. Него ден ние прекарахме там. Понеже [Дяконът] ми беше казал: „Завери тезкерето си!" — аз го заверих. Привечер тръгнахме оттам и отидохме пак в Царацово, в къщата на Божил арабаджията, [дето] пренощувахме. На сутринта Дяконът ми позволи да си отида на село, а сам, вземайки със себе си един от хората на къщата, в която пренощувахме, отидоха към Пазарджик. Двадесет деня след като си отидох на село, той ми изпратил пак известие с Васил гложенеца, за да извадя отново тезкере за отиване във Влашко, да взема тезкерето и го занеса в Ловеч. Аз обаче не извадих ново тезкере, а заверих старото за отиване във Влашко взех го и отидох в Ловеч. Реченият Дякон Левски взе от мене моето тезкере и заедно с Васила заминаха за Влашко. Аз се върнах обратно на село без тезкере и се залових за работата си. Те отишли във Влашко. Впоследствие аз, понеже исках да отида във Влашко да работя, поисках в село свидетелство, обаче ми казаха: „Дяконът ще дойде от Влашко, ти ще отидеш да го срещнеш!" И не ме пуснаха. Въпреки че им казах: „Имам дълг!" — те ми отвърнаха: „От комитета ще ти дадат пари!" След това, когато Димитър Стамболията, мухтарът, изпращаше селските храни в Оряхово, той ми рече: „Върви и ти, хем ще свършиш тая работа, хем като дойде Дяконът отсреща, вземи го и го доведи!" После аз отидох в Оряхово. След като предадохме храните, Дякон Левски дойде отсреща [и] заедно с него ние отидохме в Ловеч. В Ловеч Дяконът отиде в къщата на Николчо халача. На мене той даде петдесет устава с червени корици и едно писмо, [които] аз занесох и предадох на Димитра Дяковчанина в Тетевен. След това се върнах на село. Когато предадох уставите и писмото на Димитра, [там] бяха и Петко Милев, Марко Йончев, Лальо Попов, Иван хекиминът, даскал Иван и някои други, които не познавам, и [това] стана в Дочовата къща. Димитър отвори пред тях писмата и книжата. След като се завърнах на село, започнахме вършитба. Една вечер беше дошъл сам Дяконът. Той потърси един човек от селото, за да отидат заедно с него във Враца. Намериха за подходящ мене. Макар и да им казах, че си имам работа на хармана, комитетските хора ми отвърнаха: „Ние ще накараме друг да вършее на твоя харман, ти ще заминеш заедно с Дякона!" След това заедно с него ние отидохме във Видраре и слязохме във Вутьо Пеловия дом. [22] Нея вечер се събраха: Йосиф, Фильо, поп Георги и още [някои] други и сутринта направили в училището събрание. Аз не присъствувах и не можах да чуя какво са приказвали. Оттам ние отидохме в Караш, [където] преспахме една нощ. След това заминахме за Враца и отседнахме в един хан на края [на града]. На сутринта отидохме в черква, излязохме оттам, аз отидох на пазара, а Дякон Левски и един поп отидоха някъде. После аз отидох пак на хана, дойде и Дяконът и после още трима души; името на единия [беше] Мито, на другия Кръстьо, името на третия не зная. Те пиха по една ракия. Оттам Дяконът, аз и тримата души излязохме от града и седнахме под едно дърво. Дяконът започна да чете писма и книжа, но тъй като беше пазарен ден и минаваха и заминаваха много хора, те отидоха в една къща в града. Аз си отидох в хана. След пладне дойде [и] Дяконът [и] ние похапнахме малко. Часът стана осем. Той ми каза: „Ти се качи на коня и излез на края, ще дойдат няколко души, с които ще си поприказвам, аз ще те стигна!" Аз излязох оттам и отидох до новия манастир. Дяконът дойде вечерта там. Пренощувахме. На сутринта след закуска ние се дигнахме оттам и отидохме в Боженица, преспахме в хана една вечер и на другия ден пристигнахме в Орхание в Гавриилoвия хан. Нея нощ дойдоха Васил бояджията, Мито и Васил Наков. Аз бях зает долу с добичетата, та не мога да зная какво са приказвали те. На сутринта станахме оттам и отидохме в Цветковия хан. [Там] дойдоха един еднорък даскал и един поп и заедно с Дякона те отидоха в Правец. Аз останах в хана. Вечерта заедно с Цветко отидохме в Правец. Ние отидохме там, за да отворим пътя за бунт в Македония. В Етрополе попитаха дошъл ли е даскалът Тодор; съобщили, [че] не е дошъл. Нея нощ в хана се събраха някакви хора и разговаряха за покупка на оръжие и водене на борба. Сутринта ние станахме оттам и отидохме в Осиковица в хана на Цветко Цолов. Там не стояхме, защото Анастас плевненецът беше съобщил във Видраре, че иска да се види с Дякона. Ние отидохме в Тетевен, и в хана те се срещнаха с Анастас. Привечер отидохме с Дякона в Ябланица. Там той свика на два пъти събрание. На сутринта ние станахме оттам и отидохме в Тутманици в къщата на поп Георги. От Тутманици [Дяконът] попита в Етрополе дошъл ли е даскал Тодор. Той поиска [по] един човек от селата Лопян и Брусен. От Лопян дойде тахсилдарът Лальо, а от Брусен дойдоха Пано бояджията и Начо, синът на големия поп, дойде и даскал Тодор. Той [Дяконът] запита даскал Тодора: „Какво направи из местата, които обикаля?" А той отговори: „Раздадох книжата, които носех и свърших добра работа." Нея нощ се устрои събрание, [на което] се говори: да се събират пари, да се купи оръжие и да се готвим. На другия ден, към второ пладне, ние се дигнахме оттам и отидохме във Видраре, за да помирим видрарския поп Георги и даскал Илия, [защото] се бяха скарали. Нея нощ останахме там, а на другия ден отидохме в Гложенския манастир, там преспахме една нощ. [Дяконът] прати известие и Васил гложенецът и още двама други отидоха с него в Гложене, а аз се върнах и си отидох на село. След два-три деня Дяконът изпрати от Тетевен известие и аз отидох в Тетевен. [23] Там ние останахме една вечер, а на другия ден отидохме в Ловеч. Там преспахме една вечер; аз се върнах пак на село, а Дяконът замина към Пловдив. Оттогава насетне не съм се виждал с Дякона.

— Кой и защо ти поръча отровата?

— Аз щях да ходя в Ловеч. Марин Попов ми каза: „Кажи на Васил гложенеца, че бях му казал нещо, припомни му, нека го вземе, да ти го даде и го донеси!“ Аз казах на Васила и Васил ми донесе нещо в една книжка. Аз го попитах: „Какво е това?“ А той ми каза: „Отрова е.“ Занесох я в хана на Герго Стойков. Там бяха Марин Попов, Стоян Съйков и даскал Илия. Аз извадих [книжката] и я оставих пред тях на тезгяха. Те я разделиха на три: малко взема Марин Попов, малко Герго Стойков и малко Стоян Съйков. И даскал Илия видя. Когато аз занесох най-напред отровата, не знаех, защо е, после чух, че била поръчана, за да отровят Димитра.

— Кажи какво знаеш по убийството на дякона и по обира на хазната!

— Един ден в нашето село бяха дошли Димитър и Стоян пандурът и ме повикаха. Аз отидох в училището и ги намерих. [Там] бяха Герго Стойков, Марин, Герго Кабакчиев и още други тетевенци, но кои — не зная. В събранието те ми казаха: „Вземи Димитра и другарите му и ги заведи на засада!“ Аз ги взех и заведох в лозята. После се върнах назад. Беше по пладне, когато Герго Кабакчиев дойде и ми каза: „Иди и им кажи, че дяконът ще отиде във Видраре, нека тръгнат!“ После ние отидохме с Кабакчиев и аз му посочих мястото, гдето щяха да отидат на засада, и заедно с него ние отидохме при тях. Кабакчиев ми каза: „Дяконът ще отиде във Видраре, а ти да им посочиш пътя!“ Аз заедно с него вземах хората и им казах: „[Дяконът] ще мине оттук!“ И като им посочих пътя, върнах се назад. После братовото момче на мухтара Димитър съобщило на дякона и той се върнал от пътя, и после дойде в село. Нея нощ [той] остана [там]. На другия ден [дяконът] с мухтара Димитър и мнозина други замина за Орхание. Тия ми са сведенията по това. По обира на хазната не зная нищо.

— Знаеш ли нещо друго?

— Не зная.

Подписал: Димитър Пеев

Въпросите и отговорите, зададени в наше присъствие и показанието на споменатия Димитър Пеев са според както са изложени по-горе.

9 зилкаде [12]89 или 27 декември [12]88 [1872] година.

[Подписали]: Ес-сеид Али Саиб, Иванчо, Шакир, Дервиш Мустафа, Мехмед Салим, хаджи Мано Стоянов, Пешо Тодоров, Мито.

[24] Повторен разпит на Дико Беров от Извор

6 януари 1873

— Веднаж ти, Доко Съйков и Йото Илиев, който се намира във Влашко, и тримата, връщайки се от сватба, сте запалили шумата на Димитър мухтара; къде беше тая шума и защо я запалихте?

— Аз не зная нищо по тая работа. Ние бяхме седем-осем души, когато се връщахме от сватба, и аз си отидох право в къщи. Между затворниците тук има, които знаят, че съм си отишъл в къщи.

— Доко Съйков казва, че сте останали по пътя с Йото Илиев. Ако той сега ти каже това в лицето, ти какво ще речеш?

— Нека дойде и ми каже, аз казах какво зло съм извършил. Ако бях извършил и това, щях да го кажа, не съм го извършил и не зная.